

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

David Červenka

Volby a islamistické strany

Diplomová práce

Praha 2009

Autor práce: **David Červenka**
Vedoucí práce: **doc. PhDr. Rudolf Kučera, CSc.**
Datum obhajoby: **2009**

Bibliografický záznam

ČERVENKA, David: *Volby a islamistické strany*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 108 s.

Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Rudolf Kučera, CSc.

Anotace

Diplomová práce "Volby a islamistické strany" pojednává o problematice volebního procesu a procesu demokratizace v islámských zemích.

Popisuje historii, vznik, vývoj, funkčnost, volební a stranický systém Turecké a Egyptské arabské republiky, které lze považovat za regionální mocnosti, ve spojitosti s problematikou volebního procesu, kde jsou zjevné fundamentalistické tendence islamistických stran.

V rámci těchto zemí však nalézáme stabilitu, kterou zaručuje právě diktatura nebo silná pozice armády. Zvláště ve spojitosti s historickým ponaučením je evidentní, že procedura voleb podle západních měřítek není vhodná.

Tato práce analyzuje možnosti volebních systémů aplikovatelných v těchto zemích.

Annotation

Diploma thesis entitled "Elections and Islamist Parties" analyzes issues concerning electoral and democratization processes in Islamic countries.

The work describes history, origins, evolution and viability of electoral and political systems in the Turkish Republic and in the Egyptian Arabic Republic – both regarded as regional powers – in the light of their electoral processes as Islamic political parties in both countries show clear fundamentalist tendencies.

Both countries, however, enjoy stability guaranteed by dictatorship or strong position of the military. Especially in historical context, it is evident that electoral procedures based on Western criteria aren't suitable.

Diploma thesis analyzes the potential of electoral systems applicable for these countries.

Klíčová slova

Volby, islamistická strana, diktatura, Turecko, Egypt, demokracie, reforma, terorismus

Keywords

Election, islamic party, dictatorship, Turkey, Egypt, democracy, reform, terrorism

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze, dne 12. ledna 2009

David Červenka

Poděkování

Za laskavé a vstřícné vedení diplomové práce děkuji doc. PhDr. Rudolfu Kučerovi, CSc.

Obsah

ÚVOD.....	7
-----------	---

ÚVOD

V rámci diplomové práce s názvem *Volby a islamistické strany* se komparativní metodou zaměřuji na problematiku, která úzce souvisí s demokracií. Jako definice předmětu komparace v této práci poslouží porovnání politických institucí, struktur, politických a státních systémů, ale i prvků politické kultury v návaznosti na volby, které však nejsou primárním předmětem zkoumání. Lze tedy tvrdit, že se jedná o synchronní komparaci, ale ve skutečnosti jde o kombinaci s komparací analogických historických situací, resp. zasazení historických souvislostí do dnešní doby, podle schváleného projektu. Cíl této práce by měl spočívat v porovnání Íránské islámské republiky, kterou můžeme aplikovat na případě Turecké a Egyptské arabské republiky, zejména v souvislosti s vhodností realizace liberálního typu demokracie. Problematika voleb, jako způsobu výběrů reprezentace, náleží k principům demokratické společnosti, proto v rámci této práce pojednávám o problematice voleb, stranického a státního systému, v širším věcném i časovém kontextu, nikoli pouze v nějakém úzkém vymezení. Právě tento širší pohled umožňuje skutečnou komparaci mezi společnostmi liberálně demokratického charakteru a státy, realizující defektní typy demokracie. Pro úplnost práce je nutné nejprve určit jednotlivé pojmy, instituce, ideologie a procesy, které jsou signifikantní pro účel této práce.

Z tohoto důvodu se v první kapitole s názvem *Problematika voleb*, nejprve věnuji *Genezi demokratického systému*, který se podle dosud známých zdrojů začal konstituovat v době antického Řecka. Zde bylo poprvé zakotveno i volební právo pro občany a občanská práva. Než k tomu však došlo, musela řecká společnost projít mnoha úskalími a zejména reformami. Po úpadku antického Řecka, jehož leaderem byl Athénský městský stát, je nutné zaměřit pozornost na období Římské říše, v jejímž rámci bylo kodifikováno právo v rámci systému římského práva. Zároveň nastalo v republikánské epoše Říma období pokroku, kdy se rozšiřoval kodex občanských práv, k němuž náleželo i volební právo pro občany. Po nastolení středověkého lenního a nevolnického řádu následoval úpadek, který byl pozvolna proměňován vlnami revolucí, které determinovaly genezi demokratického systému. Ty jsem rozdělil do pěti okruhů.

Anglická revoluce byla první, která začala ve svém důsledku s ranou fází dělby moci. Jejím výsledkem nalézáme nastavení parlamentního systému. Následně se zaměřuji na období Francouzské revoluce, reprezentované ideou *liberté – égalité – fraternité*, znamenající nový

rozměr v chápání občanských a lidských práv. Podle mnohých autorů jsou vzorem pro demokracii Spojené státy americké a v rámci geneze demokratického systému náleží významná role právě americké revoluci, která ve výsledku znamenala zakotvení demokratických principů v Ústavě, která je doposud nejstarší platnou a psanou ústavou světa. Skutečná volební rovnost však byla realizována až v revolučních letech první poloviny 19. století, kdy se v době národních revolucí konaly poprvé skutečně všeobecné volby ve Francii v roce 1848. Poslední revolucí, která náleží do skupiny geneze demokratického systému, je sociální. Tou je zamýšleno zejména období vzestupu komunismu a fašismu, spojené s demokratickou proti-vlnou. Poslední dvě mnou zmíněné revoluce úzce souvisely s demokratizačními vlnami a proti-vlnami. Zároveň také zmiňují pozitiva i negativa, která úzce souvisejí s každou společenskou změnou. V rámci kapitoly Geneze demokratického systému nám vyvstává otázka po liberální demokracii, která jako primární segment participace občanů, zajišťuje legalizaci daného systému, který se zdá být univerzálním řešením pro společenské uspořádání.

Aby mohla fungovat liberální demokracie, nutně musíme ošetřit společenské vztahy, míru participace občanů, politickou konkurenci a konstituční zajištění občanských a politických práv. Ty se nejlépe vyjadřují skrze volby, konané v právním státě. Další podkapitola proto nese název *Volby a právní stát*. V rámci této kapitoly se zaměřuji na volební právo a jeho vývoj, v souvislosti s determinací demokratického uspořádání společnosti. Pro tento účel je zároveň nutné vymezit státní režimy. Současně je nutné zmínit základní atributy volebního a stranického systému. Výsledkem této kapitoly nalézáme v jasném rozlišení demokratické a kvazi-demokratické společnosti. V souvislosti s demokracií liberálního typu, jejíž základní principy nalezneme v mezinárodních paktech, jež jsou odvislé od geneze demokratického systému, nutně vyvstává otázka ohrožení demokracie samotné.

Vzhledem k tomu, že popisují širší problematiku voleb, s níž souvisí geneze demokratického systému a volby jako záruka právního státu, je nutné popsat i *Moderní hrozby pro demokracii*. Do této kategorie náleží zejména extrémistické levicové a pravicové směry. Sem lze zařadit i antisystémové směry, které také nepředstavují relevantní nebezpečí, jelikož u všech těchto ideologií nenalézáme dostatečnou podporu pro likvidaci principů právního státu vně ani uvnitř těchto organizací. Mezi skutečná nebezpečí pro demokracii náleží diktatury, separatismus a zejména islámský fundamentalismus. Ten jde často ruku v ruce

s terorismem a nastolením teokratické formy státu. Právě tato tři skutečná nebezpečí přiblížím se zaměřením na poslední zmíněné.

Největší nebezpečí, v současném věku demokracie, nalézáme přímo v jejím systému, ve volbách. V zemích, kde je znatelná absence demokratického étosu, dochází právě k přechodům k diktaturám, ať jsou jakkoli definované. Právě nebezpečí ze strany islámských fundamentalistických skupin demonstrují na příkladu dvou států, které s tímto novodobým fenoménem mají každodenní zkušenosti a zároveň se jedná o regionální mocnosti.

Turecká republika, vzniklá z Osmanské říše, která měla v podstatě charakter teokratického státu, představuje zdárný faktor demokratizace společnosti. Tento proces prosazoval Mustafa Kemal Atatürk, který jako liberální autokrat nastolil systém, kde eliminoval moc náboženských struktur a jako vizionář reformoval strnulý stát. V rámci této kapitoly popisují vznik, vývoj a funkčnost Turecké republiky. Stěžejní faktor představuje stranický a volební systém, který je značně poznamenán omezeními, jimiž se stát chrání před uchopením moci ze strany fundamentalistů. Ty jsou v současnosti představovány zejména islamistickými stranami, které jsou povětšinou zakazovány. Stěžejní politickou formací islámského charakteru představuje Strana práva a spravedlnosti, která je v současné době vládnoucí stranou, jež obsadila dvě nejvyšší ústavní pozice, presidenta a ministerského předsedy. Po dobu fungování republiky, kde armáda bdí nad laickým a sekulárním charakterem státu, již čtyřikrát došlo k zásahu ze strany armády proti islamizujícím tendencím. Armáda ve skutečnosti představuje jakousi ústavní pojistku zachování současného charakteru státu. Turecko zároveň představuje pro muslimské státy jistý vzor, jak uplatnit demokratické principy, nelze však tvrdit, že Turecká republika je liberální demokracií.

V následující kapitole se věnuji problematice *Egyptské arabské republiky*, zejména historickými souvislostmi vzniku, následně vývoji a funkčnosti. Egypt vzniklý z království, kde silná dominance náležela Velké Británii, se transformoval na republiku. Po krátkých mocenských bojích se do čela státu dostal Gamal Násir, představující myšlenky socialistického panarabismu, který jednoznačně omezoval opozici a představoval jednoho z viníků arabsko – izraelských válek. Po jeho náhlé smrti se do čela státu dostal Anvar Sadat, který po krátké době přišel s politikou otevřených dveří, jejíž výsledkem je uzavření míru s Izraelem. Po jeho zavraždění do čela státu nastoupil Husní Mubarak, který je prezidentem dodnes. Následně popisují volební a stranický systém, který je značně nedemokratický,

jelikož vznik strany musí odhlasovat vláda. Dominantní role náleží Národní demokratické straně, která je nepřetržitě vládnoucí politickou formací. Existují však i zde islamistické formace, představované především Muslimským bratrstvem. Mubarak představuje autokratický styl, který zabraňuje nástupu fundamentalistickým skupinám, jenž by v případě uchopení moci ve státě nastavily systém podobný iránskému. Silná role náleží armádě, z níž Mubarak vzešel.

Poslední kapitola nese název *Volby zárukou demokracie*, kde se zaměřuji na Írán, který po vládě autokrata Rezi Šáha Pahlavího, jenž se snažil nastavit shora řízenou demokratizaci, lépe však liberalizaci společnosti obdobně jako Atatürk. To, že nešel přesně ve stopách Atatürka, znamenalo značný propad životní úrovně, kterou řešil pouze násilím. Posléze byl svržen teokratickou revolucí, představovanou ajatolláhem Chomejním, ten stát nasměroval do minulosti a veškeré výdobytky zavedené Pahlavím zrušil. Byl tak nastaven systém teokratické vlády, který ve výsledku může být nebezpečný pro islámský svět.

Právě v této části práce je nutné zmínit skutečnost, která značně negativně ovlivňuje demokratizaci islámských států, zejména v oblasti Blízkého východu, tj. *Islámskou výjimku*. Ta podle studií skutečně existuje a je způsobena zejména mentalitou a náboženstvím. Ačkoli mnoho států, které přešly k demokratickému systému vlády, měly původně v čele státu autokrata nebo diktátora, dokázaly proces demokratizace ustát. V případě islámských států nalézáme jistou výjimku, kterou způsobuje absence náboženské autority a struktury.

V poslední části se tedy věnuji *Perspektivám demokratického vývoje islámského světa*, kde se zaměřím především na nutnosti reformy téměř všech oblastí společenského života. Je žádoucí, aby islámské státy, které demokratické principy ani nepotřebují a představují pro ně cosi Západem importovaného, nastavily svůj systém po vzoru západního společenství a ohrozily tak vlastní společnost tím, že skrze volby, konané podle mezinárodních standardů, moc ve státě uchvátí daleko horší skupiny osob, které zemi přivedou o století nazpět? Nebo je žádoucí přivřít oči při hodnocení jejich systému? Navíc, je vůbec naší úlohou nechat aplikovat liberálně demokratický styl státům a lidem proti jejich vůli?

1. PROBLEMATIKA VOLEB

Demokracie, vycházející z řeckého slova *demos – kratos* znamená vládu lidu, což přeneseně můžeme hodnotit jako způsob státního uspořádání, kde vláda vychází z lidu resp. jde o způsob vlády, která vychází z vůle lidu, přičemž lid, občané, se přímo či nepřímo podílejí právě na vládě společenství v němž žijí. Nejvěrohodnějším způsobem vlády lidu jsou volby, které se konají jistými způsoby v každé zemi jinak, avšak platí pro ně stejná pravidla zakotvující i formu právního státu. Volby musí být takové, aby naplňovaly základní principy, pro které vznikly. Mezi tyto principy, které jsou pomyslným rovnítkem mezi demokracií, volbami a právním státem, náleží princip suverenity lidu, legitimacy a legality, jakož i zaručení práv menšinám a další nezpochybnitelné principy. Volby tedy náleží k nejtěžejnějším demokratickým způsobům výběru reprezentace občanů, zároveň také garantují základní demokratické principy jako je demokratická kontrola, všeobecná účast, politická rovnost či většinová vláda. Procedura voleb jako způsob výběru kandidátů na určité veřejné úřady se objevuje poprvé v antickém Řecku. Teprve v 18. století se objevuje v pracích filosofů a až koncem tohoto století se realizují podle dikce ústav ve Spojených státech amerických, Francii a Polsku. Následně se volby rozšířily do celého světa, přičemž mezi dnešní způsoby voleb, které se konají v různých formách a k jednotlivých účelům, náleží především dvojí způsob voleb, přímé a nepřímé.

Je však jednoznačné, že volby, jichž se mohou účastnit všichni občané dané společnosti, znamenají mnoho pozitiv a zároveň odrážejí, jak lidská společnost pokročila a nesvobodu jednoznačně překonala. Oproti minulému století se může každý občan bez ohledu na svůj původ, politickou orientaci, majetek či jiný aspekt podílet rovnoprávně na volbách, avšak v některých zemích jsou tato práva značně omezena. Demokracie je tedy nejlepším společenským systémem, avšak především v kombinaci s jinými prvky, jinak demokracie nemůže být demokracií v dlouhodobém horizontu. Vezmeme – li v úvahu způsob a výsledek voleb v zemích jako Turkmenistán, Zimbabwe nebo Čínská lidová republika, není možné státní zřízení považovat za demokratické a výsledky i důsledky voleb již vůbec. Existují však země a je k dispozici i historické srovnání s německými volbami v roce 1932, kde existovala kvazi demokraticky fungující společnost, odrážející stabilitu okolního regionu, avšak podle euro-amerických měřítek se jednalo již o diktaturu. V euro-americkém prostoru, jako kolébce demokracie, je poměrně jednoduché hovořit o míře demokracie, avšak je nutné zdůraznit, že

je třeba přihlídnout zejména k euro-americké kultuře vycházející především z křesťanství. Jak tedy zajistit demokracii po světě, pokud ji chce a navíc kdo má demokracii chtít? Jak se ve skutečnosti projevuje volební šikana v zemích, které by se v případě plného převzetí euro-americké volební kultury staly sudem výbušného prachu? Není tedy v kulturně odlišných zemích lepší přivřít oči při neúplném naplňování demokratických principů? Je pro islámský svět vhodná demokracie západního typu zaručená volbami?

Pro odpověď na tyto otázky je nutné přiblížit si státy dotčené oním nenaplňováním, historickou komparaci a v širším měřítku zjistit historické souvislosti a zejména genezi demokratického systému ve světě, kde je nutné zmínit základní atributy demokratického systému vládnutí a postupné zakotvování a univerzalizaci katalogu lidských a občanských práv.

1.1 Geneze demokratického systému

1.1.1 Období antického Řecka

Slovo demokracie, pocházející ze slovního spojení “*démos-kratos*“, neboli “*vláda lidu*“, pochází již z období starého Řecka. Bylo to právě helénské období, kdy se začaly konstituovat první prvky demokratického systému. V té době nazrávala potřeba stanovit jasné váhy a protiváhy v systému rozhodování mocenských elit.

Vývoj demokracie v Athénách měl několik etap a historikové mluví o umírněné a radikální demokracii a mají za to, že přechod od jedné formy k druhé byl procesem demokratizace. Obdobně přemýšlel i Aristoteles, který předpokládal vývoj demokracie od skromných začátků po své vyvrcholení. Byla zde také vůle etablovat politické zřízení, ubírající se k demokracii a vytvoření nové formy státu.

Zrod politického zřízení, které má atributy demokracie, můžeme zařadit do etap před a po skončení válek proti Peršanům. V roce 594 před naším letopočtem provedl Solón řadu reforem, nazývaných Solónovy reformy, které měly za následek změnu politických a společenských pořádků, např. zrušil zástavu na půdu a odstranil stará zadlužení. Prakticky reorganizoval celou správu athénské obce. Těmito reformami byl zavdán první impuls pro

vznik demokratické společnosti.

Nejvyšší moc ve městě představovalo lidové shromáždění, kterého se zúčastnila většina občanů, což byli pouze muži, kteří se dělili do čtyř tříd podle velikosti pozemkového majetku a důchodů, které pobírali. Kromě práv měli všichni i povinnosti. Zároveň byla vytvořena nová ústava, která nově zajistila administrativní volební okruhy. Na místo původních čtyř tříd bylo zavedeno členění občanů do deseti a každá z nich se skládala ze tří částí: městské, pobřežní a zemědělské. Reformami byla navždy zlomena moc rodové aristokracie.

Politická práva dostali nově všichni občané, kteří se shromažďovali čtyřikrát do měsíce a rozhodovali o politických záležitostech na lidových shromážděních. Městská rada řídila politický život v Athénách, v obdobích mezi svoláním lidových shromáždění a započala být volena rada deseti vojevůdců - stratégů. Solónem zahájené reformy sice byly obrovským pokrokem, ale nestačily. Provedl také reorganizaci voleného porotního soudu, ale nebyl důsledný v reformách, především přílišnou benevolencí k rodovému zřízení.

Politického života v *polis*¹ se účastnili všichni občané, tedy muži disponující určitým majetkem, mimo otroků a cizinců zde žijících.

Po válkách s Peršany² získali Řekové svobodu a nezávislost. Vítězství přineslo změny v hospodářském i politickém postavení všech řeckých městských států a Athény se staly leaderem ostrovních i pobřežních měst. Až za Perikla, po roce 457 před naším letopočtem, byla definitivně formulována athénská demokratická ústava, kdy se lidové shromáždění scházelo čtyřikrát do měsíce a účastnili se jej všichni dospělí athénští občané, kteří rozhodovali hlasováním. Rada pětiset spravovala činnost městských úředníků, policejní oddíly a spravovala politické záležitosti.

Většinu soudních problémů rozhodovaly porotní soudy, kam mohli být voleni losem všichni občané bez rozdílu. Stejně tak občané mohli volit a být voleni do všech úřadů. Následně začal úpadek řecké kultury, což umožnilo dobytí Řecka Římem.

¹ Do českého jazyka lze přeložit jako *město*

² Trvaly v letech 499 – 448 př. N. l.

1.1.2 Období Římské říše

V době Solónových reforem se obyvatelstvo Apeninského poloostrova vzbouřilo a osvobodilo od etruské nadvlády. Původně se obyvatelstvo římské obce skládalo pouze ze členů rodových skupin, kterým vládli zvláštní stařešinové. Byli vedeni otci rodin - *patricii*. Na začátku nebylo soukromé vlastnictví půdy, ta náležela do vlastnictví celé římské obce a jednotlivé rody a rodiny dostávaly k užívání menší pozemky. Otcové rodin měli silné postavení a nejmladší členové obce byli závislí na hlavě rodu. Nejnižší společenskou jednotkou byl rod. Deset rodů tvořilo rodový svaz - *kurii*. Deset kurií tvořilo kmen - *tribus* a tři kmeny tvořily římský národ.

Patricijové se po osvobození římské obce zmocnili vlády a vyhlásili republiku. Pro vládu nad obcí se na shromážděních volili z jejich řad dva vůdci - *konzulové*, kteří předsedali Senátu a veleli vojsku. Dále pak byli voleni pokladníci - *kvestoři*, zástupci konzulů na soudě a v Senátu a ve velení vojska - *prétoři*. Všichni takto volení stařešinové se nazývali *magistráti*.

Nejdůležitější institucí však byl Senát, který měl právo vydávat nařízení a kontrolovat činnost konzulů, čímž byl zakotven princip dělby moci, i když ve značně ranném stadiu. Stařešinové patricijských rodů tvořili radu starších - Senát, který tvořilo 300 občanů. Zřetelným důkazem dominantního postavení Senátu se stalo označení republiky jako *S.P.Q.R*³.

Všichni svobodní občané, tedy pouze muži, se zúčastňovali lidových shromáždění podle kurií, na nichž se projednávaly a rozhodovaly nejdůležitější otázky společenského života, mezi něž náleží volba vůdce obce, vyhlášení války nebo uzavření míru. Ačkoliv bylo významným realizátorem vůle lidu lidové shromáždění, Senát v něm fakticky realizoval všechny zákony a opatření výhodné pro patricije.

V Římě zároveň žila velká část obyvatel, plebejci. Ti byli považováni za osoby svobodné, ale nebyli subjekty práv. Nejprve se nezúčastňovali lidových shromáždění, nemohli vykonávat náboženské obřady a nesměli uzavírat manželství se členy patricijských rodů. Postavení plebejců se zhoršovalo a nedařilo se jim podílet se na rozhodování o rozdělování půdy, kde měli dominantní postavení patricijové. V obavě ze vzpoury bylo plebejcům

³ Senatus Populusque Romanus, překladem Senát a Lid Římský

dovoleno zvolit si svého ochránce - tribuna lidu, který měl právo determinovat rozhodování soudu, magistrátu a Senátu, pokud nimi vydané akty směřovaly proti plebejcům. To znamenalo v podstatě právo veta.

Tribunové lidu byli původně dva a následně se jejich počet zvýšil až na deset. Jejich nařízení byla platná pouze po dobu jeho výkonu funkce a patrná byla absence psaných zákonů. Postupně se pozice plebejců zlepšovala do té míry, že začali být nositeli některých občanských práv, což vyvrcholilo tím, že byl přijat zákon, umožňující plebejcům zvolit si ze svých řad jednoho z konzulů.

V 5. století před naším letopočtem byla zavedena hodnost vojevůdce - *diktátora*, z řad patricijů. Ten byl jmenován na časově omezenou dobu šesti měsíců v případě, že státu hrozilo vážné nebezpečí. Diktátor měl neomezenou občanskou i vojenskou moc. Až ve 4. století před naším letopočtem byli plebejci zrovnoprávněni s patriciji. Lidové shromáždění již mělo právo vydávat zákony, které byly závazné pro všechny římské občany.

V souvislosti s rozvojem obchodu začalo být zřejmé nebezpečí plynoucí z povstání, které se uskutečnilo na Sicílii nebo na Pyrenejském poloostrově. Na tyto skutečnosti reagoval tribun Tiberius Gracchus, který požadoval demokratické reformy. Proti němu se však postavil tribun Marcus Octavius, který byl následně sesazen a v nastalých zmatcích byl Tiberius zavražděn. Představitelé demokratických vrstev římského obyvatelstva dosáhli toho, že osoby mohly být voleny opakovaně jako tribuni a byl uveden v život zákon o tajném hlasování ve volených shromážděních. Následně nastoupil do pozice tribuna Tiberův bratr, který pokračoval v demokratických reformách. Jeho nepřátelé mu vytýkali, že se vměšuje do rozhodování Senátu. Gaius Gracchus již nebyl opětovně zvolen a brzy byl zabit. Tyto skutečnosti signalizovaly soumrak republiky. Tomu nepomohlo ani Spartakovo povstání, které však mělo mimořádný vliv na budoucnost římské společnosti tím, že poukázalo na nutnost etablovat silnou vládu i státní aparát.

Následně usiluje Caesar o vítězství nad senátorskou většinou a vytváří triumvirát společně s Crassem a Pompejem, a to za účelem uzurpace moci mezi sebou. V roce 59 před naším letopočtem byl Caesar zvolen s jejich pomocí konzulem a prosadil zákony, kterými posiloval moc vojska. V době, kdy byl Caesar s vojáky v Malé Asii došlo v Římě k nepokojům, které byly potlačeny. Po jeho návratu byl jmenován doživotním diktátorem a realizoval řadu

zákonů, které změnily římský stát. Byl nastaven daňový systém a Senát byl rozšířen na 900. Lidové shromáždění, které se scházelo již nemělo žádnou moc a ani po Caesarově zavraždění se republikánský charakter státu nepodařilo upevnit.

Samozřejmě bylo toto období rozvoje demokracie velmi rané, neboť periody vzestupu demokratického systému střídaly období chaosu, krveprolévání a uzurpátorství.

Mezi základní práva římských občanů patřilo právo hlasovat v lidových shromážděních, právo uzavírat legální smlouvy, právo vstupovat do zákonných manželství, právo zastávat veřejné úřady, neboli Ius Honorum, právo zastávat také kněžské úřady, neboli Ius Sacrorum, právo obracet se na soud, Ius Legis Actionum, právo odvolat se k lidu, Ius Provocationis, právo hájit se před řádným soudem, právo být vyjmut z placení některých daní.

V tomto výčtu veřejných práv lze spatřovat, že římská civilizace, z hlediska rozvoje demokracie, dosáhla v kontextu doby vysokého stupně rozvoje, na nějž mohly v dalším období více či méně kontinuálně navazovat různá společenská uspořádání. Znatelně zde byla založena práva občanů účastnit se na rozhodování společnosti a nabývat občanských práv. Ta se však týkala jen občanů, za něž byly podle římského práva považováni pouze svobodní muži. Většina obyvatel byla otroky, považovaní za mluvící věci, kteří nebyli nositeli práv. Postupem času však otroci začali nabývat práv a mohli se dokonce svého statutu zbavit vykoupením.

Nicméně je evidentní, že právě v tomto období byly položeny základy západní civilizace a v dalších fázích rozvoje demokratického systému se jednotliví vladaři inspirovali příkladem antického Řecka a Říma.

1.1.3 Anglická revoluce

Jestliže období řecko-římské demokracie označujeme za prazáklad demokratického uspořádání, pak následující období lze charakterizovat jako položení ranných základů další fáze demokracie, přičemž průkopníkem v konstituování těchto pravidel se stala Anglie. Zde již 15. 6. 1215 byla přijata Magna Charta Libertatum. Tuto chartu po nátlaku šlechty vydal anglický král Jan Bezzemek. Tento dokument se stal základem anglického a amerického právního systému, tvoří základní zákon anglické stavovské monarchie, omezující pravomoci

panovníka ve prospěch šlechty a měšťanstva a dále garanci nezávislosti církve na králi. V souhrnu je tento text prohlášením práv, jakož i právních jistot. Přesně kodifikuje povinnosti vazalů a současně i stanovuje jednoznačně meze, k nimž může při užívání moci jít král. Tento dokument je tak významným omezením královské suverenity, neboť král provádí své omezení ve prospěch šlechty a jiných participujících subjektů. Pro tento proces dělby už tato charta přejímá cosi ve smyslu soudního pilíře. Neboť ustavovala výbor 25 baronů, který byl rozhodčím v případě pochybnosti o zákonnosti jednání koruny. Zásadním ustanovením listiny bylo stanovení, že žádný svobodný obyvatel, řádně platící daně v království, nesmí být pronásledován nebo zatčen bez zákonného důvodu, upraveného v Habeas Corpus Act⁴. Charta obsahuje obsáhlý systém článků, ve kterých je kodifikováno, že král svolává zástupce šlechty a měst kvůli výběru daní, je zde taxativně stanoveno používání jednotných měr a vah, provolává se svobodná volba biskupů a opatů a otevírá se i vnitřní trh přístupu cizím obchodníkům. Za základní postuláty charty lze považovat:

- a) svobodu anglické církve
- b) jistotu majetkových práv, zajištěné právo řízení o vině a trestu, principiální vyhlášení suverenity zákona a odvolatelnosti se zákona.

V tomto výše uvedeném smyslu je Magna Charta základním článkem demokratického vývoje. Na tento dokument v dalších fázích rozvoje anglického parlamentarismu navazovaly další zásadní dokumenty konstitučního charakteru, jako byl Act of Supremacy, což jsou zákony anglického parlamentu, které ustanovují anglického krále za jedinou nejvyšší hlavu anglikánské církve.

K dalším pilířům anglického parlamentarismu přispěl Bill of Rights⁵, což bylo písemné potvrzení práv anglického parlamentu vydané roku 1689 Vilémem Oranžským a jeho manželkou Marií při jejich korunovaci na anglického krále. V této listině bylo mimo jiné potvrzeno, že král musí veškeré daňově-fiskální záležitosti konzultovat s parlamentní komorou. Poslanec parlamentu se zodpovídá výlučně a jen před parlamentem, čili disponuje poslancekou imunitou. Nespadá tedy pod jurisdikci krále či královských soudů. Král v dobách míru může, podle ustanovení zákonů mající ústavně právní charakter, bojeschopným vojskem disponovat výlučně se souhlasem parlamentu. Bill of Rights je základem parlamentní demokracie, v němž se poprvé v dějinách demokracie kodifikuje a rozvádí postavení

⁴ Jednalo se o trestní a později občanský zákoník, který je dodnes platnou součástí common law

⁵ Zákon o právech

parlamentu jako zastupitelského pilíře dělby moci.

Následujícím aktem demokratického vývoje se stal Zákon o nástupnictví, neboli Act of Settlement, který přijal anglický parlament roku 1701. Oficiálně se tento zákon nazývá *Zákon o dalších omezeních koruny a lepším zabezpečení práv a svobod poddaných*. Tento dokument úzce navazuje na Bill of Rights z roku 1689 a náleží do ústavního pořádku zemí koruny Velké Británie, a to těchto zemí: Austrálie, Kanada, Indie, Antigua a Barbudy, Baham, Barbadosu, Belize, Grenady, Jamajky, Nového Zélandu, Papuyi Nové Guiney, Svatého Kryštofa a Nevis, Svaté Lucie, Svatého Vincence a Grenady, Šalomounových ostrovů a Tuvalu.

Před přijetím Bill of Rights a Act of Settlement, prožila Anglie zásadní ozbrojený konflikt mezi stoupenci parlamentarismu a mezi stoupenci rojalismu, neboli anglickou občanskou válku, v letech 1642 - 1651. Průběh tohoto konfliktu je důležitý pro pochopení rozvoje upevňujícího se právního demokratického systému v období pozdního středověku. Anglická monarchie byla v průběhu občanské války přechodně nahrazena systémem republikánským. Byl vytvořen Commonwealth of England a později protektorát pod vládou Olivera Cromwella. Tato válka pro ústavní praxi, parlamentarismus a v širší pojetí smyslu pro konstitucionalismus, znamenala, že panovník mohl napříště vládnout jen a pouze se souhlasem parlamentu. Průběh války posílil výrazně roli parlamentu, který předtím byl spíše poradním orgánem svolávaným panovníkem k odsouhlasení nových daní, a to jen příležitostně a na krátkou dobu, pak byl následně vždy rozpuštěn. To znamená, že neplnil role, které se od zákonodárnyho sboru očekávají. Parlamentáři neměli žádnou moc donutit krále přijmout své požadavky. Kromě posílení moci zastánců parlamentarismu tato fáze dějin přispěla k nastolení konstituční monarchie, jako další formy vlády v demokratickém systému. Těmito kroky byly položeny základní prvky liberálního uspořádání společnosti s akcentem na dělbu moci, především pak posílením role parlamentu resp. vznikem parlamentarismu.

1.1.4 Francouzská revoluce

Dalším významným předělem ve vývoji demokratického pluralitního uspořádání se stala Velká francouzská revoluce, která si vzala zásadní vzor z proběhnuvší revoluce za nezávislost na americkém kontinentu. Významný fakt spočívá zejména ve skutečnosti, že mezi lety 1789

- 1799 byla absolutní monarchie ve Francii nahrazena demokracií a republikánstvím. Tato revoluce zkrátka znamenala definitivní konec pro starý feudální režim zvaný Ancien Régime⁶.

Tato revoluce z hlediska vývoje demokracie se zdá být významnější, než následné revoluce z let 1830 - 1848. Obecně je vnímána jako hlavní přelomový bod evropských kontinentálních dějin. Znamenala přechod od absolutismu k občanství a ustavení všeho lidu jako výlučné zdroje politické síly a zdroje legitimacy a politické moci. K této revoluci došla Francie pomalými kroky, kdy král Ludvík XVI. byl donucen, na základě neutěšeného stavu hospodářství a na základě sílících požadavků na reformy, svolat generální stavy, což byl orgán podobný klasickému parlamentu, skládající se ze tří oddělených stavů – šlechty, církve a stavu třetího. Vzhledem ke značné rezistenci starých feudálních struktur došlo k vytvoření ústavodárného národního shromáždění dne 9. 7. 1789. Jeho působení je důležité především proto, že vyhlásilo rovnost občanů před zákonem, zrušilo celou řadu vrchnostenských práv a připravilo půdu pro zásadní dokument doby a tím byla Deklarace práv člověka a občana z roku 1791, která je dodnes platnou součástí Ústavy Francouzské republiky. Ta proklamovala rovnost občanů před zákonem, svobodu slova a právo na vlastnictví. Tato deklarace byla kontrasignována králem Ludvíkem XVI., čímž se Francie na cestě k standardní demokracii stala konstituční monarchií. Na tomto základě vzniká zákonodárné shromáždění, které se konstituuje jako standardní parlamentní sbor. Poprvé i zde dochází k utváření nových politických názorů jako je liberalismus a jednoznačné odlišení příznivců monarchie, kteří se tím stali stoupenci konzervativní politiky.

Zásadní pozitivum Velké francouzské revoluci tkví v tom, že moc orgánů státní správy se začala jednoznačně odvozovat z vůle lidu a lid se stal jejím zdrojem. Zároveň revoluce přinesla negativa, mezi něž zejména náleží centralizace moci a likvidace nepřátel revoluce. Následoval tedy teror spojený s obdobím Jakobínské diktatury, končící svržením a popravou Robespiera, stojícího v čele jakobínů, který výstižně pronesl, že „revoluce požívá své děti“. Následovalo období vlády direktoria a následným koncem revoluce, tedy nástupem Napoleona.

⁶ Pojem zavedený ve Francii, za vlády Bourbonů, označující formu tehdejšího režimu

1.1.5 Americká revoluce

Před faktickým zahájením Velké francouzské revoluce však došlo k zásadní události na americkém kontinentu, a to k vyhlášení Deklarace nezávislosti ze dne 4. 7. 1776.

V 60. a 70. letech se vztahy mezi 13-ti severoamerickými koloniemi (Connecticut, Delaware, Georgia, Maryland, Massachusetts, New Hampshire, New Jersey, New York, Severní Karolína, Jižní Karolína, Rhode Island a Virginia) a Velkou Británií vyostřily. Nejprve se zástupci jednotlivých kolonií domnívali, že úplná nezávislost by nebyla vhodná. Ale nakonec se dokázali od Thomase Paina přesvědčit, že “ úplná nezávislost je jediná možná cesta, kterou se mohou kolonie ubírat“.

Text Deklarace nezávislosti je klíčový z hlediska formování nové republiky, a jako takový zpřesňuje pojetí moderní demokracie. Má již klasické členění na jednotlivé články a velmi důležitá role náleží v tomto textu preambuli, která jednoznačně prohlašuje rovnost v přirozených lidských právech – prohlášení, že *lidé byli stvořeni sobě rovni*.

Tato deklarace byla základem pro sepsání Ústavy Spojených států amerických – United States Constitution. Jde o nejstarší dochovanou a doposud platnou psanou ústava na světě. Je tvořena sedmi hlavami a následnými ústavními dodatky. Jasně definuje rozdělení mocenských sfér na 3 složky: výkonnou, zákonodárnou a soudní tak, aby “ nikdo nemohl moci zneužívat, musí být zřízen právě tak, že jedna moc omezuje druhou“⁷.

V souvislosti se vznikem Spojených států amerických bylo poprvé v historii vytvořeno společenské uspořádání mající jednoznačný demokratický kontext, kde jakékoli omezení občanských a lidských práv je v zásadě protiústavní, především je evidentní dosud nevídaný kodex práv všech občanů, kteří si jsou rovni. Skutečností však zůstává, že i přes deklarování rovnosti, bylo stále v platnosti otroctví, které bylo odstraněno téměř o sto let později Abrahamem Lincolnem⁸. Skutečná rovnost, především rasová, byla uvedena v platnost až ve 20. století⁹. Také volební právo nebylo bez omezení, jelikož volební právo náleželo jen tomu, kdo platil daně. Praxí a především vývojem Spojených států amerických se konstitoval ústavně právní systém, dávající demokratické uspořádání společnosti spolu s liberalismem

⁷ Montesquieu, Ch.: O duchu zákonů, V. Linhart, Praha, 1947, s. 170

⁸ V září 1862 Lincoln na schůzi vlády oznámil, že se rozhodl dát od počátku následujícího roku (1. 1. 1863) všem černochům v USA svobodu, BLAHOŽ, J.: Soudní kontrola ústavnosti, Aspi Publishing, 2001, s. 16

⁹ XXIV dodatek americké ústavy, ze dne 23.1.1964

doplňený katalogem lidských a občanských svobod na nejvyšší stupeň vývoje lidské společnosti, přičemž ústavně právní systém, především pak jeho aplikace a uskutečňování ve Spojených státech amerických, se stává v současné době pro většinu států světa vzorem.

1.1.6 Národní revoluce

K dalším přelomovým prvkům determinace demokratického systému náleží období revolučních let poloviny 19. století, kdy v evropských zemích začaly “hořet požáry národních revolucí“. Především prostor středoevropského regionu pocítil nejvíce vlnu národních revolucí, které se jednoznačně vymezovaly proti strnulému monarchistickému a nedemokratickému systému. Právě v revolučních letech poloviny 19. století byly proklamovány požadavky na uznání jednotlivých národů i s možností vzniku jednotlivých národních států. Tyto události jdoucí téměř souběžně s první vlnou demokracie však byly částečně vyslyšeny ústavní reformou¹⁰. V polovině 19. století nastartování národních revolucí gradovalo v první polovině 20. století, po skončení první světové války vznikem jednotlivých národních států, odmítajících monarchistické zřízení, jakkoli reformované. Započaly vznikat nové státní celky na troskách zdiskreditované monarchie, republiky. Vznikem těchto republik, státních celků proklamujících alespoň některé základní svobody a demokratické vymoženosti, znamenalo uzavření jedné historické kapitoly v dějinách vývoje lidského společenství a první velkou vlnu demokratizace. Proti vzniku konfliktů byla založena Společnost národů, v níž měly být zastoupeny téměř všechny státy světa a řešení problémů mezi státy se mělo odehrávat u jednacích stolů diplomatickými prostředky. Toto uspořádání však zavdalo příčinu pro vznik politiky usmiřování¹¹, jejíž výsledek však znamenal slepotu k agresi a vzniku nedemokratického usurpátorství. S pádem absolutistických monarchií tedy nastala změna společenského uspořádání vznikem nových států, republik i konstitučních monarchií, majících směřovat k demokratickému uspořádání. Důsledkem deficitu demokratického vývoje i smýšlení však nastal stav, kdy se jednotlivé státy odklonily od demokratických principů a volby se, jako způsob demokratického všelidového hlasování o směřování společnosti, jakož i výběru politické reprezentace, staly fraškou. V souvislosti s touto skutečností, podpořenou souvislostmi vzniku jednotlivých států na základě národních revolucí, nastal vzestup nacionálních tendencí spolu s nastolováním nových diktatur, přičemž koncem třicátých let 20.

¹⁰ Ústava Rakousko – Uherska, z prosince 1867

¹¹ Politika appeasementu

století je možné v Evropě jako demokratické státy označit pouze nemnoho z nich.

Po pádu dlouhodobě fungujících neliberálních monarchií započal vzestup jednotlivých diktátorských režimů, především s příklonem k fašismu a tím gradovalo ohrožení jednotlivých mladých demokracií na starém kontinentě. Nacistické Německo i jeho někteří spojenci sice formálně ponechali ústavou zaručený demokratický systém, avšak nadřadili stranické zákony ústavě, čímž došlo ke “klinické smrti demokracie“. Nacistické Německo, obdobně jako fašistická Itálie, představující reprezentanta režimu se značným akcentem na národ a samotné nadřazenosti vlastního národa nad ostatní národy. Přirozeně se nejednalo o klasickou monarchii, když v mnoha fašistických režimech ústavou stanovenou hlavou státu byl král, příkladem může být Itálie v čele s králem Viktorem Emanuele III., avšak skutečnou moc ve státě představoval Vůdce a jeho strana, přičemž jejich rozhodnutí a jejich vůle byla nadřazena nad ústavu i zákony. Aparát strany v čele se silnou autoritou Vůdce určoval směr vlastní společnosti, ač byly formálně zachovány ostatní principy demokratického právního státu jako např. vlastnická práva, soudní kontrola ústavnosti v čele s ústavním soudem. Po nepřilíš efektivním působení demokratické Výmarské republiky byl v Německu nastolen režim, v němž v prvních letech došlo ke zrušení a pronásledování představitelů politické opozice a následně k eliminaci a likvidaci stranou označených nepřátel národa, včetně odlišných tzv. méněcenných ras¹². Zachován však zůstal parlament, Reichstag, i když značně obměněn, obdobně jako již zmíněné soukromé vlastnictví či soukromé podnikání. Stát tedy alespoň občanům vlastního tzv. nadřazeného národa, ponechal některá práva a svobody, nelze však mluvit o demokratické, natož svobodné společnosti.

1.1.7 Sociální revoluce

S rozpadem absolutistických monarchií a následnou první vlnou demokratizace vznikly přirozeně i nové diktatury. Mimo fašismus se jednalo především o jednu z nejzásadnějších a zároveň nejhrůznějších diktatur, která započala uzurpovat moc v Rusku. Zde v roce 1917 z prachu dvou revolucí vzniklo nové státní uspořádání pramenící z myšlenek Karla Marxe, ale hlavně V.I.Lenina. Myšlenky komunismu spočívající ve všeobecné rovnosti všech lidí, společném vlastnictví resp. vlastnictví výrobních prostředků státem, který je řízen

¹² Ty byly vymezeny zejména Norimberskými zákony

proletariátem, našly své uplatnění právě v zemi, která procházela vždy tvrdším vývojem oproti ostatním evropským zemím, v Rusku. Nejprve byl aplikován tzv. válečný komunismus a posléze vznikl totalitní systém, založený na potlačování demokracie. Po zkušenosti s hladomorem i obrovskou chudobou a možností lidí podílet se na vývoji vlastní společnosti, neuznáváním dosud nekodifikovaných sociálních, ale i občanských práv začíná „Evropou obcházet strašidlo komunismu“¹³. Představa jakési beztřídní společnosti, založené na likvidaci nenáviděné buržoasie a všemocnosti strany a státu, na jehož chodu se rozsáhle podílí i dělnictvo, se staly silným motivem pro široké vrstvy obyvatelstva. Nutno však dodat, že v absolutní většině zemí demokratické fungování společnosti znamenalo cosi ještě více nepředstavitelného. Vznikem tzv. prvního státu dělníků a rolníků, Svazu sovětských socialistických republik, nastaly nové časy, které silně ovlivnily dějiny. Brutální nastolení tzv. beztřídní společnosti, kde si lidé měli být údajně formálně rovni bez ohledu na rasu či náboženství, znamenalo tehdy v očích mnoha lidí obrovský pokrok. Realita byla přirozeně odlišná, církve byla systematicky likvidována a pronásledována a co se rasové rovnosti týká, praxe nenaplnila ideály, připomeňme si procesy s tzv. židovskými lékaři. Vzhledem k absenci svobody a demokratických principů v Rusku došlo k obecnému omezování práv a svobod, včetně omezení vlastnických práv a především likvidaci jejich nositelů. Komunistický režim nelze považovat za demokratický, i když občanům přinesl do té doby nepoznaná pozitiva, především sociální práva a možnost podílet se řízeným způsobem na chodu společnosti, avšak za zcela nerovných podmínek. Po začátku druhé světové války tyto dva totalitní systémy, nacismus a komunismus, nejprve spojily své síly¹⁴ ve snaze zajistit si určitou vzájemnou stabilitu včetně nových územních zisků. Následně však došlo k jejich vzájemnému konfliktu.

Výsledkem silné ekonomické i vojenské pomoci jedné z posledních demokratických zemí, Spojených států amerických, včetně jejich přímé vojenské angažovanosti, došlo k porážce nacistického Německa, jakož i jeho spojenců a poválečný vývoj vypadal zprvu pozitivně. Následným poválečným vývojem však bylo zřejmé, že totalita zůstane totalitou se vším všudy, tedy i tzv. diktaturou proletariátu, s územními výboji resp. ovládnutím či alespoň vnucením vlastního systému jiným zemím. Komunismus posiloval a následně došlo i k prvním nepokojům, které skončily jako v Řecku nebo Číně občanskou válkou, touha po získání svobody byla utopena v krvi, jako se tomu stalo v Koreji a ve Vietnamu. V tzv. východním bloku, v zemích, kde se “ od Baltu na severu až po Terst na Jadranu spustila

¹³ Komunistický manifest

¹⁴ Pakt Molotov - Ribbentrop

železná opona“¹⁵, byl utužením diktatury proletariátu po vzoru Svazu sovětských socialistických republik konstituován zcela heterogenní totalitní systém za silné a znatelné asistence komunistické armády. Naopak ke zdárnému vývoji některých evropských zemí směrem k demokracii liberálního typu po vzoru americké ústavnosti přispěla značná finanční a ekonomická podpora Spojených států amerických,¹⁶ obdobnou měrou jako demokratické vědomí ve většině těchto zemí. Období druhé vlny demokracie determinovalo utváření nových nebo obnovených demokracií, zejména v zemích západní Evropy. Právě tyto státy v obavě z komunistické diktatury a v souvislosti s Trumanovou doktrínou ústavně zakotvily systém sociálního státu, který označují jako prevenci vzniku a vzestupu komunismu. Zároveň po skončení druhé světové války v roce 1945 přijalo nově vzniklé Valné shromáždění Organizace spojených národů v návaznosti na netransparentní Společnost národů Všeobecnou deklaraci lidských práv a svobod, jíž můžeme považovat za měřítko demokracie v jednotlivých zemích světa. Postupným vývojem a zdokonalováním demokratického vývoje v zemích západní Evropy se realita střetávala s problémy v jednotlivých regionech světa, kde nově vzniklé či nově fungující demokracie byly atakovány národněosvobozeneckými bojovými skupinami. Západ dospěl nakonec k uznání práv bývalých kolonií na samostatnost a tím začalo docházet k dekolonizaci, gradující především v šedesátých letech 20. století. Již zde existoval znatelný problém, související s přechodem k demokracii, kdy se nově vzniklé státy v naději na získání prosperující demokratické společnosti, uchýlily ke zrychlení a překlenutí poměrně náročné etapy mezidobí, čímž přivodily krach procesu demokratizace. Právě v těch zemích, kde působily národně osvobozené skupiny, jejichž ideologie spočívala v modifikovaném marxismu, znamenala tato ideologie příčinu neúspěchu druhé vlny demokratizace.

V době bipolárního uspořádání světa soustředil Svaz sovětských socialistických republik maximální úsilí na získání těchto nových rozvojových zemí na svou stranu, na prosazení národně osvobozené skupiny, kterým byly blízké myšlenky marxismu. Takto vynaložené úsilí na podporu mnohdy i teroristických skupin, znamenalo trvalou nestabilitu často i občanskou válku jako tomu bylo ve Vietnamu, v Kambodži, v Angole, v Beninu, či Mosambiku. “Proces dekolonizace tedy znamenal druhou vlnu demokratizace, avšak obdobně jako u první vlny demokratizace v první polovině 20. století, vyvolala protireakci“, která se promítla příchodem diktatur v zemích nově demokratizovaných. Komunistické

¹⁵ Luňák, P.: Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce, str. 67

¹⁶ Marshallův plán

diktatury od poloviny osmdesátých let 20. století zaznamenávaly ekonomickou recesi a ústup ze světových mocenských pozic a započaly podporovat nové protidemokratické skupiny typu strany BAAS, působící především v Syrské republice a Irácké republice, jakož i teroristická uskupení typu Organizace pro osvobození Palestiny. Zároveň komunistický režim podporoval finančně i logisticky vzestup panarabismu s následnými vojenskými konflikty. V rámci geopolitické strategie, kde se jevil jako značně negativní režim Šáha Reza Páhla v Íránu, který byl spojencem demokratického tábora. Íránský režim pod Páhla vedením směřoval po vzoru Turecka za vlády Mustafy Kemala k demokratickému systému západního stylu, demokratizaci společnosti řízenou shora, kdy se na muslimské obyvatelstvo bez demokratického étosu snažil implementovat systém fungující v křesťanském světě, bez ohledu na rostoucí sociální rozdíly, čímž se posilovala náboženská opozice. V důsledku těchto skutečností značně posílila popularita, v pařížském exilu žijícího, konzervativního islamisty ajatoláha Chomejního. Tato situace gradovala islámskou teokratickou revolucí, pádem monarchie a ruku v ruce jdoucím nárůstem vlivu antisystémových a vskutku regionálně destabilizujících elementů. Vřelá podpora Svazu socialistických republik nově vzniklému teokratickému režimu v Íránu byla předpokladem pro rozšíření komunistického vlivu na Blízký východ a také se stala prologem pro tehdy nadcházející iránsko-irácký konflikt, který výrazně determinoval situaci v oblasti Perského zálivu a postavení jednotlivých hráčů.

Koncem osmdesátých let 20. století tehdejší generální tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu Michal Gorbačov deklaroval glasnost' a perestrojku jako nový směr vývoje zemí socialistického tábora a tím přinesl možnost demokratizace. Gorbačovova strategie nevměšování vyústila v mnoha zemích k přechodu k demokracii západního stylu a v konečném důsledku i v pád samotného Svazu sovětských socialistických republik . V důsledku této zatím poslední třetí vlny demokratizace převzaly téměř všechny dotčené země demokratický systém liberálního typu. Měřítkem demokracie je nyní především uvádění jednotlivých článků Všeobecné deklarace lidských práv a svobod do praktického denního života společnosti. Kromě lidských a občanských práv jde především o to, jak se všichni občané mohou podílet na vývoji a směřování vlastního státu. Základ demokratické kultury státu vychází především ze skutečnosti, že " každý má právo, aby se účastnil vlády své země přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců" , čímž je tedy všeobecně zakotvena možnost participace občanů na vývoj státu, přičemž " základem vládní moci budiž vůle lidu, která musí být vyjádřena správně provedenými volbami konajícími se v pravidelných obdobích na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva tajně nebo

jiným rovnocenným postupem zabezpečujícím svobodu hlasování¹⁷.

Budeme – li sumarizovat tuto genezi demokratického systému, je zřejmé, že antické období zakotvilo právo občanů participovat na vývoji vlastní společnosti. V době anglické revoluce započala být omezována absolutistická moc panovníka a byl položen základ dělby moci, který byl dále rozvinut na severoamerickém kontinentě, na základě všeobecné rovnosti lidí a možnosti participace občanů, podpořené myšlenkami francouzské revoluce. Ve druhé polovině 19. století započaly demokratizační vlny, signifikantní zejména pro evropský kontinent. Pro účel této práce modifikuji tyto transformační vlny na národní revoluce, jejichž rezultat nalézáme v pádu absolutistické monarchie a sociální revoluce jako prevenci vzniku demokratické protivlny. Poslední proces demokratizace se však nedotknul zemí třetího světa.

1.2 Volby a právní stát

Po tomto shrnutí geneze demokratického systému nám vyvstává otázka procesu, který systém zajistí dostatečnou participaci občanů na dění ve vlastní společnosti. Chceme – li definovat demokracii, většinou se vychází z antického a liberálního pojetí demokracie.

Ke klasickým znakům antické demokracie náleží přímé rozhodování lidu o hlavních otázkách. Demokratická lidovláda se realizuje bez politické reprezentace. Základem politického režimu byla přímá demokracie a společenským zájmem to, co lid říkal, že jím je. Realizace přímé demokracie se v antickém období soustředovala na otázky správy státu a v některých vybraných oblastech byla doplněna i zastupitelským systémem. Přímá realizace vlády lidu vznikla v Římské republice, na plebejských shromážděních a také na shromáždění saských a slovanských kmenů v tehdejší Evropě.

V době antiky, při výběru toho kterého hodnostáře, se losovalo a tímto způsobem dosazovalo do civilních a náboženských funkcí. Můžeme konstatovat, že losem se kandidát dosadil do funkce, která je v dnešní demokracii volitelná a naopak ti, co se v době antiky dosazovali volbou, jsou dnes jmenováni. Pojem lidu v jeho sociální dimenzi a lid jako takový byl zmiňován pouze v některých pracích. Ve skutečnosti však lid a lidská práva neexistovala.

¹⁷ Všeobecná deklarace lidských práv a svobod

Používala se pouze občanská práva, omezená tehdejšími právy a zvyklostmi. V Římské republice existovali občané, omezená a úzká skupina obyvatel a dále rozsáhlá většina obyvatel, otroků, jež byli považováni za mluvící věci a postrádali tedy práva. Při kritice antické demokracie byla akceptována její nepřirozenost, sklon k tyranské vládě davu a demagogů, při absenci kontroly moci zákonem.

Liberální demokracii je možné definovat jako demokracii založenou na vůli lidu prostřednictvím volby reprezentantů. Opírá se o dělbu moci mezi mocí zákonodárnou, výkonnou a soudní, přičemž mandát poslance je realizován jako volný. Lidská práva jsou chápána jako práva politická a demokracie je definována vládou zákona a jako právní stát.

V liberální demokracii se demokratická účast lidu na vládě vyjadřuje ve volbách, v nichž je evidentní, že většina je dočasná a pouze nahodilá. Podstatou demokracie je zde svobodná soutěž o vedení ve státě. Dosud existuje rozdíl mezi pojmem demokracie a republika. Teoretikové měli obavu z toho, že se demokracie změní v tyranii chudé většiny. Aby se tak nestalo, musí být nejen respektováno, ale i chráněno právo menšin, s tím, že jde o variabilitu, protože ten, kdo je členem většiny se může stát příslušníkem menšiny a opačně. Oskar Krejčí v této souvislosti uvádí, že pouze sociální stát může být demokratický¹⁸, s odkazem na Aristotelovo chápání smyslu státu. To se samo o sobě může jevit jako společensky přínosné, avšak irelevantní. Provedeme – li velice zjednodušenou komparaci, zjistíme, že tento fakt má možnost reálné aplikace pouze ve vybraných státech v Evropě. Je zde také nutné odlišit welfare state a welfare society, tedy smysl pojetí sociálního státu. Každopádně ve vyspělých zemích světa jako jsou Spojené státy americké nebo Kanada funguje čistá liberální demokracie, kde téměř absentuje role sociálního státu a demokracie je zde jedna z nejlépe fungujících. Na druhou stranu státy jako Bělorusko nebo Hitlerovské Německo je možné zařadit podle klasifikačních hledisek¹⁹ k sociálním státům. Ty jsou však značně demokracii vzdáleny.

Již z podstaty věci jsou logickým pojátkem mezi antickou a liberální demokracií dva druhy demokracie. Ty v současné době existují ve dvou rovinách, jedná se o přímou a nepřímou formu demokracie. Americký politolog Thomas Cronin však uvádí jiné pojetí: populisticko –

¹⁸ KREJČÍ, O.: Nová kniha o volbách, Professional Publishing, 2006, s. 33

¹⁹ VEČEŘA, M.: Sociální stát. Východiska a přístupy. Praha: SLON

plebiscitní demokracie a reprezentativní demokracie, přičemž tyto rozdíly shrnuje v tabulce²⁰:

lidová demokracie	Reprezentativní demokracie
zakladatelé: Rousseau, Franklin a Jefferson	Zakladatelé: Burke, Adams a Madison
maximální a trvalá zodpovědnost reprezentantů	maximální odpovědnost reprezentantů
participace lidu	diskuse a debaty mezi informovanými elitami
víra v klid	Víra v reprezentanty
dát lidu více příležitostí pro samosprávu	Upevňování legislativního procesu
většinová vláda přeměňovaná v procedurální demokracii	Většinová vláda balancovaná ve vztahu k právům menšin
vláda lidu	vláda demokraticky zvolených vůdců

Pro účel této práce jsou však nosné volby jako nejpoužívanější způsob výběru reprezentace občany, oproti jiným metodám. Již v době antiky započal proces výběru zástupců lidu a teprve s rozvojem demokratické politické kultury a státoprávního uspořádání se dospělo k vytvoření všeobecného, rovného, tajného a rovného volebního práva pro všechny občany dané společnosti.

V současné době se jako nesporné jeví, že volby náležejí, jako primární atribut, demokracii jako takové. V moderním schumpeterovském pojetí už samotný fakt existence pravidelných a soutěživých voleb rozhoduje, zda se jedná o demokracii či nikoli²¹. Postupem času a v souvislosti s rozvojem politologie se toto pojetí upřesňovalo, ale v zásadě zůstává universálně platným. O významu voleb svědčí mimo jiné i to, že řada nedemokratických politických systémů volby koná, ačkoli v nich nehrají žádnou reálnou roli²². Přesto je však nutné zmínit cíle a funkce voleb, mezi něž náleží zejména princip konání svobodných voleb, které by měly splňovat poctivost voleb samotných. K dalším atributům náleží rovněž přímost, soutěživost, pravidelnost, definitivnost a zejména všeobecnost.

K primárním cílům svobodných voleb v demokracii jsou:

- vznik reprezentace (moc je svěřena tomu, kdo získal podporu většiny)
- docílení politické stability (vznik většiny, která je schopna efektivně vládnout)
- dosažení shody mezi mocí (činností vlády) a preferencemi a očekávanými většiny obyvatel (voličů)
- pozitivní selekce elit (výběr v rámci možností nejlepších lidí do veřejných

²⁰ CRONIN, Thomas E.: Direct democracy. The Politics of Initiative, Referendum and Recall. Harvard University Press, 1989, s. 249

²¹ CABADA L, KUBÁT M.: Úvod do studia politické vědy, Eurolex Bohemia, 2004, s. 265

²² tamtéž

funkcí)²³.

Volby současně plní funkci legitimizační, která determinuje vznik politické elity výlučně volbami, které splňují základní demokratické předpoklady. Odpovědnostní funkce voleb zamezuje usurpaci moci, jelikož volební zástupci nesou politickou odpovědnost za své konání a v pravidelných volbách voliči hodnotí skutky vlády, lze konstatovat, že se jedná o pomyslné zrcadlo společenských nálad. Třetí funkcí voleb nalézáme v zajištění reprezentace politických menšin. Politická menšina, tedy ti, kteří prohrají volby, má zajištěny takové podmínky, které jí neuzavírají cestu k možnosti stát se většinou, tj. vyhrát příští volby a převzít moc²⁴. Další funkcí voleb je možné posuzovat také z hlediska ústavně- právního jako princip konstitucionalismu²⁵, tedy ústavním vyjádřením suverenity lidu jako práva lidu na ústavu zajišťující jeho vládu, jejímž posláním je vládnout pro blaho lidu a v co nejširším smyslu prostřednictvím lidu. Tento princip byl vyjádřen Abrahamem Lincolnem jako „zajištění vlády lidu, lidem a pro lid“²⁶.

Můžeme tvrdit, že smysl demokratického politického procesu tkví v realizaci lidských práv každého subjektu, cestou jeho vlastní účasti na řízení společnosti. Zároveň ti, co rozhodují, se mohou řídit principem jednomyslnosti nebo principem většiny. Až vývojem se dospělo k akceptaci principů spočívajících ve skutečnosti, že rozhoduje většina. Ač kupříkladu Rada bezpečnosti OSN hlasuje jednomyslně. V některých stěžejních záležitostech, mající většinou konstituční charakter, se jednomyslné hlasování realizuje v rámci institucí Evropské unie. Tou je například Evropská Rada, kde se hlasuje prostou nebo kvalifikovanou většinou, avšak v některých citlivých záležitostech se hlasuje jednomyslně s právem veta, tedy blokace. Podle Reformní smlouvy z Lisabonu se rozšiřuje hlasování kvalifikovanou většinou a jednomyslné hlasování bude uplatňováno jen v záležitostech daní, sociálního zabezpečení, společné obranné a zahraniční politiky, jazykových pravidel, policejní spolupráce a sídel institucí.

V praktické realizaci je třeba řešit otázku, jak lze v demokratickém režimu zabránit poškození menšiny ze strany většiny. Cesta k úspěchu spočívá v tom, že menšina je

²³ ANTOSZEWSKI, A., HERBUT, R.: Systemy polityczne współczesnego świata, Gdańsk Archa, 2001, s.209 - 210

²⁴ ANTOSZEWSKI, A., HERBUT, R.: Demokracje zachodnieuropejskie. Analiza porównawcza. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997, s. 227 - 228

²⁵ BLAHOŽ, J.: Soudní kontrola ústavnosti, Aspi Publishing, 2001, s. 16

²⁶ tamtéž

přesvědčena o tom, že jejich základní zájmy kolektivní rozhodování netorpěduje. Zároveň nemenší dilema spočívá také v tom, jak zabránit tomu, aby většina nepoškozovala sebe sama. Vysoká hodnota rozhodování realizací většinového principu cestou mravních argumentů má dvě základní východiska a spočívá v tom, že prostřednictvím demokratické vlády většiny se v maximální možné míře realizuje svoboda nezávislé osobnosti, tak se vláda většiny opírá o subjekty, které kolektivně realizují své právo na sebeurčení.

Demokracie je takovým systémem vlády, v němž lidé respektují zákony, které si svobodně zejména prostřednictvím voleb zvolili. Vzhledem k tomu, že zájmy jednotlivců a skupiny bývají kontradiktorní, musí být ve výsledku rozhodovacího procesu zohledněn zájem jednotlivce různě, ač přirozeně nelze v praktickém životě realizovat absolutní ideál spravedlnosti. Je však nepochybné, že princip většiny se realizuje vyšším stupněm společenské a politické angažovanosti ze strany veřejnosti.

Hovoříme – li o výběru volbou, je nutné uvést, že volby jsou výlučnou normou demokratického politického chování, které se opírá o lidská práva a jejich realizaci cestou zjištění názorů většiny. Volby jsou jeden ze způsobů výběru jednotlivce resp. jednotlivců pro danou funkci, pozici nebo hodnost. Pochopitelně tento způsob nelze realizovat voluntaristicky, jelikož volby jsou formalizovaným výběrem a je zároveň problém, jak tento výběr realizovat. Při obsazování různých pozic jsme z historického i praktického hlediska byli svědky různých metod²⁷.

Skutečností však je, že většinu reprezentativních funkcí lze těžce provést jen volbou, proto se i v mnoha demokratických zemích ustavuje do různých pozic i jinak než volbami, což často odráží historickou nebo kulturní tradici. Dosazení volbou se od výše uvedených způsobů ustanovování do funkce definuje tak, že využívá hlasování jako způsob přijímání rozhodnutí při hledání nejvhodnějšího mezi mnoha kandidáty a tak se v tomto hlasování mezi nimi vybírá skupina, která volbu transformuje na uvažovaného funkcionáře jakési své původní pravomoci, čímž se jedná o výběr zdola nahoru. Tím se stává, že volbou zvolený kandidát získává nějakou moc nad těmi, kteří jej zvolili. Zvláštní pravidla definují, kolik hlasů je nutné získat k vítězství mezi jednotlivými kandidáty a jaká má být většina hlasů. Při tomto principu musí hlasovat nejméně tři jedinci, přičemž volby jsou téměř vždy spojeny s velmi složitým

²⁷ KREJČÍ, O.: Nová kniha o volbách, Professional Publishing, 2006, s. 40

souborem norem a pravidel upravujících realizaci ustavení do dané funkce. Způsoby ustavení do funkce, volební systémy, jsou v každé zemi determinovány vývojem a jsou odlišné. Často bývají kodifikovány přímo v ústavě anebo jsou upraveny příslušnými volebními zákony a řády.

O smyslu voleb v demokracii lze uvést, že je zde snaha, aby volby zajistily spravedlivý podíl každého občana na správě státu a vlastní společnosti. Za tímto účelem se musí realizovat:

- pravidla podle nichž se volby konají
- kontrola plnění těchto pravidel
- svobodné rozhodnutí o kandidatuře pro každého reprezentanta skupiny
- svobodná soutěž mezi kandidáty
- svobodný přístup voličů k alternativním informacím
- všeobecnost volebního práva
- rovnost hlasů voličů
- tajnost voleb
- kontrola výkonu funkce ze strany voličů
- opakování voleb v pravidelných intervalech
- zásada uznání výsledků voleb poraženými

V době dnešní moderní demokracie náleží volební právo mezi nezadatelná lidská práva, která jsou produktem historického civilizačního vývoje. K jejich naplnění může dojít pouze aktivní politickou, ekonomickou i sociální činností, k čemuž patří i tvorba zákonů zaručujících jejich realizaci. Jedná se o právo, které ke svému uplatnění potřebuje i naplnění dalších lidských práv jako jsou svoboda slova, svoboda shromažďovací i svoboda spolčovací.

Volební právo může být zabezpečováno realizací mnohých technických opatření, lze jej uplatnit jen v určitém čase, místě a jisté společnosti. Když jde o právo jednotlivce, tak jej lze charakterizovat jistým kolektivismem, protože volební výsledek se propočítává jako hromadný projev vůle členů té které skupiny v určitém čase a prostoru.

Princip *jeden člověk, jeden hlas, jedna hodnota* je respektován současnou moderní demokracií. Pojetí volebního práva jako práva lidského je neoddelitelné od představy práva všeobecného. Výraz všeobecného volebního práva však byl uplatňován pouze u mužů a až

mnohem později i u žen.

Poprvé byly některé principy všeobecného volebního práva realizovány ve Francii v roce 1789. Až do revoluční vlny v roce 1848 se však nejednalo o skutečně všeobecné volby, jelikož byla praktikována majetková a jiná omezení a první skutečně všeobecné volby se uskutečnily až v roce 1848 ve Francii a zahájily nový demokratizační proces a položily základy moderní volební demokracie.

Po skončení druhé světové války se podařilo realizovat demokratické volební právo do mezinárodních dokumentů o lidských právech. Zde je nutné uvést Všeobecnou deklaraci lidských práv a svobod, která byla přijata Valným shromážděním Organizace spojených národů v roce 1948, na niž navazuje a rozvíjí ji Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966. V článku 21 Všeobecné deklarace lidských práv a svobod je určeno, že

1. Každý má právo účastnit se na vládě své země prostřednictvím svobodně volených zástupců
2. Každý má právo na rovný přístup k veřejným službám ve své zemi
3. Základem vládní moci budiž vůle lidu; tato vůle má být vyjádřena pravidelně konanými a řádně prováděnými volbami, na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva, tajným hlasováním nebo jiným rovnocenným postupem, zabezpečujícím svobodu hlasování

Tyto zásady jsou dále rozvinuty Mezinárodním paktem o občanských a politických právech, v němž článek 25 řeší otázku voleb následovně:

„ Každý občan má možnost bez jakýchkoli rozdílů uvedených ve článku 2 a bez neodůvodněných omezení:

- a) podílet se na vedení veřejných záležitostí přímo nebo prostřednictvím svobodně volených zástupců
- b) volit a být volen v pravidelných volbách, jenž se budou konat na základě všeobecného a rovného hlasovacího práva, tajným hlasováním, zabezpečujícím svobodu hlasování
- c) vstoupit za rovných podmínek do veřejných služeb své země".

Volební právo je někdy diktováno zákonem jako volební povinnost, což platí dodnes třeba v Belgickém království nebo v Řecké republice. Tato volební povinnost platila dokonce i v Československé republice do roku 1954. Zákonodárce institutem volební povinnosti transformoval na občana právo volit, a to jako závazek občana vůči státu. Jde o pojetí veřejné

funkce občana realizované v zájmu států. Tato volební povinnost se využívá právě ve vyspělých demokratických státech, typu Belgie, ale jak je psáno v textech mezinárodních smluv, občan má právo, což je možné pojmout, že volič může, ale zároveň také nemusí volit resp. jeho účast ve volbách je pouze na jeho vůli. „ Je volbou občana, zda jde či nejde k volbám“.

Pojem všeobecné volební právo²⁸ vymezuje okruh osob podílejících se na volbě zástupců tak, že toto právo patří všem občanům. V liberální demokracii jsou nyní realizovány ty způsoby, které fakticky omezují volební právo, avšak při respektování jeho zásadní všeobecnosti. Jedná se zejména o podmínku::

- státního občanství
- podmínku trvalého pobytu
- věku
- způsobilosti k právním úkonům

Hovoříme – li o pasivním volebním právu²⁹, máme na mysli právo občana účastnit se voleb a získat volenou funkci. Právo být volen je spojeno s dosažením určitého věku. Aktivní volební právo, právo volit, je také spojeno s řadou podmínek, mezi jiným s dosažením určitého věku.. Dříve však bylo pasivní volební právo spojeno ještě s vyšším majetkem občana. V některých vyspělých demokraciích, například v Kanadě, se požaduje vzdělanostní census určitého stupně. Zároveň v některých zemích a pro některé funkce platí zásada neslučitelnosti funkcí kandidáta. Dosud jsou, jako oprávněné požadavky nabytí pasivního volebního práva respektovány

- státní občanství
- stanovený věk
- způsobilost k právním úkonům

Pro organizaci demokratických voleb je uplatňován volební systém a stranický systém³⁰.

Volební systém je vlastně souhrn pravidel daných rozhodnutí, zda volby proběhnou podle principu většinového, poměrného zastoupení nebo podle nějak modifikovaného principu. Zde

²⁸ CABADA L, KUBÁT M.: Úvod do studia politické vědy, Eurolex Bohemia, 2004, s. 270 - 272

²⁹ tamtéž

³⁰ NOVÁK, M.: Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia. Slon, 1997.

se rozhoduje o povaze hlavních norem, které stanovují organizaci hlasování, sběr výsledků hlasování a o základní matematické operaci, která vymezuje, jak bude vypadat převod výsledků hlasování na mandáty, jež vymezuje základní volební právo přímo ústavou, jako v případě České republiky, nebo jsou zakotveny v jiných právní normách. Volby tedy probíhají podle daných procedur, charakteristických pro jednotlivé volební systémy³¹. Pro účel této práce je nadbytečné rozebírat jednotlivé systémy, proto se zaměřím na systém používaný při volbách do Tureckého parlamentu, kde volby probíhají podle proporčního volebního systému.

Původně byl základní problém reprezentace voličů nehlasujících pro vítěze spojen s otázkou národnostních menšin a požadavek na jejich zastoupení byl stanoven přímo zákonem³², v současnosti se to uplatňuje při volbách u německé menšiny v Polsku. Jde v podstatě o proporční metodu bez použití systému poměrného zastoupení a můžeme uvést, že jde o vytvoření zvláštních volebních jednotek jako skupin obyvatel, vymezených ne na základě územních obvodů teritoriálně, ale podle etnických kritérií. Při realizaci tohoto systému získávají kandidující politické formace mandáty podle toho, jaký byl poměr mezi hlasy odevzdanými pro ně.

V systému kandidátních listin³³ volič rozhoduje ve více-mandátových obvodech pro vybranou politickou stranu, hnutí nebo koalici a vítězní kandidáti jsou vybíráni ze seznamu uchazečů o mandát za danou politickou formaci.

Takto shrnuté atributy, které s volbami souvisejí, mohou být uplatněny pouze v politickém režimu, který nazýváme liberální demokracií. Ta je v současné době hodnocena jako jediná správná a zároveň se jedná o systém společenského uspořádání, který subsumuje a realizuje nezcizitelná lidská a občanská práva. Stává se synonymem pro západní společenské uspořádání, vymezené zastupitelskými orgány a individualismem³⁴.

Jak však uvádí autoři jako Huntington nebo Zakaria, ve většině zemí světa převažuje neliberální demokracie nebo jiná forma vlády značně vzdálené demokracii. Mnozí asijsí

³¹ NOVÁK, M., LEBEDA, T.: Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání. Aleš Čeněk, 2004, s. 19 - 43

³² KREJČÍ, O.: Nová kniha o volbách, Professional Publishing, 2006, s. 60

³³ CABADA L, KUBÁT M.: Úvod do studia politické vědy, Eurolex Bohemia, 2004, s. 278

³⁴ HUNTINGTON, S.: Sřet civilizací, Rybka Publisher, 2001, s. 70

politici tvrdí, že demokracie škodí a argumentují prvky tendence anarchie společnosti a z toho generují závěr, že např. páchaní trestných činů ve Spojených státech amerických je důsledkem liberální demokracie. Z této teze pak odvozují poznatek, že společnost potřebuje silnou autoritativní vládu, a že akceptování lidsko-právních hledisek rozmělnuje sílu autority. Práva jednotlivce jsou pak zásadním způsobem generalizována, až se dostávají do kontrastu s potřebami společnosti jako takové, zkrátka lze konstatovat, že pro zdárný rozvoj země je podle těchto výše uvedených asijských politiků nutné demokracii více, či méně okleštit.

Institut voleb je však v dnešní době vnímán natolik silně, že ani nedemokratičtí vládcí si nemohou volby dovolit volby ignorovat, aby si v očích lidí doma i v zahraničí zajistili alespoň zdání legitimacy, volby organizují, byť samozřejmě omezeně svobodné a soutěživé, a to v různé míře³⁵. Celkově můžeme pozorovat ve všech zemích světa poměrně pravidelně konané volby, které vzhledem k faktu dominance neliberálních demokracií, plní pouze jakousi aklamační formu souhlasu lidu s autokratem. Tyto volby se vyznačují prvky plebiscitu a jsou aklamační. Pro volby v demokracii není důležité, zda se občan zúčastní voleb a jak hlasuje. Nejdůležitější je ovšem účast, protože tím napomáhá legitimitě režimu a také jeho mezinárodní odezvě. Tak je odůvodněná vláda dané politické strany a její politika, ale je zde daná i odůvodněnost konkrétního společenského řádu v tom kterém státě. Mimořádně důležitý význam představuje kontrolní funkce, spočívající v tom, že vládnoucí většina je potvrzena ve svém postavení a nebo je menšinovou garancí práv opozice.

V této souvislosti je na místě uvést princip všeobecného volebního práva, jeho rovnost, přímost i tajnost hlasování. Důležitý je princip svobodných voleb, který je fakticky všem ostatním principům nadřazen. Při jeho nedodržení jsou všechny předcházející principy torpédované. Pokud jde o podstatu a smysl soudního přezkumu voleb, resp. soudní kontrolu ústavnosti, uvádíme, že v moderních demokraciích je právem soudu rozhodovat o platnosti voleb. Ověřování mandátů není jen záležitost soudu, ale i zastupitelského orgánu. I zde je však možnost mocenského zneužití.

Prioritu v této problematice mají nezávislé soudy, protože volební proces musí být kontrolován, a to vzhledem k možnosti různých pochybení a musí být garantováno právo podílet se na správě věcí veřejných prostřednictvím voleb a právo na soudní ochranu.

³⁵ CABADA L, KUBÁT M.: Úvod do studia politické vědy, Eurolex Bohemia, 2004, s. 265

Zakotvení tohoto práva nalézáme ve Všeobecné deklaraci lidských práv, která byla vyhlášena Valným shromážděním OSN dne 10. prosince 1948. Je zde zakotveno obecné právo podílet se na správě veřejných věcí, s důrazem na nediskriminační možnost vstupu jedince do veřejných služeb a na způsob vyjádření vůle lidu principiálně správně a pravidelně volit při respektování požadavku všeobecnosti, rovnosti a tajnosti volebního práva.

Subjektivním právem jednotlivce je právo účastnit se voleb jako nositel aktivního a pasivního volebního práva zakotveného v Mezinárodním paktu občanských a politických práv z roku 1966.

Pokud jde o volební proces má tyto stádia :

- organizačně přípravné stádium, tj. časový úsek přípravy voleb a jejich vyhlášení až do vlastní přípravy hlasování
- stádium hlasování obsahující postupy i úkony od zahájení voleb v užším slova smyslu po uzavření volebních místností
- stádium zjištění volebních výsledků a jejich vyhlášení

Asi takto je možné charakterizovat všeobecné svobodné volby , které považujeme za zdroj akceptovatelného liberálně demokratického vývoje vlastní společnosti. To je zcela přirozené, avšak společnost musí často chránit sama sebe před různými druhy ohrožení a může do volebního systému zasáhnout, jako je tomu v případě liberální demokracie Německu, kde je zakotvena možnost omezení svobod, v zájmu zachování svobodného a demokratického zřízení³⁶. Takováto a obdobná omezení jsou realizována zejména z důvodů ochrany před různými hrozbami pro demokracii.

1.3 Moderní hrozby pro demokracii

1.3.1 Hrozby plynoucí z historie

Věk demokracie³⁷, můžeme – li tak nazvat dnešní dobu, kdy politický systém je legitimní konstrukcí právního státu a volbami, se prosazuje především ve 20. století. Vítězstvím

³⁶ KLOKOČKA, V. , WAGNEROVÁ, E.: Ústavy států Evropské unie – 1.díl, Linde Praha, 2004, s. 239

³⁷ ZAKARIA, F.: Budoucnost svobody, Praha 2005, str. 17

demokratického systému vládnutí často byly ukončeny systémy, které občanům, pokud je vůbec stát za občany uznal, nezaručovaly základní občanská a politická práva, především v možnosti výběru reprezentace vlastní společnosti volbami.

S vlnou liberalizace v 19. století a v počátku 20. století docházelo k rozšiřování katalogu občanských i politických práv na široké vrstvy obyvatel, kdy například všeobecné volební právo bylo rozšířeno na všechny svéprávné občany, ač například ve Švýcarské konfederaci došlo ke kodifikaci všeobecného volebního práva až v roce 1971. Do té doby zde neměly volební právo ženy.

Tím, že občané disponovali volebním právem, se demokracie počala konstituovat do politického systému, který měl jednoznačně danou dělbu moci, respektive oddělení jednotlivých státních mocí. Takovouto společnost pak charakterizujeme jako právní stát, zaručující občanská a politická práva. S ukončením nedemokratických režimů a s jejich diskreditací se téměř nesetkáváme s návratem těchto režimů ryze demokratickými prostředky. Již se nenavrátily absolutistické monarchie, nacistický, fašistický či komunistický režim, v zemích, kde došlo k pádu těchto státních uspořádání. Smutným leč přirozeným faktem však zůstává, že společnosti, které nejsou zvyklé a často se neidentifikují s demokratickými principy, nedokáží plně pochopit a využít získaných svobod. Nesporným faktem, působícím na tyto skutečnosti, nalézáme v náboženských, kulturních, historických i ekonomických aspektech. Právě ty aspekty se výraznou měrou odrážejí na vývoji a funkčnosti demokratického fungování státu.

Mezi největší hrozby demokracie můžeme označit především latentní nebezpečí, plynoucí z voleb samotných, v těch zemích kde je nedostatek identifikace s demokracií moderního liberálního typu. Další stěžejní nebezpečí spočívá v uchopení státní moci osobami či skupinou osob, které následně, pokud demokratický systém vůbec zachovají, modifikují a značně degradují demokratický systém vlastního státu respektive jej deformují jak do rozsahu, tak i obsahu. K pojmu demokracie však nutně musíme přidat svobodu, aby vznikl systém, který v euro-americkém občanském prostoru chápeme jako vlastní demokracii. Tuto demokracii vnímáme jako politický řád, k němuž neodmyslitelně náleží všeobecné svobodné, řádné a periodické volby, systém právního státu a jeho institucionálního zabezpečení, jasně kvantifikovaná dělba moci, katalog občanských a politických práv spolu s katalogem sociálních práv, vycházejících z pojetí demokracie v kontinentální Evropě.

Takto pojatý řád, se dá označit jako ústavní liberalismus. Ten však v historickém kontextu nemusí nutně existovat či doplňovat demokratický systém. Až volby zaručující základní prvky demokratického právního státu, mohou znamenat smrt ústavního liberalismu, při zachování standardů demokracie. Může však existovat situace, kdy je svoboda zachována, ale dochází k absenci demokracie, při ponechání principů svobody. Takovýto vývoj lze označit jako formalizovanou demokracii, která není naplněna skutečným demokratickým obsahem. Právě zcela svobodné volby mohou v některých situacích determinovat omezení práv a svobod občanů i samotné demokracie. Z čistě demokratických voleb, bez modifikace volebního systému, může vzejít vítězně politická formace, přímo či nepřímo kritizující stávající ústavně-právní systém. Tato uskupení, často extrémisté, z obou pólů stranického spektra, apelují na občany – voliče, především v oblastech základních potřeb. V situaci, kdy daná společnost prochází ekonomickou nebo sociální reformou, přirozeně roste nespokojenost a s ní spojené negativní sociální jevy.

Mezi největší podpůrné prvky extrémistických formací, označovaných za hrozby demokracii, náleží především neznalost a negramotnost, což v podstatě znamená absenci či omezenost vzdělání, garantovaného státem. Základem kvalitního života je především získání dobrého vzdělání. Pokud tedy občan dosáhne alespoň na určitý kvalifikační stupeň vzdělání, tak *ví*. Občan, který *ví*, je základem pro plnohodnotný život moderní demokratické společnosti. V případě, že daný stát prochází jistou recesí, přirozeně stoupá počet chudých osob a rozevírají se pomyslné nůžky ve společnosti. Chudoba také náleží mezi determinující prvky vzestupu extremistických formací. Nebýt chudoby, nevznikl by komunismus či fašismus. Chudoba je přirozeným prvkem lidského společenství. Nebýt chudých, není ani bohatých. Obdobně to platí pro ostatní oblasti lidského života, příkladem je i vzdělání. Někdo je determinován pro získání vyššího stupně vzdělání, tím i pro vyšší míru uspokojení vlastních potřeb, jiný nikoli. Pokud, a některé politické teorie to požadovaly, by všichni lidé byli stejní ve výsledcích, nastane trvalá lidská i společenská stagnace. Naopak společnosti přínosné se jeví nastavení rovných podmínek, nechť se osvědčí schopnější. K dalším faktorům působícím na podporu extrémistických formací náleží zdůrazňování a nadřazování vlastního národa. Jde především o nadřazenost v kulturním či filosofické úrovni.

Jako jasný příklad můžeme uvést vzestupné tendence volebních preferencí extrémistické Národní fronty v oblastech jižní Francie, kde se vzrůstající koncentrace přistěhovalců stává

hnacím motorem této podpory. Skutečností však je, že většina těchto přistěhovalců se hůře adaptuje na místní prostředí a často vyvolávají nepokoje na předměstích velkých francouzských měst. Samozřejmě, že k dnešní demokratické společnosti náleží práva a svobody menšin, které však v případě vlastního neúspěchu, uznají vlastní porážku. Společnost, která se vydá cestou přirozené koexistence a respektu mezi většinovou společností a jednotlivými minoritami, může tyto negativní jevy eliminovat, stejně tak by se společnost měla vyhnout i diskriminaci ať již menšiny nebo pozitivní diskriminaci.

Zdůrazňováním a zvýhodňováním menšin, tzv. afirmativní akcí, prosazovanou zejména levicovými intelektuálními školami působících při amerických univerzitách, můžeme dojít pouze k ubírání lidských a občanských svobod. V konečném důsledku mohou znamenat silné zásahy do společnosti, jakož i odcizení vlastní společnosti a možnost vzniku uskupení, které se budou soustřeďovat právě na diskriminaci pozitivně diskriminovaných skupin.

V případě teoretiků, kteří prosazují multikulturní vidění společnosti, ve snaze chránit menšiny jejich zvýhodňováním i pozitivní diskriminací, přispívají pouze k tomu, že majoritní společnost je upozorňována na existenci příslušných minorit a naopak ji bere negativně přímo úměrně míře zvýhodňování dané minority. Multikulturalismus je zároveň definován jako faktický stav, jako konstatování existence rozmanitých kultur a má dva proudy. První reprezentuje multikulturalismus, který akceptuje kritéria pluralismu. Druhým proudem je multikulturalismus zaměřený antipluralitně. Ten se pro demokracii stává nebezpečným tím, že anticipuje novou společnost a usiluje o její realizaci, kde nejde jen o kulturní tradici jednotlivých skupin, ale též o identitu jazykovou, náboženskou, etnickou s tím, že kulturní odlišnosti nesouvisí s etnickými. „Multikulturalismus usiluje o rozpad pluralitní komunity do uzavřených podcelků a homogenních komunit“, jak uvádí G. Sartori. Má zároveň prioritu torpédovat směr pluralitního systémového procesu, jakožto páteř liberální společnosti. Výsledek pak nalzáme v balkanizaci a v Evropském měřítku vede k interkulturalismu.

Stát by naopak měl zaručit rovné, nediskriminační podmínky všem občanům bez rozdílu a měl by tím naplňovat katalog lidských a občanských práv negativně, tedy nevmešováním se, v tomto případě pro nebo proti té, které skupině. Politické směry opačného směru, které i díky volbám realizovaly své ideje, které naopak menšiny neuznávaly či je přímo likvidovaly, jsou oproti multikulturalistické filosofii reálnou hrozbou pro demokratické zřízení státu.

1.3.2 Extremistické pravicové směry

Nejprve fašistické a na ně navazující nacistická ideologie, nadřazující vlastní národ nad národy ostatní, kde samotné slovo „národ“ je již problematické identifikovat, se již zprofanovaly jako slepé vývojové větve uspořádání lidského společenství.

Fašismus, slovo vycházející z latinského *fascio di combattimento*, znamenalo svazek prutů, který používali úředníci v období Římské říše. Jednalo se tedy o souvislost a návaznost na tradice a velikost Římské říše. Podle teoretiků má tato ideologie prameny především v koncepci absolutní vlády, kde „v čele státu stojí silná autorita, vůdce či panovník, disponující absolutistickou mocí, tedy výkonnou, zákonodárnou i soudní“, jak uvádí například Machiavelli. Dále byl fašismus determinován myšlenkou nadřazení celku jednotlivým částem, kdy občan může být skutečně svobodný, jen pokud se ztotožní se státem. Fašisté ovlivnění Nietzsche pak předpokládali vznik nadčlověka, kdy je svobodný občan ztotožněn se státem svými představami vůle k moci. Teorie elit jednoznačně přispěla ke vzniku fašismu, především předpokladem schopné elity a neschopné masy, přičemž veškeré dění ve společnosti lze omezit na dění v oné schopné elitě. Fašismus se často opíral o nízké pudy mas, historickou vznešenost, stejně jako nacismus, který však fašistické prvky umocnil prvkem rasové nadřazenosti.

Fašismus, ač tak nebyl původně nazýván, se nejprve objevil koncem 19. století ve Francii a vždy je jeho doprovodným jevem antisemitismus. Fašistické režimy vznikaly především v období první poloviny 20. století, v rámci první demokratické proti-vlny. Tato ideologie je podle E. Nolteho „spojena s určitou tradicí evropského filosofického a dějinného myšlení, která vysvětlovala historii a sociální jevy pomocí biologických termínů a příčin, proto své uplatnění našel většinou v zemích značně ovlivněných evropskou kulturou“. Po první světové válce, v době oslabení liberalismu, se začaly prosazovat fašismus i komunismus. V Itálii, kde byl prvně zaveden fašistický režim můžeme považovat za typický příklad. Benito Mussolini, původně marxista a vůdce socialistické strany, tvrdil : „jestliže buržoazie rozpoutá velký střet národů, vynese svou poslední kartu a přivolá na světové dějiště to, co Karel Marx nazval šestou velmocí: sociální revoluci“. Pod tíhou realizace komunistických idejí Mussolini profiloval svou politiku antimarxisticky, což se stalo nosným prvkem fašismu. V důsledku neutěšené sociální situace obyvatel, především v průmyslově rozvinuté oblasti Pádské nížiny,

sílila podpora Mussoliniho, který torpédoval dosavadní politický systém. Posléze provedl pochod na Řím, kterým uchwátí moc ve státě, začal realizovat fašistické ideje a nastolil politickou diktaturu.

Obdobně postupovali nacionální socialisté, nacisté v Německu, kde však bylo průvodním jevem uchwácení moci demokratickými prostředky, skrze volby a nastolení politické diktatury. Ta gradovala v totální likvidaci všech režimu nepohodlných osob a rozpoutáním druhé světové války.

Tyto ideologie jsou vývojem lidského společenství překonané, zdiskreditované a přežité. Přírozeně jsou tyto ideologie nebezpečné. Avšak jejich vliv je již marginální.

Z fašistické ideologie zůstaly v současné době pouze nástupnické organizace, postfašistické, které se vzdaly mnohých prvků a dokonce se přizpůsobily věku demokracie. Příkladem může být italská Národní aliance, nástupnická organizace Fašistické strany Itálie, která značně modifikovala svůj stranický program, dokonce se stala součástí výkonné moci.

Druhým nástupnickým směrem jsou neonacisté, silně a propracovaně organizované skupiny, navazující na myšlenky Adolfa Hitlera. Soustřeďují se především ve skinheadských a nacionalistických skupinách, majících anarchistický tón, avšak bez reálného vlivu na společnost.

Obdobnou skupinou jsou rasisté, kteří svou největší slávu prožili v období apartheidu v jižní Africe, v současné době se občasně zdvihnou vlny rasismu, většinou ve spojitosti s nepokoji okolo přistěhovalců. Jak již bylo zmíněno, rasistický režim fungoval v oblasti jižní Afriky, kdy ponechal ekonomické zřízení, ponechal tedy jistou právní jistotu, ponechal lidská i občanská práva, avšak pouze minoritní skupině bílých obyvatel, přičemž majoritní většině obyvatelstva byla pošlapávána lidská a občanská práva. Šlo tedy v podstatě o pozitivní diskriminaci minoritní společnosti, což je v přímém kontrastu s tím, co diktátorské režimy v první polovině 20. století praktikovaly v evropských zemích, především pak v nacistickém Německu.

Co však můžeme v současné době nazvat jedním ze skutečných hrozeb pro demokracii, tkví v myšlenkách nacionalismu. Nacionalisté zdůrazňují důležitost vlastního národa, jako

skupiny obyvatel na určitém historicky daném území s jistou historií a kulturou, mající právo na národní sebeurčení a horizontální či vertikální vymezení. Je samozřejmé, že každý národ si hájí své zájmy, vlastní vývoj s vlastním výkladem historie. Zdůrazňování jakési nadřazenosti vlastního národa, definovaného především historií, kulturou, jazykem nebo náboženstvím, silně připomínající období národních revolucí, mohou znamenat jistý druh nebezpečí pro region, v němž se daný stát nalézá.

S prohlubováním evropské integrace, zaručující již více jak 50. let stabilitu a mír, částečně i ve spojitosti s globalizací, se jednotlivé politické formace snaží s vidinou politického zisku, zdůrazňovat národní zájmy, národní tradice, přenos kompetencí z národní legislativy i exekutivy na nadnárodní útvary. Zdůrazňováním národní identity se však daná společnost častěji dostává do jisté izolace, což může vlivem strategie té či oné politické formace znamenat posilování nacionalistických tendencí, vedoucí až k mezinárodní izolaci, přinášející řadu negativních jevů. Příkladem zkorumpované rumunské politické reprezentace můžeme nastínit zvýšení efektivity i legality demokratického režimu, pouze v případě přesunu kompetencí na nadnárodní instituce nezatížené místními spory, a její cesty k tomuto cíli. Zvýšením demokratického étosu u politické reprezentace i u občanů můžeme sledovat v Turecké republice, kde se s blížícím vstupem do Evropské unie zvyšuje kvalita demokratických principů v příslušném kulturním kontextu.

Nacionalistická rétorika je podle mého názoru již vyhořelá vzhledem k postavení jednotlivých států, zvláště v souvislosti se současnou geopolitickou situací. Osamocená země zmůže málo oproti společenství států, zvláště v souvislosti s prohlubováním integrace jednotlivých regionů světa. Nacionalistické smýšlení extrémizující svou rétoriku směrem k šovinismu, představuje přirozené nebezpečí pro dnešní společnost, Jedná se však spíše o historii překonané nebezpečí a povětšinou o pouhou předvolební taktiku některých politických formací, které neuplatňují tyto teze v případě zisku exekutivních míst.

1.3.3 Extremistické levicové směry

Mezi nebezpečí hrozící demokratickému uspořádání společnosti, plynoucí z realizace volebního práva, náleží levicové formace, komunismus a jeho modifikované podoby. Komunistická ideologie vzešlá v důsledků sociálních nepokojů v době 18. a 19. století má

prazáklad v myšlenkách Karla Marxe a Bedřicha Engelse.

Komunismus jako utopická ideologie, představuje společnost založenou na absolutní rovnosti a kolektivním vlastnictví. Zakladatel komunismu Karel Marx především ve svém rozsáhlém díle *Kapitál*, v níž kritizoval kapitalismus, nezajišťující sociální spravedlnost tím, že prosazuje vrstvu vlastníků. To rozvinul v *Komunistickém manifestu* spolu s Bedřichem Engelsem a poukázal na jednotlivé neduhy společnosti 18. století a charakterizuje člověka, kterému je vlastní svoboda a seberealizace, přičemž v kapitalismu se člověk odcizuje sám sobě a je vrstvou vlastníků výrobních prostředků zotročován v pracovním procesu. Marx na základě historické analýzy odhadoval další směřování lidského společenství, přičemž předpokládal, že po kapitalismu bude vybudován komunismus jako vrcholná forma uspořádání lidského společenství. Ač obdobné myšlenky hlásal již Platón v *Ústavě*, či Thomas More v *Utopii*, bylo by výstižnější u Marxových myšlenek užít termín marxismus.

Komunismus byl v podstatě determinován ideologií humanismu, osvícenství a utopického socialismu. Marx s Engelsem vymysleli vědecký komunismus, jehož hlavní náplní k dosažení komunistické společnosti je změna třídní společnosti a vlastnictví revolucí. Následníkem Marxe byl především Karl Kautsky, sledující přímý odkaz, avšak evolucí, tj. vývojem společnosti, což se stalo ideálem pro umírněná komunistická hnutí, především pro socialistické, politické ideologie. V.I. Lenin sledoval marxistickou linii totalitní ideologií s akcentem na revolucí.

Prvním státem dělníků a rolníků vzniklých revolucí bylo Rusko, později Svaz sovětských socialistických republik, kde byl komunismus modifikován Leninem. Podle něho je nutné po násilné revoluci ustavit diktaturu, po níž přijde přechodné období očisty, tedy likvidace tříd. Do Leninovy smrti se jen část naplnila, avšak nástupem J. V. Stalina, byly myšlenky uvedeny do praxe v plném rozsahu.

V období diktatury, vlády Stalina, došlo ve Svazu sovětských socialistických republik k mnohým procesům, většinou vykonstruovaným a masovým zásahům proti různým společenským vrstvám, v nichž podle některých studií zahynulo 22 milionů lidí. Stalin favorizoval teorii spočívající v tom, že revoluce by měla probíhat zejména v zaostalejších zemích, kde je neuvědomělý proletariát, neznající jiné civilizovanější možnosti dosažení lepších životních podmínek.

Proti Stalinovi však stál především L.D. Trockij, na něhož navazuje jeden z komunistických směrů, trockismus. Trockismus tvrdí, že vítězstvím proletariátu začíná permanentní revoluce. Vznikl jako protiváha stalinismu, ve třicátých letech 20. století. Kritizoval především rozpor mezi kolektivním charakterem práce a individuálním vlastnictvím výrobních prostředků a realitou. Kritizoval, že ve Svazu sovětských socialistických republik byl realizován rozpor mezi kolektivním charakterem práce a ovládnutím výrobních prostředků byrokratickými elitami, čímž se vytvářejí nové vládnoucí elity třídy a ovládané masy. Mezi zastánce této ideologie patřil jugoslávský viceprezident Djilas, přičemž můžeme konstatovat, že trockismus byl ve značně modifikované formě praktikován v Socialistické federativní republice Jugoslávie (dále jen SFRJ). Rozpadem tohoto společenství a pod tlakem touhy obyvatel po demokracii, byl tento politický systém zavrhnut a kompromitován především krvavým rozpadem SFRJ. Dnes jsou trockisté marginální skupinou, v jejíž řadách se soustřeďuje nanejvýše několik stovek jedinců.

Samotný stalinismus, režim, jehož důsledky pocítila východní Evropa velmi silně, se následně transformoval, avšak na bojovnosti neubral. Expanze komunismu po Stalinově smrti i odhalení kultu osobnosti Chruščovem v roce 1956³⁸, šla však zcela v souladu se stalinismem a soustřeďovala se především do chudých rozvojových států, které značně ovlivňovalo jejich směřování. Po určitém uvolnění nastalo období neostalinismu, především za vlády L.I. Brežněva. Posléze byl však komunismus na ústupu, jasně znatelný ústup byl ve více rozvinutých zemích. V konečném důsledku se však komunistické režimy v Evropě zhroutily, především v důsledku ekonomického krachu a diskreditaci komunismu v zemích, kde byl realizován. V některých zemích zůstal, avšak značně modifikovaný především uznáním kapitalismu jako např. v Čínské lidové republice.

V zemích, kde proběhla třetí vlna demokracie v důsledku pádu totalitního komunistického režimu, se komunistické strany reformovaly a odmítly komunismus. Některé komunistické strany zůstaly zachovány, příkladem budiž Česká republika, Slovenská republika či Ruská federace. Uvedené komunistické formace již však nepředstavují nebezpečí vzhledem ke třem zásadním skutečnostem. Zejména jde o malou podporu těmto politickým formacím při volbách, historickou diskreditaci daného politického směru a především o absenci silného

³⁸ FRÍŠ, E.: XX sjazd KSSS, Slovenské vydavateľstvo politickém literatury Bratislava, 1956, s. 85 - 97

spojení, kde je tento politický režim i konstitučním režimem. Dokonce postup KSČF po volbách do parlamentu v prosinci 2007 je označován jako jediné zastoupení demokratické strany. Komunismus již tedy nelze označit jako relevantní ohrožení pro současnou demokracii.

1.3.4 Antisystémové směry

Mezi ideologie ohrožující demokracii, tj. ideologie, které neposkytují řešení společenského uspořádání, můžeme označit anarchistické ideologie či environmentalismus. Anarchismus pocházející ze slova anarchie, čili bezvlády, požaduje především absolutní svobodu individua, odmítání státní moci, jakož i autoritářství. Destrukci církve či odpor k násilí, vrcholící především ve druhé polovině 19. století.

W. Goodwin v charakteristice anarchistické ideologie determinoval odmítání násilného uspořádání společnosti a touhu po odstranění státní moci osvětou a vzděláním. Mezi hlavní anarchistické směry náleží anarchokomunismus, anarchosyndikalismus a anarchoindividualismus. Tato ideologie již ze své přirozenosti nenašla politické uplatnění. Modifikovaně jej prosazovaly některá západoevropská uskupení v šedesátých letech., podobně jako environmentalismus³⁹.

1.3.5. Diktatura

Mezi skutečná moderní ohrožení pro demokratické zřízení, či pro stabilitu regionu vycházející z voleb patří osobní diktatura, separatismus a islámský fundamentalismus.

Mezi stěžejní sledujeme v poslední době vytváření osobní diktatury ryze demokratickými prostředky, zvláště v souvislosti s událostmi odehrávajícími se v zemích, které systém demokracie převzaly jako svůj. Jde zejména o deficit demokratického étosu ve společnosti, která spíše inklinuje k již zažitému a postupem času stále oblíbenějšího principu autoritářství. Ač diktatura převážně vzniká a konstituje se prostředky s demokratickými principy

³⁹ <http://granosalis.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=7449&mode=thread&order=0&thold=0>

neslučitelnými, jsme svědky, že se tak nestává stěžejně. Diktatury můžeme rozdělit do dvou kategorií:

- první kategorií jsou diktatury definované ideologií, které jsou výše definované, ty se však k moci dostávají jednak skrze volby, ale také nedemokratickými metodami.
- druhou kategorií jsou diktatury bez jasného ideologického motivu, které však kombinují některé prvky, převážně silný sociální aparát, silnými orgány vnitřní kontroly, zdůrazňování národní jedinečnosti a kontrolou médií, jejichž pomocí upevňují vlastní režim.

Tato kategorie formálně respektuje základní demokratické principy, jako je ústavní systém, soudní kontrolu ústavnosti, svobodné volby, osobní svobody, i když realita či výsledek těchto demokratických principů je často nedemokratický. Mnohdy se jedná o osobní diktaturu. Jde o moderní diktatury, vzhledem k názorově ideologické pestrosti, kterou nelze determinovat pravo- levým stranickým spektrem. Politické strany bývají v postatě prodlouženou rukou diktátora. Tyto autoritativní režimy osobní diktatury, kdy vůdce národa, ač titul funkce zní jinak, určuje jednoznačně kurz dané země. Jednotlivé režimy se od sebe odlišují zejména historicko - kulturní tradicí či geopolitickou situací. Poukáží na dva odlišné režimy, které panují v Ruské federaci či Egyptské republice.

Ruská federace, stát vzniklý z trosk komunistického Svazu sovětských socialistických republik, po krátké politické liberalizaci za vlády Borise Jelcina v devadesátých letech 20. století, prožila převážně ekonomicko - sociální sestup. Hledala se autorita, kterou se stal V. Putin, který upevnil svoji moc, stabilizoval politický systém. Formálně zanechal veškeré atributy Jelcinovy éry. Ponechal politické formace i svobodné volby, posílil národní vědomí a ekonomicky stabilizoval zemi. Formálně svobodné volby však v realitě znamenají úspěch a podíl na moci proputinovských stran. Paradoxně nasměroval Komunistickou stranu Ruské federace, jako jediné neputinovské zástupce, označením jediné demokratické formace. Těmito kroky upevňuje a soustřeďuje moc do rukou silné autority. Tento režim, vládnoucí v současné Ruské federaci, nelze jednoznačně ideologicko- politicky definovat. Jedná se tedy o osobní diktaturu, vzešlou z principů demokratického právního státu. Někteří autoři mluví o prezidentském systému, například Giovanni Sartori.

Jako druhý příklad můžeme uvést Egyptskou republiku, kde diktátor Mubarak prosazuje již 25 let svou vůli i přes volby, na něž vynakládá ohromné finanční prostředky. Posiluje svou

diktaturu, která však znamená stabilitu regionu. Mezi paradoxy osobních diktatur můžeme považovat Bolívii, kde v sedmdesátých letech 20. století vládl tvrdou vojenskou rukou Hugo Banzer, který byl po období ekonomické i politické nestability zvolen ve svobodných volbách prezidentem země. Mezi ohrožení demokracie jednoznačně patří osobní diktatura prosazená formálně demokratickými prostředky, která však často znamená stabilitu dané země i regionu, v němž se nachází.

1.3.6 Separatismus

K dalším hrozbám demokracie náleží také separatismus, znatelný v celém světě, avšak různými formami. Samotný pojem separatismus je komplikovaný, můžeme sem zařadit separatismus jednotlivých skupin jako např. sociální, politická, administrativní, koloniální. Nejzávažnější a v současné době nejzřetelnější formou separatismu můžeme najít jak v zemích vyspělých, tak i v rozvojových.

Nebezpečí z hlediska demokratických principů již dnes není vysoké jako dříve. Hrozbou je především v současnosti páchaním zločinu zejména záškodnických nebo teroristických akcí, jimiž chtějí dané skupiny zdůraznit svou samotnou existenci či své cíle. Tyto formace je možné rozdělit do dvou skupin,

- jedny můžeme označit za post-národně osvobozené, které své cíle prosazují mimo aktů násilí demokratickými prostředky jako některými formami plebiscitu. K této skupině se dá začlenit bezkonfliktní rozdělení Československa, ale také vznik států jako Východní Timor nebo post-sovětské republiky.
- Do druhé skupiny separatistického násilného určení je možné zařadit státy bývalé Jugoslávie, stejně jako organizace mnohdy považované za teroristické (IRA, ETA, či UCK). Tyto formace páchají systematické záškodnické akce, avšak světová společnost tyto skupiny izoluje a směřuje k jednáním politických reprezentací.

Separatistická uskupení představují nebezpečí pro obyvatelstvo i stát, ale většinou jen násilnými akcemi, jimiž se prezentují. K moderním a vskutku zásadním hrozbám pro demokratické uspořádání společnosti náleží jednoznačně islámský fundamentalismus.

Muslimský svět je značně odlišný od Euro-amerického prostoru, proto je nutné demokratické principy posuzovat diferencovaně.

1.3.7 Islámský fundamentalismus

Během několika století islám úspěšně expandoval do střední i východní Asie, ale také do dalších oblastí jako třeba Afriky. Evropa také v historii zažila několik pokusů o islamizaci. Celkový počet osob vyznávající islám se pohybuje kolem jedné miliardy. Vycházejíce z počtu věřících, který díky vysoké natalitě i neutuchající expanzi do nových oblastí neustále roste, můžeme islám považovat za druhou nejrozšířenější víru na světě, která se dnes realizuje od Maroka po Indonésii.

Zvláště v současném mediálním věku, pod vlivem mnohých extrémistických skupin, sledujeme vyhrocující se střet civilizací, především mezi křesťanským a islámským světem, což podněcuje události posledních let. Nelze však vidět islám černobíle, jelikož základními proudy islámského myšlení ve 20. století můžeme v podstatě rozdělit na modernistické a fundamentalistické skupiny. Jednotlivé islamistické formace v sobě subsumují některé prvky nedemokratických i demokratických ideologií. Zároveň mnohde zdůrazněné spojení islamistu a marxismu není na místě, jelikož marxismus je výrazem lidského idealismu, hlásané především filozofy soustřeďujícími se mezi modernisty, a proto je klamný. Modernistické islámské skupiny se vyznačují kritikou zasahování islámu do politiky a nezavrhování určité formy sekularizace, která se však podařila zatím pouze v Turecké republice. Zároveň zřetelně proklamují snahu o modernizaci islámu, někteří dokonce tvrdí, že islám je slučitelný s demokracií a šaría je slučitelná s pluralitou. Některé modernistické proudy působí také mezi muslimy mimo muslimské země, kde zastávají i zastupitelské posty.

1.3.7.1 Vývoj islámského fundamentalismu

Skutečné nebezpečí z hlediska islámu nalézáme ve fundamentalistickém proudu. Koncem dvacátých let 20. století se začíná v Egyptě formovat fundamentalistické hnutí, které se později stalo odrazovým můstkem (nebo alespoň inspirací) řadě extrémistických islámských skupin. Tímto hnutím bylo Muslimské bratrstvo, založené "praotcem

fundamentalismu“ Hasanem al-Banná. Jeho rozsáhlé dílo je považováno za teoretický základ dnešního islámského radikalismu. Cílem Bratrstva bylo vytvoření islámského státu s Koránem jako ústavou. Ostře protestovali především proti sekularizaci západního typu. Hasan al-Banná považoval džihád mečem za zcela legitimní formu prosazování islámu, ačkoliv sám nepatřil k radikálnímu křídlu Bratrstva a jejich akce individuálního teroru proti egyptské vládě či Britům odsuzoval. Poté, co naráží na neochotu k jednání ze strany vlády, začíná hnutí používat násilí ve své politické činnosti. Po druhé světové válce se z Bratrstva stává masové hnutí čítající přes milión členů. Vytváří si vlastní vojenské jednotky, které bojovaly mimo jiné také v první válce proti Izraeli. Hnutí se také relativně rychle rozšířilo v různých formách i do dalších států (např. do Íránu, Pákistánu, Sýrie, Libanonu, Súdánu, ale také do severoafrických států a palestinských území).

Hasan al-Banná byl pro svou umírněnost koncem čtyřicátých let 20. století odstaven na vedlejší kolej extremistickým křídlem Bratrstva. V roce 1949 se nakonec sám stává obětí atentátu, zinscenovaného zřejmě egyptskou tajnou policií. Radikální křídlo se pak ještě v roce 1954 neúspěšně pokusilo zavraždit prezidenta Násira. V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století zorganizovaly zbytky Bratrstva záškodnické akce menšího významu.

K novému vzednutí vlny fundamentalismu dochází po vítězství islámské revoluce v Íránu v roce 1979. K moci se tak dostává duchovní vůdce ajatolláh Chomejní, který s sebou přináší přísný životní styl a politiku namířenou tvrdě proti *velkému Satanovi*. Jejím důsledkem bylo mj. také přepadení amerického velvyslanectví v Teheránu rozvášněnými studenty 4. listopadu 1979, po němž drželi po dobu 444 dní, 52 osob jako rukojmí, které se Spojené státy americké pokusily neúspěšně osvobodit. Později na sebe Chomejní výrazně upozornil v únoru 1989, kdy vydal fatwu odsuzující k smrti spisovatele Salmana Rushdieho. Doslova tehdy pronesl: "Oznamuji všemu hrdému muslimskému lidu na světě, že autor knihy *Satanské verše*, která je namířena proti islámu, Prorokovi a Koránu, spolu se všemi, kteří se podíleli na jejím vydání a byli si vědomi jejího obsahu, jsou odsouzeni k smrti." Každý, kdo položí život při pokusu o Rushdieho odstranění půjde coby mučedník přímou cestou do nebe. Všichni muslimové jsou povinni se touto fatwou řídit. Pro Rushdieho znamená tento ortel doživotní skrývání, protože fatwu může odvolat pouze ten, kdo ji vydal, a Chomejní už zemřel.

I přes jisté uvolnění, které sebou přinesla vláda Muhammada Chatámího, jsme ještě v současné době svědky toho, jak jsou v Íránské islámské republice zatýkáni a vězněni studenti demonstrující za větší svobodu projevu. Ale už vlastně v tom, že k takovýmto demonstracím vůbec dochází, lze spatřovat určitý pokrok íránské společnosti a její odklon od radikálního fundamentalismu.

V posledním desetiletí zaznamenává islámský fundamentalismus boom hlavně v Alžírsku a Egyptě. Mezi další významné fundamentalistické organizace náleží především antiizraelsky orientované organizace.

Z hlediska prosazování vlastních zájmů náleží mezi stěžejní antiizraelské formace Organizace pro osvobození Palestiny (dále jen OOP), která byla založena v roce 1964 z iniciativy Egypta, jako organizace, jež měla sjednotit různé skupiny palestinských Arabů, které bojovaly proti přítomnosti Izraele na území Palestiny. Sdružuje asi devět politických a vojenských skupin, z nichž největší a nejvlivnější je al-Fatáh, založený v roce 1958. K dalším náležela mj. levicová Lidová fronta za osvobození Palestiny, Demokratická fronta za osvobození Palestiny a další.

Program OOP se vyslovoval pro vytvoření demokratického a sekulárního palestinského státu a za zničení Izraele. Po Šestidenní válce v roce 1967 se dominantní silou OOP stal al-Fatáh⁴⁰ a jeho předák Jásir Arafat se v roce 1969 stal předsedou výkonného výboru OOP. Později, když v roce 1988 Palestinská národní rada (parlament) vyhlásila vytvoření nezávislého palestinského státu, se stal jeho prezidentem. Od OOP se během času odštěpovaly různé extremistické skupiny (např. Hamas), provádějící únosy letadel a jiné teroristické akce. Sama OOP také například velice ostře vystupovala proti izraelsko-egyptské mírové dohodě z Camp Davidu (1979), jelikož se s ní v tomto dokumentu nepočítalo. Arafat po tiskové konferenci v Bejrútu dne 26. března 1979 prohlásil: "ukončil bych veškerou aktivitu USA na Blízkém východě a usekal bych ruce prezidentu Carterovi, Sadatovi a premiéru Beginovi.“

Postupně však OOP začala přijímat myšlenku mírového řešení situace na Blízkém východě. V dopisu adresovaném izraelskému ministerskému předsedovi Rabinovi a norskému

⁴⁰ Čejka, M.: Encyklopedie blízkovýchodního terorismu, 2007, s. 59

ministru zahraničních věcí 9. září 1993 Arafat oznámil, že se OOP zřiká jakéhokoliv násilí a terorismu⁴¹. Následně byla 13. září 1993 ve Washingtonu podepsána "Deklarace zásad" mezi Izraelci a Palestinci. Od tohoto okamžiku neexistují žádné informace o tom, že by OOP organizovala nějaké teroristické akce.

K dalším, významnějším antiizraelsky orientovaným skupinám náleží Organizace Abú Nidala neboli Arabská revoluční rada, Arabská revoluční brigáda, Černé září nebo Revoluční organizace socialistických muslimů. K dalším antiizraelským poloteroristickým organizacím náleží Organizace 15. května, Jednotka 17, Palestinská osvobozenecská fronta, Demokratická fronta za osvobození palestiny, Lidová fronta za osvobození palestiny, Fronta lidového zápasu, Hamas (Hnutí islámského odporu), Hizballáh neboli Boží strana, Organizace utlačovaných na Zemi, Organizace revoluční spravedlnosti nebo Islámský džihád za osvobození Palestiny.

Právě nebezpečí islámského fundamentalismu a následné radikalizace společnosti, která se může nalézat v různých fázích demokratického procesu, nejjasněji pozorujeme v současném islámském světě, zejména v okolí arabského poloostrova. Zde hrají klíčovou roli státy jako je Turecko, Egypt a Irák. Vzhledem ke skutečnosti, že demokratickému systému se nejvíce blíží právě Turecko a Egypt, je nutné zaměřit pozornost právě na tyto dva státy, které determinují situaci v této oblasti. Abychom komplexně dokázali pochopit problematiku fundamentalistického nebezpečí, nutně nám vyplouvá otázka vzniku státu a jeho funkčnost. Nutně se také musíme zaměřit pozornost na politický systém, který postupně vytváří možnosti pro islamistické formace, schopné převzít moc a realitu určitého omezení demokratických principů a jejich vhodnost k procesu demokratizace.

⁴¹ Čejka, M.: Encyklopedie blízkovýchodního terorismu, 2007, s. 29

2. TURECKÁ REPUBLIKA

2.1 Historický aspekt vzniku Turecké republiky

Osmanská říše od počátku 20. století ztrácela svá území na evropském kontinentě i v oblasti Blízkého Východu. Tento ústup byl pak hlavně důsledkem první světové války. Po roce 1918 se Osmanská říše nachází mezi poraženými mocnostmi a na základě pařížských mírových dohod ztrácí mnoha svá území⁴². Pozvolně dochází k erozi mocenské základny doposud vládnoucího despotického sultána Abdullhamída II.. Již v této době působí Mladoturecké hnutí, které založili kolem roku 1870 vojenští důstojníci a intelektuálové, prezentující se jako reformisté s mnoha politickými požadavky, typu amnestie pro politické vězně, zrušení cenzury nebo zajištění shromažďovacího práva, díky jejíž politice se Osmanská říše stává konstituční monarchií a Mladoturci přebírají politickou moc. V roce 1909 dosazují nového sultána Mehmeda V., který požíval velmi omezených pravomocí, přičemž stát v podstatě řídili mocenské frakce Mladoturků. Po této mladoturecké revoluci, Rakousko - Uhersko anektovalo Bosnu a Bulharsko následně vyhlásilo nezávislost na Osmanské říši. Rakousko - Uhersko se rozsáhlou finanční podporou Osmanské říši stává spojencem. Roku 1911 začala válka Osmanské říše s Itálií, které anektovalo Tripolis a Kyrenaiku. Následujícího roku se Osmanská říše mírem v Lauzanne vzdává území dobitých Itálií. Dezintegrace Osmanské říše pokračuje i v následujících letech, kdy ztrácí všechna evropská území.

Během první světové války stála Osmanská říše na straně Ústředních mocností a spolu s Německem a Rakousko - Uherskem tvořila Trojspolek, k nimž se následně přidalo i Bulharsko. Příměří uzavřené v roce 1918 na základě Sevreské mírové smlouvy z roku 1920 znamenalo definitivní konec éry Osmanské říše. Počátkem dvacátých let 20. století je Osmanská říše okleštěná na základě mírových smluv a dohod. Říše se rozkládá pouze na části území Malé Asii a Istanbulu, přičemž průliv Dardanely získává mezinárodní statut. Hnutí za nezávislost, navazující na mladoturecké hnutí se postavilo proti sultánovi Mehmedu VI., kterého roku 1922 donutilo k abdikaci prostřednictvím rezoluce národního shromáždění, které bylo roku 1920 svoláno do Ankary, za účelem zvolení Mustafy Kemala, který byl charismatickou osobností mladotureckého hnutí, předsedou revoluční vlády. Okleštěná a

⁴² LEWIS, B.: *Dějiny Blízkého východu*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 304-305

porazená Osmanská říše se dostala pod nadvládu vítězných mocností, proti čemuž zřetelně vystoupil Mustafa Kemal⁴³ stojící v čele nacionalistického hnutí. Ten zahájil válečné tažení proti vítězným mocnostem s cílem získání nezávislosti, jehož houževnatému odporu cizí vojska nemohla konkurovat. Následně byla cizí vojska poražena a Mustafa Kemal sledující nezávislost a suverenitu země obrátil svou pozornost na řeckou menšinu. Ta byla usídlena v západní oblasti Malé Asie již od dob antického Řecka a po ukončení první světové války byla začleněna tato území k Řecku, což dále okleštilo Turecko. Mustafa Kemal proto zaútočil na Řeky osídlenou část Turecka a porazil je. Následně se však dohodl s Řeckem na dosud největší výměně obyvatel mezi Tureckem a Řeckem. V důsledku těchto vítězství se zásadně změnil hranice Turecké republiky, která dostala po dalším míru, svou dnešní podobu. V následujícím roce 1923 je proklamována Turecká republika, v jejímž čele stojí Mustafa Kemal, od té doby nazývaný Atatürk. Mustafu Kemalovi byl titul otec Turků neboli Atatürk, udělen až v roce 1934 Velkým národním shromážděním⁴⁴.

S jeho nástupem se pojí celá řada zásadních reforem, kterými přetvořil zaostalou Osmanskou říši v proevropsky vyhlížející Tureckou republiku⁴⁵. Tento proces se nazývá kemalismus, k němuž náleží především důsledná sekularizace společnosti, tlak na celkovou modernizaci a v konečném důsledku i europeizaci společnosti jako takové. Důležitou roli v kemalizaci hraje armáda, která dohlíží a z textu ústavy vyplývá, že armáda střeží sekulární a laický charakter země. V tomto smyslu jsou politické strany nuceny koordinovat své kroky s armádou, což má zaručit stabilitu země.

2.2 Vývoj a funkčnost státu

Atatürk poté, co se stal prezidentem nově vzniklé Turecké republiky, prosadil řadu stěžejních reforem. Mezi prvními přemístil hlavní město z Istanbulu, který byl okupován cizími námořními flotilami, do Ankary ve středu Malé Asie. Následně se vznikem republiky, byl v roce 1923 zrušen chalífát a v roce 1926 byla provedena odluka církve od státu. Islám tedy přestal být státním náboženstvím a stal se privátní záležitostí občana. Zakázán byl také

⁴³ LEWIS,B.:*Dějiny Blízkého východu*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 304-305

⁴⁴ PRAVEC,K.:*Portréty – Kemal Atatürk*. Praha : Svoboda, 1967, s.

⁴⁵ LEWIS,B.:*Dějiny Blízkého východu*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 304-305

řád dervišů, ortodoxní náboženské skupiny. Zrušen byl v rámci kemalistických reforem⁴⁶ původní osmanský kalendář, který byl nahrazen univerzálně evropsky platným, gregoriánským kalendářem. Součástí reforem bylo i posílení občanských svobod, po evropském vzoru, kdy byl kodifikován nový občanský a trestní řád. Zrušen byl další muslimský prvek, mnohoženství a harémy. Ženám bylo v této době zakázáno zahalování obličeje a doporučen evropský šat, čímž byla žena postavena na úroveň evropského standartu. Zároveň bylo zrušeno doposud platné právo mužů zapudit manželku. Vrcholem těchto reforem se stala kodifikace aktivního i pasivního práva pro ženy, čímž nově vzniklé Turecko předběhlo i některé evropské země. Roku 1928 byla přijata nová latinská abeceda, nahrazující arabskou abecedu. Nošení fezu a požívání původních hodností a titulů, jako symbol islámské ortodoxnosti, bylo zavrženo. Tyto pokrokové reformy však byly blokovány v odlehlých venkovských provinciích a důsledkem bylo zvýšení negramotnosti.

Negativní, avšak z geopolitického hlediska jasnou záležitostí, bylo vyhnání řecké menšiny, usídlené v Turecku, v důsledku ozbrojeného konfliktu mezi Turky a Řeky v Turecku. Atatürk v roce 1923 přiměl tehdejší mocnosti, Velkou Británii a Francii, aby uznaly Tureckou republiku v jejích dnešních hranicích. Tento proces měl za následek repatriaci milionu řeckých občanů a zpětný návrat tureckých občanů do nově vzniklé vlasti z Řecka. Ještě za první světové války byla Osmanská říše napadena ruskými bolševickými vojsky jižně od Kavkazu. S ruskými vojsky kooperovala Arménská křesťanská populace, která za tuto podporu zaplatila krutou daň. Osmanská vojska zahájila deportaci Arménů žijících v Anadolii, kterou nazývala evakuací⁴⁷. Během těchto akcí bylo zavražděno až milion Arménů. Do dnešního dne je Turecká republika viněna za tuto genocidu, která však byla spáchána během vlády sultána, tedy před vyhlášením republiky. Dosud je mezinárodním společenstvím vyžadována oficiální omluva tureckých představitelů za tuto genocidu.

Významnou roli při pozastavování reforem sehrála především vlivná muslimská obec. Nedostatkem kemalistických reforem byla také jejich omezenost, neboť zasáhly kulturní a právní sféru. Vyhnuly se ale ekonomické oblasti, čímž nedošlo k očekávanému zvýšení materiální úrovně obyvatel a stoupala nespokojenost, především v zaostalých, fundamentalistických venkovských oblastech.

⁴⁶ HUNTINGTON, Samuel. *Střet civilizací*. Praha : Rybka Publishers, 2001, s. 164

⁴⁷ LEWIS, B.: *Dějiny Blízkého východu*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 300

Velká Británie, která se snažila vměšovat do tureckých záležitostí především prostřednictvím nedokonalé ekonomické transformace, pocítila svou příležitost a podnítila nepokoje. Atatürk na to reagoval zrušením příslušné zemědělské daně, čímž racionálně potlačil vzpuru a v důsledku těchto skutečností, se Atatürkova administrativa začala věnovat i ekonomickým aspektům reform. Výsledkem bylo uplatňování etatistické politiky, tedy politické snahy usilující o posílení státní moci, za souběžného spojování soukromého a státního kapitálu a podporou tureckého vývozu, v duchu zásad merkantilismu.

2.3 Volební a stranický systém

Turecko je od roku 1923 parlamentní republikou s klasickou dělbou mocí, přičemž specifikum turecké demokracie náleží roli armády, která v minulosti čtyřikrát zasáhla do politického vývoje a zároveň bránila sekulární, laický a republikánský charakter státu. V podstatě armáda hraje roli konstituční pojistky, přičemž v poslední době je znatelný tlak Evropské Unie na omezení její role. V čele státu stojí prezident, který je volen Národním shromážděním na dobu 7 let. Role prezidenta, i vzhledem ke způsobu ustavení do funkce, je především reprezentativní. Je hlavou armády, tedy mocné složky společnosti, která může politickou situaci znatelně ovlivnit. K výkonné moci náleží vláda, v čele s ministerským předsedou, a prezident. Soudní moc a soudní instance jsou obdobné evropským. V minulosti do ústavního pořádku zasahovala armáda v případě, že uznala vládu vinnou z nerespektování ústavy.

Zákonodárnou moc v Turecku představuje Národní shromáždění, kde je 550 zástupců ze všech 81 administrativně – správních celků, kteří jsou voleni na pětileté období. V Turecku se tedy praktikuje unikamerální systém, přičemž Národní shromáždění volí prezidenta i premiéra.

V Turecké republice se používá proporční volební systém spočívající v tom, že zde platí 10% klauzule pro vstup⁴⁸. To značně modifikuje proporcionalitu volebního systému. V současné době je tedy v Turecku používána uzavírací klauzule 10% v rámci poměrného volebního systému, který je aplikován na celé území a dosažení kvóty v rámci volebního

⁴⁸ KREJČÍ, O.: Nová kniha o volbách, Professional Publishing, 2006, s. 73

obvodu. V následující tabulce je znatelný zisk hlasů jednotlivých formací a následně, po překročení vstupní klauzule, vidíme jednoznačnou disproportionalitu⁴⁹:

Parties	Votes			Seats	
	No.	%	+ - %	No.	+ -
Justice and Development Party (<i>Adalet ve Kalkınma Partisi</i>)	10,762,131	34.28	+34.28	363	+363
Republican People's Party (<i>Cumhuriyet Halk Partisi</i>)	6,090,883	19.4	+10.69	178	+178
True Path Party (<i>Doğru Yol Partisi</i>)	2,999,528	9.55	-2.46	0	-85
Nationalist Movement Party (<i>Milliyetçi Hareket Partisi</i>)	2,619,450	8.34	-9.64	0	-129
Youth Party (<i>Genç Parti</i>)	2,276,271	7.25		0	
Democratic People's Party (<i>Demokratik Halk Partisi</i>)	1,955,298	6.23	+1.48	0	+0
Motherland Party (<i>Anavatan Partisi</i>)	1,609,736	5.13	-8.09	0	-86
Felicity Party (<i>Saadet Partisi</i>)	778,786	2.48	-12.93	0	-111
Democratic Left Party (<i>Demokratik Sol Parti</i>)	382,810	1.22	-20.97	0	-136
New Turkey Party (<i>Yeni Türkiye Partisi</i>)	361,284	1.15		0	
Great Union Party (<i>Büyük Birlik Partisi</i>)	321,046	1.02		0	
Homeland Party (<i>Yurt Partisi</i>)	294,560	0.94		0	
Workers Party (<i>İşçi Partisi</i>)	161,563	0.51		0	
Independent Turkey Party (<i>Bağımsız Türkiye Partisi</i>)	150,385	0.48		0	
Freedom and Solidarity Party (<i>Özgürlük ve Dayanışma Partisi</i>)	105,886	0.34		0	
Liberal Democratic Party (<i>Liberal Demokrat Parti</i>)	90,119	0.29		0	

⁴⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_general_election%2C_2002, dne 19. 5. 2008

National Party (<i>Millet Partisi</i>)	68,577	0.22		0	
Communist Party of Turkey (<i>Türkiye Komünist Partisi</i>)	59,994	0.19		0	
Independents	310,145	0.99		9	+6
No. of valid votes	31,398,452	100,00		550	0
Invalid votes	1,262,671				
Electorate size	41,333,105				
Voter turnout	79.00%				
<ul style="list-style-type: none"> • Results for the Democratic People's Party compare with the People's Democratic Party in the previous elections. • Source: NTV 					

V důsledku používání této uzavírací klauzule propadlo ve volbách 45% hlasů a do zastupitelského sboru postoupily pouze dvě politické formace a devět nezávislých kandidátů. Volby, které však proběhly v roce 2007 přinesly jednoznačné vítězství Straně spravedlnosti a pokroku, ale disproporcionality byla pouze kolem 13 %⁵⁰ a do zastupitelského sboru postoupilo sedm politických formací a tři nezávislí kandidáti. Takto nastavený systém má za cíl eliminovat různorodé islamistické organizace, formující se v regionálně odlehlých částech státu. Hlavním důvodem je však eliminace a marginalizace kurdských politických stran, stran usilujících o autonomii.

V letech 1950 až 1960 byl v Turecku používán většinový jednokolový volební systém, kde se volilo ve velkých vícemandátových obvodech. Tento volební systém produkoval extrémně velké většiny pro vítěze volebního klání a zároveň extrémně podproporční zastoupení ostatních politických formací. Jako příklad je možné uvést parlamentní volby z roku 1950, kdy Demokratická strana získala 54,91% hlasů a tím, podle tehdejšího volebního systému, 85% mandátů. Druhá v řadě, Republikánská strana, získala ve volbách 41%, ale jen 14% mandátů.

⁵⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_general_election,_2007, dne 17. 5. 2008

Jako důsledek vojenského převratu v roce 1980 byla přijata v roce 1982 nová Ústava⁵¹, která deklaruje Turecko jako sekulární, republikánskou a parlamentní demokracii a sociální právní stát. Prezidentská ústava byla již několikrát novelizována v důsledku přístupových dohod s Evropskou Unií. Preambule Ústavy zároveň uvádí odkaz na zakladatele moderního Turecka, Mustafu Kemala, zejména na hodnoty, které představoval. Určuje základní charakter státu.

Tato ústava stanovuje jako hlavu státu prezidenta, který je zároveň hlavou výkonné moci. V roce 1989 byl zvolen prezidentem první civilní prezident. Prezident má zároveň roli ochránce ústavnosti, k čemuž má suspenzivní možnost veta a možnosti dožadovat se u právních norem soudní kontroly ústavnosti, kdy členy Ústavního soudu jmenuje. Zároveň je prezident republiky vrchním velitelem ozbrojených sil, jmenuje a odvolává velitele armády, kterého formálně navrhuje vláda. V realitě však tohoto velitele navrhne armáda, která je strážcem Ústavy.

Současným prezidentem je Abdullah Gül, člen konzervativní islamistické Strany spravedlnosti a pokroku. Resultátem posledních parlamentních a následných prezidentských volbách je, že prezidentem i předsedou vlády se stali členové této islamistické formace, Strany spravedlnosti a pokroku. V té době byl předpokládán zásah armády ve prospěch ochrany ústavnosti, při eventuelních zásazích do sekulárního charakteru státu.

Turecký politický systém vznikl současně se vznikem republiky. Z řad Mladotureckého hnutí, k němuž náležel i Mustafa Kemal, vznikla v roce 1923 Republikánská lidová strana. V čele této formace, která striktně prosazovala myšlenky kemalismu, stál Atatürk až do své smrti. Jeho nástupcem v čele státu i strany se stal Ismet İnönü, kterého nahradil v roce 1972 Bülent Ecevit, jenž se stal v roce 1974 ministerským předsedou. V čele této formace stál až do roku 1980, tedy do vojenského puče, po němž byla tato strana zakázána. Koncem sedmdesátých let 20. století se u moci střídala právě Republikánská lidová strana a Strana spravedlnosti. V roce 1992 došlo k obnovení Republikánské lidové strany, do jejíhož čele byl zvolen Deniz Baykal. Od vojenského převratu v roce 1980, kdy byla strana činěna zodpovědnou za dobu nestability a násilností v sedmdesátých letech 20. století, již nedosáhla volebního vítězství. Tomu se nejvíce přiblížila v roce 2002 a 2007, kdy získala 20% hlasů.

⁵¹ KRIEGER, J.: Oxfordský slovník světové politiky, Ottovo nakladatelství, 2000, s. 925

V podstatě je možné tvrdit, že po zákazu této strany se politické spektrum rozrostlo ze základů této strany o několik formací. Ze stranického hlediska náleží Republikánská lidová strana k sociálně demokratickému proudu, prosazující myšlenky kemalismu, tedy reformistický, proevropský směr. Zároveň je tato formace členem Socialistické internacionály a přidruženým členem Evropské socialistické strany.

Tato strana se již od svého založení prezentuje jako republikánská, nacionalistická, přísně sekulární a také populistická. Do roku 1950 byla v podstatě státní stranou, která vládla bez koaličních spojenců. Následnou změnou volebního systému ztratila své, v podstatě monopolní postavení. V roce 1960 byl nastolen původní volební systém. K moci se vrátila v letech 1961 až 1965, kdy vládla už s koaličními stranami. Naposledy se k výkonné moci dostaly v průběhu nepokojných sedmdesátých letech 20. století. Po svém obnovení se stala téměř marginální silou, kdy ve volbách v roce 1995 se jako pátá strana, těsně dostala do parlamentu se ziskem 10,71% hlasů. Ve volbách v roce 1999 skončila šestá se ziskem 8,7% hlasů. Díky 10% vstupní klauzuli se do parlamentu nedostala. Až ve volbách v roce 2002 a 2007 se Republikánská lidová strana se ziskem kolem 20% hlasů dostala do parlamentu, jako druhá. Politické směřování jednoznačně podporuje členství Turecka v Evropské Unii. Avšak taktika Strany spravedlnosti a pokroku, která má silně proevropský postoj, tlačí Republikánskou lidovou stranu k nacionalismu. Díky posledním volebním výsledkům je opoziční stranou, která je vnitřně silně nejednotná a jedná se nyní o stranu spíše sociálně demokratickou, která v současnosti prosazuje lehký nacionalismus. Myšlenky kemalismu jsou pro ni však nedotknutelné.

Po dlouhá léta, kdy výkonné moci dominovala Republikánská lidová strana, byla hlavním opoziční formací Demokratická strana. Tato strana vznikla v roce 1946 sloučením Liberální republikánské strany a Národní strany. Demokratická strana se profilovala mírně pravicovým kurzem, kdy její dlouholetý leader Adnan Menderes, na základě nového volebního systému vyhrál v roce 1950 parlamentní volby. Stal se tak prvním ministerským předsedou, který nepocházel z řad Atatürkovy strany. Za jeho vlády, která trvala deset let, byla Demokratická strana vládní stranou bez koaličního partnera. Během Menderesovy vlády začalo docházet k destabilizaci turecké společnosti, proto jej armáda v roce 1960 svrhla. Následně byla tato strana zakázána, zejména pro korupci a autoritářské potlačování opozice. Avšak během doby, kdy vládla Demokratická strana, se Turecká republika stala v roce 1952 členem NATO a v roce 1959 podala přihlášku do Evropského hospodářského společenství. Nástupnickou

organizací, navazující na myšlenky Demokratické strany, byla v šedesátých letech 20. století ustavena Strana spravedlnosti, pod vedením Süleymana Demirela, který v roce 1965 zvítězil ve volbách a až do roku 1971 vedl jednobarevnou vládu. V roce 1971 byl vojenským převratem Demirel svržen a armáda zavedla režim blízký vojenské diktatuře, spojený s častými změnami vlády. U moci se v sedmdesátých letech 20. století střídala koaličně vládnoucí Strana spravedlnosti, vedená Demirelem, a jednobarevně vládnoucí Republikánská lidová strana, vedená Bülentem Ecevitem. Toto období bylo poznamenáno silnou politickou nestabilitou, ekonomickou stagnací, sociálními nepokoji a krvavými střety mezi komunisty a nacionalisty. V roce 1980 byl proto Demirel podruhé sesazen armádou a Strana spravedlnosti byla zakázána. V roce 1983, kdy se na základě Prezidentské ústavy konaly parlamentní volby, byla založena Strana pravé cesty, která v sobě a ve svých řadách subsumovala členy Demokratické strany, zrušené v roce 1961 a členy Strany spravedlnosti zrušené v roce 1980. Zakladatelem a dlouholetým leaderem Strany pravé cesty byl Süleyman Demirel, po němž do čela této formace nastoupila Tansu Millerová. Tato strana vládla po pádu vojenského režimu v letech 1991-1996. Dlouholetá politická cesta Süleymana Demirela vyvrcholila v roce 1993, kdy byl zvolen prezidentem turecké republiky.

Druhou nástupnickou formací Strany spravedlnosti byla Mateřská strana⁵², založena roku 1983 Turgutem Özalem. Ve volbách roku 1983 tato strana zvítězila a tvoří jednobarevnou vládu. Stala se dominantní politickou silou v osmdesátých letech 20. století, tedy v době vojenského režimu. Po pádu generála Evrena byl v roce 1989 Tureckým prezidentem zvolen Turgut Özal a stal se tak prvním civilním prezidentem po 30 letech. Tato strana, zejména ústy svého předsedy, prosazovala prozápadně orientovanou, islamistickou politiku, jejímž cílem byla integrace do Evropské unie. Po válce v Perském zálivu, kdy se Turecko přiklonilo na stranu spojenců a poskytlo jim vojenské zázemí, byl očekáván urychlení vstupních rozhovorů. K tomu však nedošlo a Özal prohlásil, že „Západ nevidí v Evropě místo pro muslimské Turecko“⁵³. Özalovým nástupcem v čele strany i vlády se stal Mesud Yilmaz, který byl třikrát ministerským předsedou. Mateřská strana se profiluje středo-pravicově zejména tím, že silně podporovala omezení vlivu vlády v ekonomice a podporovala svobodnější tržní prostředí s dominancí soukromého kapitálu. Následným vývojem a postupnou islamizací ztrácejí sekulární formace podporu mezi voliči. Také proto se v roce 2007 spojila Mateřská strana se Stranou pravé cesty a vytvořily Demokratickou stranu.

⁵² Volný překlad z anglického názvu Motherland party

⁵³ HUNTINGTON, Samuel. *Střet civilizací*. Praha : Rybka Publishers, 2001, s. 166

V levé části stranického spektra působí a působily zejména komunisté. Komunistická strana Turecka, založená roce 1920, byla silně podporována sousední Komunistickou stranou Sovětského svazu a celou Kominternou. Atatürk ve snaze zamezit revolučnímu převzetí moci ve státě komunisty provokativně založil Lidovou komunistickou stranu. Komunisté se v důsledku kemalistických reforem stali ilegální a byli zrušeni jako protiústavní. Komunisté po dlouhá léta podněcovali protistátní akce a zejména v krizových sedmdesátých letech 20. století ukázaly svou největší sílu. V té době komunisté podporovali násilné střety s nacionalisty s cílem destabilizovat politickou situaci v Turecku. Tento cíl byl přerušen vojenským převratem roce 1980 a až na sklonku tohoto režimu vznikla v roce 1988 Sjednocená komunistická strana Turecka. V důsledku zhroucení bipolárního světa komunisté již nedostali podporu obyvatel pro získání zastupitelských pozic. V posledních parlamentních volbách získali komunisté 0,2 procenta hlasů.

Umírněnou levicovou formací je Strana demokratické levice, založená v roce 1985 Rahsan Eceviou, manželkou bývalého ministerského předsedy Ecevit. Členové Strany demokratické levice vzešli z rozpuštěné Republikánské lidové strany vedené právě Ecevit. Tato strana je řazena mezi demokratické socialistické, ale značně nacionalistické. Tato strana není členem nadnárodních formací jako je Socialistická internacionála. Strana demokratické levice byla po pádu vojenského režimu v roce 1989 zastoupena minimálně 12 procenty voličů. Až ve volbách roce 1999 získala 22 procent hlasů a vytvořila koalici s pravicovými formacemi a s Mateřskou stranou a Stranou pravé cesty. Jednalo se tedy o velkou koalici v čele Bülentem Ecevit.

Během jeho vlády byl v roce 1999 zatčen vůdce ilegální separatistické Strany kurdských pracujících Öcalan. Tím začalo zvyšování požadavků kurdské národnostní menšiny na získání samostatnosti enklávy na severu Turecka. Kurdská otázka je stále velmi ožehavá a ovlivňuje vztahy mezi Tureckem a státy Evropské Unie. Poslední neislamistickou formací je Strana národní akce, která je ultrapravicovou stranou vystupující proti členství v EU a jako strážkyně tureckých hodnot agresivně vystupuje vůči požadavkům kurdské a arménské minority. Ve volbách v roce 2007 na základě šovinistických proklamací získala 14 procent hlasů a stala se tak nejmenší opoziční stranou sekulárního charakteru v parlamentu. Strana vznikla roce 1969 a politicky je konzervativní, nacionalistická, v ekonomice je etatistická a ochránářská. Tato formace nyní hraje úlohu jazyčku na vahách při hlasování o ústavních otázkách, např. změny

ústavy.

2.4 Islamistické strany

Z podstaty kemalistických reforem vyplývá, že některé formace jdoucí proti laickému charakteru státu jsou nebezpečím, a proto jsou zakazovány. Vývoj v oblasti Blízkého východu, po pádu bipolárního uspořádání světa, v souvislosti s nárůstem islámského fundamentalismu devadesátých letech 20.století, determinují turecký politický systém. V důsledku posílení náboženského směřování turecké společnosti byla založena Strana prosperity v osmdesátých letech 20. století. V následných volbách zvítězila ve třech municipalitách Strana prosperity tím, že v minulosti byla minoritní formací, nedosáhla tedy na výkonnou moc a zároveň nebyla spojována s klientelistickými praktikami a dalšími neduhy politického života parlamentní republiky.

Tato strana na základě mravní integrity získala největší procentuální zastoupení v zákonodárném sboru, které je zřetelné z následující tabulky⁵⁴:

Parties	Votes			Seats	
	No.	%	+- %	No.	+-
Welfare Party (<i>Refah Partisi</i>)	6,012,450	21.38	+4.50	158	+96
Motherland Party (<i>Anavatan Partisi</i>)	5,527,288	19.65	-4.36	132	+17
True Path Party (<i>Doğru Yol Partisi</i>)	5,396,009	19.18	-7.85	135	-43
Democratic Left Party (<i>Demokratik Sol Parti</i>)	4,118,025	14.64	+3.89	76	+69
Republican People's Party (<i>Cumhuriyet Halk Partisi</i>)	3,011,076	10.71	-10.04	49	-39
Nationalist Movement Party (<i>Milliyetçi Hareket Partisi</i>)	2,301,343	8.18		0	
People's Democracy Party (<i>Halkın Demokrasi Partisi</i>)	1,171,623	4.17		0	

⁵⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_general_election%2C_1995, dne 14. 5. 2008

Independents	133,895	0.48	+0.35	0	
New Democracy Movement (<i>Yeni Demokrasi Hareketi</i>)	133.889	0.48		0	
Nation Party (<i>Millet Partisi</i>)	127.630	0.45		0	
Rebirth Party (<i>Yeniden Doğuş Partisi</i>)	95.484	0.34		0	
Workers' Party (<i>İşçi Partisi</i>)	61.428	0.22		0	
New Party (<i>Yeni Parti</i>)	36.853	0.13		0	
No. of valid votes	28,126,993	100,00		550	0
Invalid votes	974,476				
Total votes	29,101,469				
Electorate size	34,155,981				
Voter turnout	96.65%				
<ul style="list-style-type: none"> Sources: BBC Turkish Service and Turkish Parliament archives 					

Po těchto volbách byl předseda strany Necmettin Erbakan v roce 1996 zvolen premiérem. Následně vytvořil koaliční vládu se Stranou pravé cesty a začal prosazovat určitou formu islamizace školského systému. Těmito kroky, které ohrožovaly Atatürkův odkaz, se inspirovala armáda a vstoupila do mocenského boje. Tento krok ohrozil postavení premiéra, došlo k jeho pádu a následnému zákazu Strany prosperity, jako neústavní formace s islamistickými tendencemi. V záležitosti zrušení své strany se obrátily na Evropský soud pro lidská práva v roce 2003.

V důsledku rozpadu ve společnosti populární, islamistické strany a v důsledku ekonomické krize, která citelně postihla turecké hospodářství, se začaly konstituovat nové politické formace islamistického charakteru. Jako nástupnická strana vzniká Strana ctnosti, zrušená v

roce 2001. Roku 2003 byla zrušena kurdská Lidová demokratická strana, jako stoupenec separatismu. Existují však důstojní pokračovatelé, kteří se poučili z dosavadního vývoje a ve svém programu se snaží nestavět přísně proti sekularismu.

Jedná se o Stranu spravedlnosti a pokroku, založenou v roce 2001. Její zakladatelé byli původně členové ultrakonzervativní Refah Partisi, která byla rozpuštěna a zakázána v roce 1996. Členové strany vzešli zejména z řad Strany spravedlnosti, a proto se Strana spravedlnosti a pokroku realizuje jako konzervativní a ekonomicky liberální. V současné době má pozici pozorovatele Evropské lidové strany a prezentuje se jako nábožensky umírněná strana, získávající podporu napříč politickým spektrem. Výrazné vítězství získala Strana spravedlnosti a pokroku ve volbách v roce 2002, kdy získala 34 procent hlasů a sestavila jednobarevný kabinet vedený Abdullahem Gulem, který je od roku 2007 prezidentem země. Předsedou strany však je Recep Erdogan, který byl v té době starostou Istanbulu a měl soudem stanovený zákaz výkonu politické funkce. Gül, prezident země, se hlásí k umírněnému islamistu. V roce 2003 podepsal Evropskou ústavu. V roce 2003 se stal ministerským předsedou Erdogan. V následujících volbách v roce 2007 drtivě vyhrála Strana spravedlnosti a pokroku se ziskem 47 procent hlasů. Erdogan sestavil opět jednobarevný kabinet. Abychom demonstrovali disproportionalitu volebního systému, musíme komparovat výsledky dvou po sobě jdoucích parlamentních voleb v následující tabulce:

Rok	2002	2007
Zisk hlasů	34, 28 %	46, 66 %
Zisk mandátů	363	341

Na základě těchto výsledků voleb, je zřetelné, že při získání 12 procent voličských hlasů, ztratila Strana spravedlnosti a pokroku 22 mandátů, přes to však sestavila jednobarevnou vládu.

Již několik desetiletí je v turecké společnosti tendence posilující islamismus, jako vzpoura proti silné úloze armády, tedy jako protest proti shora řízené sekularizaci. V současné době můžeme pozorovat postupnou reislamizaci společnosti i veřejného života. V Turecku vládoucí islamistická Strana spravedlnosti a pokroku vedená Erdoganem, na jedné straně iniciuje nakázané reformy pro budoucí vstup do Evropské Unie, na druhou stranu je zřetelná posilující se pozice islámu a jeho hodnotové škály. Erdogan se prezentuje jako reformní islamista, prostý fundamentalistických myšlenek, vskutku orientovaný evropský. Za své

islamistické aktivity již strávil několik měsíců ve vězení. Erdogan také prohlásil, že „mešity jsou naše kasárny, kopule naše helmy, minarety naše bajonety a věřící naši vojáci“⁵⁵, čímž pouze potvrdil, stejně jako ve všech islámských zemích, latentně přítomný militaristický charakter těchto islamistických režimů. Jde o tendenci nahradit stávající ústavní systém modelem teokratického uspořádání věcí veřejných prostřednictvím voleb. V současné době v Turecku stále není svoboda tisku⁵⁶. I nadále je používána metoda mučení, ač byl tento trest oficiálně zrušen. V případě Turecka, řízeného islamistickými vůdci, by po vstupu do EU byla těmto ideálům přisuzována velká váha, jelikož by se stalo největším státem Evropské Unie. Erdogan se v minulosti již několikrát vyjádřil, že v případě krachu jednacího procesu s Evropskou Unií, se Turecko otočí k turkickým národnostem a vytvoří obdobu Evropské Unie pod vedením Turecka.

2.5 Armáda zárukou stability

Specifikum tureckého politického života tkví ve skutečnosti, že oficiální institucí je armáda, která uplatňuje svou moc prostřednictvím Národní bezpečnostní rady. Význam Národní bezpečnostní rady ještě zvýrazňuje fakt, že její úloha je ústavně zakotvena již od roku 1961.

Jejími členy jsou velitelé pozemních vojsk, námořnictva, letectva a četnictva, náčelník generálního štábu, ministerský předseda, ministři vnitra obrany a zahraničních věcí a předseda jí prezident republiky. Značného vlivu se armádě dostalo po vojenském převratu roku 1980, kdy došlo k rozsáhlé extenzi jejích kompetencí, zejména do oblasti školství a veřejných sdělovacích prostředků. Docházelo ke značným ingerencím ve věcech jmenování vysokých úředníků státní správy. Tímto posunem Rada národní bezpečnosti přestala být pouze formálním orgánem a začala fungovat, de facto, jako nejvyšší složka politického systému, na níž byl odvislý i systém ústavní a v podstatě i stranický systém. Tohoto postavení armáda dosáhla postupným vývojem.

Na počátku byla armáda revoluční skupinou Mustafy Kemala, která vzešla z původní

⁵⁵ <http://home.graffiti.net/budoucnost-evropy:graffiti.net/souhrnne.html>

⁵⁶ Nově byl tureckým parlamentem novelizován kontroverzní zákon, který byl využíván ke stíhání mnoha odpůrců režimu, kvůli údajné urážce turectví

Osmanské armády a armáda se evolučně stala jedinou složkou společnosti, jež byla schopna efektivně jednat a získávat moc, zároveň tím dohlížela na dodržování ústavnosti. Důležitým měřítkem je skutečnost, že je odštěpena od jakýchkoliv sociálních skupin a partikulárních zájmů, i tím, že je jim zakázána politická činnost. Je také pevně spjata se státem. Zdrojem takového uspořádání byly Otomanští janičáři, kteří se rekrutovali z naprosto periferního prostředí, ale vytvářeli vládnoucí byrokratickou a vojenskou vrstvu. Armáda je tedy proto pevně spjata se státem a s ideologií, kterou Atatürk státu vetknul. Atatürk, označoval armádu, za inteligenci národa. Armáda sama se považuje za obránce šesti šípů kemalismu⁵⁷. Turecká armáda respektuje legitimitu demokratické a civilní moci a zejména hranice mezi civilním a vojenským. Tyto hranice zároveň úzce střeží a když jedna složka moci začne nebyvale rozšiřovat své mocenské postavení, je armáda vždy připravena normalizovat situaci, přísně v duchu kemalismu a zejména sekularismu.

Turecká republika byla budována způsobem, který je označován jako vznik státu shora a armáda je právě spojena s tímto budováním, zatímco politika, která je podle armády nestabilní, populistická a nemravná, vychází ze spodu a může narušit ústavnost státu. Za hlavní nebezpečí považuje vláda síly a jevy, narušující jednotu státu, jeho územní celistvost a integritu. Zároveň má za povinnost hájit republiku proti vnějšímu i vnitřnímu nepříteli, což vyplývá přímo ze článku 35, vojenského řádu, který umožňuje armádě přímo intervenovat do politiky, a to i vojensky.

Z historie můžeme uvést několik případů. V roce 1960 armáda, nazývajícím se Výbor národní jednoty, svrhla vládu demokratické strany za údajnou korupci a podpořila kemalistickou Republikánskou lidovou stranu. Následně v roce 1971 armáda obvinila svého původního spojence, Republikánskou lidovou stranu, z vyvolávání společenských nepokojů a nestability. Na základě těchto skutečností, svrhla vládu a instalovala technokratický kabinet, plně oddaný armádním strukturám a maximálně apolitizovaný.

Po rozsáhlých politických střetech mezi krajní levicí - komunisty a krajní pravíci - nacionalisty dochází k dalšímu puči, kdy armáda již definitivně ztrácí důvěru v jakékoliv civilní instituce, ruší všechny politické strany a přebírá kontrolu nad širokým spektrem státních i společenských institucí, včetně sdělovacích prostředků. Velmi signifikantní

⁵⁷ HUNTINGTON, Samuel. *Střet civilizací*. Praha : Rybka Publishers, 2001, s. 163

skutečností je, že nevznikl proti krokům armády lidový odpor, neboť turecká společnost byla významně indoktrinována kemalistickou ideologií.

Prezidentská ústava z roku 1982 udílí armádě otevřenou politickou moc. Je stanoven jakýsi konsensus mezi armádními a civilními strukturami s cílem nevzbuzovat zbytečný antagonismus a je prosazována konsensuální politika *statusu quo*. Prvním, kdo se pokusil tuto šablonu překročit, byl Turgut Özal, který jako ministerský předseda nenavrhl v roce 1987 na post náčelníka generálního štábu osobu, kterou mu určil odstupující velitel, ale prezident republiky, vůdce vojenského puče, Kenan Evren, Özalovu politiku ostře zamítl. Následně se Özal pokoušel omezovat armádní moc, její postupnou profesionalizací, ale i zde byl neúspěšný. Jeho následníci v pozici ministerského předsedy se snažili, aby jejich autorita byla co nejstabilnější, v duchu předcházení antagonistické politiky. Jako příklad můžeme uvést rok 1993, kdy ministerská předsedkyně Tansu Cillerová vyhověla náčelníkovi generálního štábu a prodloužila mu jeho funkční období. Cillerová byla nástupkyní Özala, avšak politiku vůči armádě měla značně diferenciovanou.

V roce 1997 armáda opět zasáhla do politického života a odstavila od moci islamistickou Stranu prosperity, ale parlamentarismus nebyl poškozen. V roce 1997 se jednalo o poslední zásah armády do společnosti, avšak tento již čtvrtý zásah s sebou nenesl obavu z armádního režimu.

Silné postavení armády je zajištěno její silnou autonomií. Ozbrojené složky jsou sice ústavně podřízeny prezidentovi a vládě, ale ve skutečnosti nepodléhají žádné civilní kontrole. Obranou strategii armády vytváří generální štáb a ministerstvo obrany je pouze vykonavatelem vůle generálního štábu a je tedy v podstatě výkonnou rukou armády. Velmi zajímavým aspektem, podtrhujícím dominanci armády, je fakt, že vojenský rozpočet nepodléhá veřejné kontrole a dokonce v parlamentu jsou rozpravy k vojenskému rozpočtu zcela zakázány. O personálním složení velitelství rozhoduje armáda sama, a proto má zcela názorově homogenní strukturu. Každým armádním zásahem sice na jedné straně došlo ke stabilizaci politické situace, i z hlediska regionální stability, avšak obraz Turecka, jako vyspělé demokracie, ztrácí. Jako nejzřetelnější příklad můžeme uvést, že Turecko snažící se o vstup do Evropské Unie, po každém vojenském zásahu bylo oddáleno integračním procesům. Silná role armády jako pojistky ústavnosti, a tím i stability, je značně kritizována. Plnění vstupních podmínek do Evropské Unie bude znamenat omezení vlivu armády tak, aby

Turecká republika byla schopna plnit základní postuláty demokratického a právního státu, se zřetelnou obavou z posilujícího se islamismu.

3. EGYPTSKÁ REPUBLIKA

3.1. Historický aspekt vzniku

Egypt, jako jedno z center historicko - kulturního dědictví dnešního světa, bylo převážnou část vlastní historie, monarchií. Do vyhlášení Egyptského království v roce 1922 byl Egypt součástí britské říše. Po celou dobu své existence představovalo pro evropské mocnosti bránu do Asie, zejména po vybudování Suezského průplavu v roce 1869.

Na počátku 20. století Mustafa Kemal definoval požadavky národního hnutí, vyústující v konec britské okupace a nastolení ústavního režimu. V roce 1907 došlo k odvolání britského generálního konzula a byla povolena činnost politickým stranám.

Po vypuknutí první světové války byl v roce 1914 Egypt prohlášen britským protektorátem⁵⁸, poté bylo zavedeno stanné právo a začala se realizovat politika potírání a pronásledování nacionalistů. V důsledku této politiky nastal komplikovaný vývoj, vrcholící národním povstáním, které bylo potlačeno počátkem roku 1922. V důsledku těchto událostí a v souvislosti s mezinárodní politickou situací, vydali Britové Deklaraci o zrušení protektorátu a o nastolení konstituční monarchie, k čemuž došlo ještě v roce 1922. Britové si však nadále udržovali nárok na Egypt, zejména v oblasti obrany Egypta a kontroly Suezského průplavu, ochranu cizinců a ponechali si nadvládu v Súdanu. V této souvislosti je však skutečností, že Egypt se nestal nezávislým státem.

V roce 1923 byla vyhlášena Ústava, v níž je zakotven princip monarchie. Národní hnutí však požadovalo úplnou nezávislost a zejména odchod Britů, což znamenalo posilování protibritských pozic a bilaterální situace se nadále vyhrcovalo, čehož využil král a nastolil v roce 1930 diktaturu, trvající šest let.

⁵⁸ HONZÁK, F., PEČENKA, M.: Státy a jejich představitelé, Libri, 1999, s. 67

Po vypuknutí druhé světové války Británie projevila jednoznačný zájem o Egypt, který považovala za strategický, ale byl zde, zejména v souvislosti s dřívější britskou nadvládou, zjevně patrný italský a německý vliv. Právě po zkušenostech s britskou nadvládou byly Egyptské vládnoucí kruhy vysloveně na straně nacistického Německa, jehož ideologie zde našla úrodnou půdu. V roce 1942 byl Brity dosazen do čela státu, jako generální guvernér a ministerský předseda, Náhaz Paša, který měl za úkol bránit fašizujícím tendencím egyptské společnosti.

V říjnu 1942 byla poražena nacistická vojska v Africe, avšak ani po skončení druhé světové války nedošlo k egyptské samostatnosti a nadále zůstala v platnosti Anglo – egyptská smlouva z roku 1936, která byla jednoznačnou brzdou nezávislosti. Právě po skončení druhé světové války, dochází k bipolarizaci světa a Spojené státy americké rozšiřují vlastní sféru vlivu a Egypt začíná být strategicky zajímavou lokalitou s rozmanitými surovinami a levnou pracovní silou. Na konci čtyřicátých let proto nastal střet americkým a britským zájmů o Egypt, kdy jistá dominance náležela Spojeným státům americkým.

Tato dominance však ztrácí na významu po vyhlášení státu Izrael, jenž Spojené státy americké jednoznačně podporovaly. Odezvou na vyhlášení státu Izrael byla arabská vojenská invaze⁵⁹, která však skončila debaklem. V Egyptě následně dochází k vlně násilností, atentátů, demonstracím, stávkám a srážkám s britským vojskem a egyptskou policií.

Ve volbách v roce 1949 zvítězila strana Wafd, která požadovala odchod britských vojsk a uskutečnění sociálních reforem, jimiž se inspirovala ve Všeobecné deklaraci lidských práv a svobod. Vláda strany Wafd realizovala protibritské tažení a v roce 1951 jednostranně zrušila Anglo - egyptskou smlouvu a také Smlouvu o kondominiu v Súdanu, z roku 1899.

Následná britská reakce spočívala ve vojenské okupaci významných egyptských měst a posílení britských vojsk v této oblasti. Začátkem roku 1952 král rozpustil vládu a stal se diktátorem, na což reagovala jistá část armády, která pod vedením generála Muhammadan Nagíba provedla v polovině roku 1952 státní převrat. Doposud vládnoucí král Faruk abdikuje ve prospěch svého syna a generál Nagíb se stává předsedou Revoluční rady. V následujícím roce odchází egyptská královská rodina do exilu a je vyhlášena republika. Muhammad Nagíb

⁵⁹ První arabsko – izraelská válka, zvaná Palestinská válka, v roce 1948

se stává prezidentem a výlučně se orientuje na Organizaci spojených národů, a to v rozporu s principy radikálního křídla Revoluční rady, jejímž vůdce byl Gamal Abd-an Násir.

V návaznosti na to byl Nagíb obviněn ze spojení s Muslimským bratrstvem a komunisty a v roce 1954 byl odvolán z funkce prezidenta.

3.2 Vývoj a funkčnost

Do čela Revoluční rady i vlády byl dosazen Násir, který měl za cíl uskutečnit pozemkovou reformu a industrializaci doposud zaostalého Egypta. V letech 1952 až 1956 uskutečňuje Násir rozsáhlé meliorační plány v zemědělství a vzniká projekt výstavby vysoké přehrady u Asuánu. V roce 1956 byl Násir zvolen prezidentem republiky, byla přijata nová ústava a britští vojáci definitivně odcházejí z Egypta. Následně v červenci 1956 vláda vyhlásila zákon o znárodnění Společnosti Suezského průplavu. Všechny zisky, na základě tohoto zákona, měly připadnout egyptskému rozpočtu.

Na základě těchto skutečností a v domněnku neporazitelnosti Násir vyhlásil blokádu izraelského města Eilat. Následuje britsko- francouzsko – izraelský útok na Egypt, který byl v důsledku přímého zásahu Organizace spojených národů zastaven v listopadu 1956. Průplav však nadále zůstává v egyptském vlastnictví a v dubnu 1957 byl opět uveden do provozu, Provoz byl přerušen v letech 1967 – 1975 v důsledku Arabsko – izraelské války.

Je možné konstatovat, že národní hnutí dosáhlo svých cílů, byly uzákoněny demokratické svobody a Egypt realizuje politiku aktivní neutrality⁶⁰. Výrazně se sbližuje se Sýrií a v roce 1958 dochází ke spojení v Sjednocenou arabskou republiku, v čele s prezidentem Násirem, který stále více hlásá myšlenky panarabismu. K tomuto společenství se následně připojilo Jemenské království a byl vytvořen volný federální svaz Svaz arabských států, které společně prohlašuje, že chce „vytvořit arabské národní socialistické a kooperativní společenství". V roce 1961 byly vyhlášeny socialistické zákony, ale v tomtéž roce se Svaz arabských států rozpadá a v následujícím roce se Egyptská armáda zapojila do války v Jemenu, kde utrpěla značné ztráty.

⁶⁰ KRIEGER, J.: Oxfordský slovník světové politiky, Ottovo nakladatelství, 2000, s.

K radikálnímu obratu dochází v roce 1965, když Spojené státy americké ukončily v důsledku Násirovy politiky ekonomickou pomoc Egyptu, který se začíná silně orientovat na Svaz sovětských socialistických republik. Následuje další egyptsko - izraelský konflikt, kdy je v tzv. Šestidenní válce v roce 1967 Egypt poražen. Je následně izraelskou armádou obsazen Sinajský poloostrov a vytvořena obranná linie Egypta na západním břehu Suezského průplavu.

V říjnu 1970 Násir umírá a prezidentem se stává dosavadní viceprezident Anvar Sadat. V následujícím roce Sadat vyhláší druhou revoluci v rámci politiky *infitah*⁶¹ a odvolává prosovětské ministry z vlády a poté vyhošťuje sovětské vojenské poradce. Důvod ochlazení vztahů se Sověty spočíval zejména ve věci chystaných sovětských vojenských základen. Sadat však prohlásil, že „i v budoucnosti budou Egypt spojovat se Sovětským svazem pevné svazky“⁶².

V době největšího židovského svátku, v roce 1973, rozpoutal Egypt ve spojení se Sýrií a tichou podporou Svazu sovětských socialistických republik, již čtvrtou, tzv. Jomkippurskou válku⁶³. Ta skončila opět porážkou Egypta a Izrael následně obsadil mj. Golanské výšiny v Sýrii. V důsledku této skutečnosti, spojené se zákazem vývozu ropy do vybraných zemí, omezením těžby ropy, tedy vypuknutím ropné krize, tzv. Ropného šoku, a v souvislosti se Sadatovou politikou došlo v egyptské politice k obratu.

Významná role při zklidnění situace na Blízkém východě náležela americkému ministru zahraničních věcí, Henrymu Kissingerovi a tehdy prosazované politice *détente*⁶⁴.

V roce 1974 byly podepsány prozatímní dohody s Egyptem a Sýrií, které zahájily proces izraelského stahování se výměnou za arabské bezpečnostní záruky. Následně obě znesvářené strany uzavřely druhou dohodu o odpoutání ozbrojených sil. Sadat v rámci své strategie zavádí důslednou ekonomickou politiku otevřených dveří a uskutečňuje jednání s Izraelem a v návaznosti na tuto politiku podepisuje v roce 1978 dohodu z Camp Davidu⁶⁵, která vytvářela podmínky pro mír na Blízkém východě a uzavření Egyptsko – izraelské mírové smlouvy,

⁶¹ KRIEGER, J.: *Oxfordský slovník světové politiky*, Praha : Ottovo nakladatelství, 2000, s. 274

⁶² *Kronika 20. století*, Fortuna Praha : Libri, s. 1052

⁶³ Jom kippur je nejvýznamnějším židovským svátkem

⁶⁴ KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie*. Praha : Prostor, 1999, s. 767

⁶⁵ Za vlády presidenta Cartera

kteřá byla podepsána v roce 1979 ve Washingtonu. Znamenala ukončení izraelské okupace Sinajského poloostrova, za což byl Sadat v roce 1978, spolu s izraelským premiérem Beginem, odměněn Nobelovou cenou za mír. Egypt po těchto mírových smlouvách a reformní politice presidenta Sadata v očích arabského světa znamená jistou zradu ideálů⁶⁶, započatých zejména Násirem, který byl leaderem arabského světa. Sadatův Egypt byl také vyloučen z Ligy arabských států. Sadatova liberální prozápadní politika náhle končí atentátem, který na Sadata spáchali islámští náboženští radikálové. Atentát spáchala jeho ochranka v roce 1981 v průběhu vojenské přehlídky.

Po tomto atentátu, znamenajícím pozvolný, avšak jednoznačný vzestup náboženského fundamentalismu inspirovaného událostmi v Íránu⁶⁷, byl referendum v roce 1981 potvrzen ve funkci prezidenta, dosavadní viceprezident, Husní Mubarak. Ten se přihlásil k Sadatově prozápadní politice a současně se stal předsedou vládní Národní demokratické strany. Po Sadatově smrti stál Mubarak před těžkými úkoly, kdy ve vlastní zemi musel nastavit alespoň minimální rovnováhu ve společenské, sociální a ekonomické oblasti. Hlavní úkol z hlediska mocenského postavení Egypta, které po celou dobu bylo jednoznačně regionální mocností, připadal na obnovení politické prestiže v očích arabského světa, aniž by se vzdal mírové smlouvy v Izraelem⁶⁸. Arabská liga v důsledku uzavření mírové smlouvy přemístila vlastní sídlo z Káhiry do Tunisu. Proti Egyptu v této době stála především Libye a bývalý egyptský spojenec, Sýrie. Mubarak svou obratnou politikou vyvedl Egypt z izolace v arabském světě, když v roce 1989 byl Egypt znovu přijat do Ligy arabských států, přičemž neutrpěla prozápadní orientace.

Za války v Perském zálivu, poté co Írák anektoval Kuvajt, se Mubarak jednoznačně postavil na stranu spojenců. Pro vlastní zemi tím dosáhl toho, že Egyptané obsadili uvolněná palestinská pracovní místa v Perském zálivu a ze strany Spojených států amerických se mohli těšit zvýšení finanční pomoci⁶⁹. Stal se zprostředkovatelem blízkovýchodních mírových procesů. To se projevilo zejména v roce 2001 před teroristickými útoky na New York. Od té doby je na Blízkém východě mezi jednotlivými hráči udržován *status quo*, pomineme – li mírovou operaci v Íráku a neustálý a nesnadno řešitelný izraelsko – palestinský konflikt. Výjimku také tvoří akce protiteroristického charakteru. Podle teoretiků je zde jistá možnost

⁶⁶ Mezinárodní vztahy 3/2002, Islamistické organizace v Egyptě, Tomáš Raděj, s. 100

⁶⁷ Mezinárodní vztahy 3/2002, Islamistické organizace v Egyptě, Tomáš Raděj, s. 98

⁶⁸ Mezinárodní politika 6/2000, Problémy současného Egypta, Pavla Jazairová, s. 28

⁶⁹ Mezinárodní politika 6/2000, Problémy současného Egypta, Pavla Jazairová, s. 29

ztráty mocenského postavení Egypta, a to v případě uzavření Izraelsko – syrské mírové smlouvy.

Mubarak byl opakovaně zvolen předsedou Organizace africké jednoty a zasloužil se o to, že Egyptská arabská republika je zcela pod kontrolou a vyznačuje se stabilitou. Vnitřní politika je však poznamenávána stále častěji, zvýšenými teroristickými útoky, zejména z důvodů propagandistických, proti státnímu uspořádání a turistům, kteří představují velmi významnou složku egyptského hospodářství⁷⁰. Do karet radikálům hraje zejména skutečnost neutěšeného sociálního a ekonomického stavu, vysoká natalita spojená s nízkou životní úrovní, vysokou nezaměstnaností a pozvolna se zhoršujícím životním prostředím.

3.3 Volební a stranický systém

Po zvolení Sadata prezidentem byla schválena v roce 1971 Egyptská ústava, která byla novelizována v roce 1981. Ta prohlašuje Egypt za republiku s demokratickým systémem, odpovídajícím mezinárodně-právním požadavkům. Vymezuje politický systém, jakož i definuje veřejné instituce. Z dikce ústavy vyplývá, že o výkonnou moc se dělí prezident republiky spolu s ministerským předsedou. Výjimečný stav, zavedený Mubarakem, po zavraždění prezidenta Sadata v roce 1981, dává rozsáhlé pravomoci zejména do rukou prezidenta⁷¹.

Výjimečný stav zavedený v roce 1981 Mubarakem se stal zákonodárnou iniciativou, kterou Mubarak pod pláštěm nebezpečí terorismu neustále obnovuje. Jeho platnost byla v roce 2003, i přes pokusy opozičních sil o jeho zrušení, znovu prodloužena. Koncem března 2007 proběhlo kontroverzní referendum⁷², které potvrdilo prezidentem navržené ústavní dodatky. Opozice toto hlasování bojkotovala. V tomto referendu se staly kontroverzními dodatky, které se týkaly omezení kontroly soudnictví ve volebním procesu a ustanovení umožňující platnost protiteroristické legislativy. Jeden z dodatků zamezuje ustanovení politické strany na náboženském, etnickém či rodinném základě. Výkonná moc je svěřena hlavě státu, prezidentu republiky, který je navrhován dvoutřetinovou většinou Národního

⁷⁰ LUNDE, Paul. *Islám – víra, kultura, historie*. Praha : Knižní klub, 2004, s. 128

⁷¹ <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/egypt-vnitropoliticka-charakteristika/2/1000415>, dne 10. 1. 2008

⁷² <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/egypt-vnitropoliticka-charakteristika/2/1000415>, dne 10. 1. 2008

shromáždění a je volen ve všeobecném referendu na šestileté období. Ve skutečnosti je tedy současný prezident spíše potvrzován lidem.

Prezident republiky určuje hlavní směry státní politiky a dohlíží na její realizaci. Je zároveň nejvyšším velitelem ozbrojených sil. Od vyhlášení výjimečného stavu v roce 1981 je prezidentem Husní Mubarak, který byl tímto postupem zvolen v roce 1987, 1993, 1999 a naposledy v roce 2005. V roce 2005 bylo poprvé možné, po změně ústavy, volit z více kandidátů. V těchto volbách byla volební účast 22,9% oprávněných voličů a Mubarak získal plných 88,6% hlasů. Jasná většina odráží skutečnost, že vynaložil obrovské finanční i jiné prostředky na znovuzvolení. V rámci mezinárodního tlaku také kandidovali další uchazeči. Presidentské volby dopadly následovně⁷³:

Candidates, Nominating parties	Votes	%
Hosni Mubarak , National Democratic Party (<i>Al-Hizb Al-Watani Al-Dimuqrati</i>)	6,316,714	88.6
Ayman Nour , Tomorrow Party (<i>Hizb al-Ghad</i>)	540,405	7.3
Numan Gomaa , New Wafd Party (<i>Hizb al-Wafd al-Jadid</i>)	201,891	2.8
Total (Turnout 22.9 %)	7,059,010	

V čele republiky tedy stojí silný prezident, volený na šest let s tím, že si může jmenovat jednoho nebo více viceprezidentů, jakož i ministerského předsedu a členy vlády.

V Egyptské republice se realizuje bikameralismus. Je zde dvoukomorový parlament, který se skládá z dolní komory Lidového shromáždění, kde je 444 přímo volených zástupců na 5 let a 10 členů, kteří jsou přímo jmenováni prezidentem. Poslední volby do Lidového shromáždění v roce 2005 proběhly ve tříkolovém hlasování a přinesly jednoznačné vítězství Mubarakově vládnoucí Národní demokratické straně, která získala 311 křesel. Druhou nejsilnější formací se ziskem 88 křesel byla zakázaná formace Muslimské bratrstvo. Vzhledem k tomu, že v Egyptě je jistá forma demokracie, můžou jednotlivci kandidovat jako nezávislí. Právě tito stoupenci muslimského bratrstva kandidovali a získali křesla jako

⁷³ http://en.wikipedia.org/wiki/Egyptian_presidential_election,_2005, dne 14. 5. 2008

nezávislí kandidáti. Dalšími formacemi, které jsou zastoupené v Lidovém shromáždění, jsou Strana zítřka, Progresivní národní unionistická strana a New Wafd Party, které dohromady získaly 9 mandátů. Dále mandáty získali nezávislí kandidáti, kteří však nespolupracují s muslimským bratrstvem.

Druhou komorou egyptského parlamentu je Šúra⁷⁴, která se skládá z 264 členů, kdy 174 je voleno v přímých volbách a zbytek je jmenován prezidentem. Volební období egyptské horní komory je 6 let, přičemž se polovina členů obměňuje po 3 letech. V současné době je složení horní komory determinováno vývojem Egyptské republiky posledních let a jednoznačně dominantní stranou je vládnoucí Národně demokratická strana.

Zákonodárným orgánem je Lidové shromáždění⁷⁵, které schvaluje zásadní politická rozhodnutí jako jsou nové zákony, státní rozpočet a rozvojové plány. Šúra plní funkci poradního orgánu. Po posledních volbách, které proběhly v listopadu 2005 vládnoucí Národně demokratická strana snížila počet svých mandátů v dolní komoře na 311, což je 72% z celkového počtu 454 poslanců, ale udržela si dvoutřetinovou většinu. Muslimské bratrstvo zvýšilo svou přítomnost v zákonodárném sboru na 88 poslanců, což činí 19% mandátů. Sekulární opozice sdružená v národní frontě získala pouhých 11 mandátů, čímž své zastoupení snížila. Volební účast se odhaduje na 25 % z 32 milionů oprávněných voličů. Bez ohledu na trvajících latentní nebezpečí ze strany fundamentalistických sil, lze vnitropolitickou situaci v Egyptské arabské republice charakterizovat jako stabilizovanou a plně kontrolovanou vládou. Po teroristických útocích na Spojené státy americké v roce 2001 se egyptská vláda, přes výhrady k určitým krokům boje proti terorismu vedeného Spojenými státy americkými, přidala jednoznačně na stranu protiteroristické koalice. Na svém území vláda po těchto útocích ještě zesílila opatření namířená proti islamistickým skupinám.

Specifikem egyptského stranického systému nalézáme zejména ve skutečnosti, že vznik jakékoliv politické strany či formace musí schválit přímo vláda. Tím se tedy značně modifikuje demokratičnost stranického, a tím i volebního systému.

Nejvýznamnější politickou formací je vládní Národně demokratická strana, která byla založena v roce 1978 prezidentem Sadatem . Stala se tak nástupnickou organizací Arabského

⁷⁴ <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/egypt-vnitropoliticka-charakteristika/2/1000415>, dne 10. 1. 2008

⁷⁵ <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/egypt-vnitropoliticka-charakteristika/2/1000415>, dne 10. 1. 2008

socialistického svazu. Národně demokratická strana se profiluje jako sekulární, sociálně demokratická strana s určitým rysem nacionalismu. Nacionalismus je zde představován především odklonem od původní panarabské myšlenky, hlášané prezidentem Násirem. Po smrti prezidenta Sadata se předsedou této strany stal Husní Mubarak, původně velitel leteckých ozbrojených sil. Tato zkušenost s armádou mu také přinesla značnou popularitu a podporu ze strany egyptské armády. V rámci této strany působí různorodé proudy a názorová rozpolcenost je vždy utlumena silnou autoritou jejího leadera.

Každých pět let, kdy se konají parlamentní volby, tato vládní strana ztrácí hlasy. Vždy je ale zaručena potřebná většina v zákonodárném sboru. Tuto ztrátu je možné vyčíslit ziskem v posledních po sobě jdoucích volbách, kdy v roce 1995 získala 94% mandátů, dále ve volbách v roce 2000 obdržela 85% mandátů a po volbách v roce 2005 disponuje 68% mandátů. Nadále si však udržuje pozici jednoznačného leadera mezi politickými formacemi, což odráží i skutečnost, že v egyptské vládě jsou zastoupeni výlučně zástupci Národně demokratické strany. Situace, kdy dojde k porážce této strany ve volbách, je reálná pouze v případě pádu či úmrtí dosavadního prezidenta a předsedy strany - Husního Mubaraka.

V současné době působí v Egyptské arabské republice šestnáct politických stran, které musí být schváleny vládou a jsou tedy registrovány. Mezi legální opoziční formace, zastoupené v zákonodárném sboru, patří New Wafd party⁷⁶, tedy strana nového Wafdu, založená v roce 1983, jenž se profiluje jako nacionalistická, liberální a demokratická strana. Náleží mezi nejstarší politické strany, které získaly na kredibilitě zejména proliberálními tendencemi ve dvacátých letech 20. století a také svou rolí v průběhu revoluce, v roce 1952, kdy byla svržením monarchie založena Egyptská republika. Po Mubarakově převzetí moci byla znovu obnovena a získává postupnou podporu. Ve volbách v roce 2005 se stává druhou nejsilnější stranou, zastoupenou v zákonodárném sboru, i když se ziskem šesti mandátů.

Mezi další již méně významné politické strany, působící legálně v egyptském stranickém systému, patří Národní progresivní unionistická strana⁷⁷, založená v roce 1977. V posledních parlamentních volbách získala dva mandáty, ale zcela bojkotovala prezidentské volby v roce 2005, kdy se ústy svého leadera vyjádřila, že nepodporují namísto voleb frašku.

Další stranou je Strana zítřka, která obdržela na základě posledních parlamentních voleb

⁷⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/New_Wafd_Party, dne 16. 5. 2008

⁷⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/National_Progressive_Unionist_Party, dne 16. 5. 2008

pouze jeden mandát. Na stranickém spektru je možné zařadit Stranu zítřka do liberálně-demokratického tábora. Nejvýznamněji se tato strana, vzniklá teprve v roce 2004, zapsala do egyptské historie v roce 2005, kdy jí podporovaný prezidentský kandidát Axman Nour, obdržel 7,3% hlasů a stal se tak druhým nejúspěšnějším kandidátem.

K dalším, v zákonodárném sboru nezastoupeným politickým stranám, náleží Socialistická strana práce, Násirova strana, Liberální strana Egyptská unionistická strana, Strana mladého Egypta, Strana zelených a nově například iniciativa levicových intelektuálů sdružených kolem Egyptského sociálnědemokratického centra, které můžeme považovat za zárodek vytvoření nové levicové strany⁷⁸.

Jak již bylo zmíněno, specifikem egyptského stranického systému je povolení strany vládou, což limituje stranický systém, a proto je zde také významné množství ilegálních politických uskupení. Mezi ně náleží zejména Komunistická strana Egypta, která byla zrušena s odkazem na ústavní dodatek. Podle něj nesmí existovat politická strana na třídním nebo náboženském základě. Z těchto důvodů jsou také ilegální některé formace, které však mají jistou podporu. Mezi ně náleží radikální militantní hnutí Svatá válka nebo Islámské společenství. Nejvýznamnější ilegální formací je Muslimské bratrstvo. Zásluhou voleb v roce 2005 se Muslimské bratrstvo v podstatě stalo z ilegální strany oficiálně tolerovanou.

3.4 Islamistické formace

Po útoku na Spojené státy americké v září 2001 se světová pozornost zaměřila na doposud ne tolik významný fenomén, terorismus. Terorismus byl chápán nově jako pojítka na radikální islámská uskupení, jehož symbolem se stala Al - Kajda, kterou založil saudskoarabský občan, Usama bin Ladin. Druhou osobou v rámci teroristické organizace Al-Kajda zastává Egyptan Adžmán Zawahri, který je zároveň vůdcem organizace Džihád a v současné době patří mezi nejhledanější egyptské islamisty.

Al Kajda, mající v současné době vlastní organizační síť po celém světě, se stala leaderem islamistických radikálních formací, které se snaží přiblížit její slávě a uznání v rámci

⁷⁸ <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/egypt-vnitropoliticka-charakteristika/2/1000415>, dne 10. 1. 2008

islamského světa. V rámci Egyptské arabské republiky Al- Kajda nemá silnější podporu a jedná se spíše o anarchistický proud, i když velmi nebezpečný. Egyptská arabská republika, patřící mezi nejvýznamnější státy arabského světa, prochází po době relativního klidu osmdesátých let 20. století, opět obdobím, které se charakterizuje výbuchy násilí. To je spojováno s protirežimními islamistickými organizacemi, které povětšinou působí ilegálně. Nelze však tyto radikální formace identifikovat shodně, jelikož se liší v ideologické oblasti, stejně jako v prostředcích, jimiž prosazují své cíle. Cílem všech těchto formací samozřejmě zůstává islamizace veřejného a politického života. Názory na jejich formu a totalitu uplatňování míry islamizace se ale značně odlišují. Islamisté se nemohou zúčastnit veřejného politického života přímo, jejich moc je tedy negativní⁷⁹. Pokud jde o militantní teroristické skupiny, viditelně nenacházejí mezi Egyptyany, vesměs hluboce zbožnými, dostatečnou odezvu⁸⁰. Radikalizace společnosti a zvyšující se podpora těmto islamistům je způsobena zejména rozsáhlou represí, kterou uplatňuje současný Mubarakův režim. Systém represí ze strany současného režimu přináší islamistům tisíce nových příznivců, přičemž útoky proti režimu jsou často vedeny z jiných důvodů, než z čistě islamistických. Mubarakův režim stále zdůrazňuje, že se téměř ve všech případech jedná o protirežimní islamistické akce radikálů, což mu přináší výhody, zejména na vnitropolitické úrovni, kdy může odstrašovat opozici, ale i na mezinárodní úrovni.

Nejvýznamnějším faktorem protirežimních akcí a s tím spojené zvyšující se podpoře radikálním islamistům, je stále neutěšená ekonomická a sociální situace egyptských občanů. Tento stav je znatelný v průběhu celé novodobé historie, nejvýznamnějších pozic dosahuje od devadesátých let 20. století.

První a zároveň nejvýznamnější organizací se stalo Muslimské bratrstvo, respektive Asociace muslimských bratří, které bylo založeno v průběhu dvacátých let 20. století, kdy se zradikalizovalo a stalo se inspirátorem současných radikálních, islamistických organizací. Jejich základní myšlenku představoval návrat k islámským kořenům a hodnotám, které směřují k vytvoření chalífátu, tedy formu vlády, vyjadřující jednotu muslimů, který existoval v Osmanské říši až do Atatürkova nástupu. Muslimské bratrstvo, tak jako obdobné diktátorské režimy v Evropě, se pomocí účelově vybraných náboženských pojmů a odkazu na historickou velikost, pokoušelo vysvětlit různé otázky a potíže egyptského obyvatelstva, které se pod

⁷⁹ Mezinárodní politika 6/2000, Problémy současného Egypta, Pavla Jazairová, s.29

⁸⁰ tamtéž

nadvládou Britského království dostávalo do stále více neutěšené ekonomické a sociální situace. V důsledku nestability a nízké životní úrovně i vzdělání posiloval vliv Muslimského bratrstva, které začalo provozovat charitativní činnosti zaměřenou na chudinu a mládež.

Během deseti let fungování Muslimského bratrstva získalo milion členů, jejichž motto zní „Allah je náš cíl. Prorok je náš vůdce. Korán je naše ústava. Džihád je naše cesta. Zemřít v Allahově jménu je naše největší naděje“⁸¹ jednoznačně signalizovalo budoucí vývoj této organizace. Nejprve mírumilovné aktivity byly vystřídány, po jistém sblížení Egyptské vlády s Brity, zaměřením na násilné svržení vlády bezvěrců.

V průběhu druhé světové války se Muslimské bratrstvo militarizovalo a v německé armádě vidělo své osvoboditele, což se však nestalo. Proto se po skončení války soustředilo na svržení probritské vlády a po zavraždění premiéra se zaměřilo i na boj proti vzniku státu Izrael. Po vyhlášení republiky se nejprve shodovalo s politikou prezidenta Nasira, který zastával sekulární pozice a došlo k roztržce a přesunulo se do poloilegality. Po neúspěšném pokusu o atentát na prezidenta Nasira v roce 1954, který Muslimské bratrstvo zakázal, přešlo do úplné ilegality a bylo vystaveno silným represím ze strany egyptského režimu. Zároveň se v době svého působení v ilegalitě stalo vzorem pro další organizace podobného charakteru. V posledních letech formálně zůstává v ilegalitě, ale pomocí mírné demokratizace, která nyní pod Mubarakovým vedením probíhá, reálně získávají i politické zastoupení. V posledních po sobě jdoucích parlamentních volbách se posiluje zastoupení Muslimského bratrstva, které dosáhlo na desítky poslaneckých mandátů. K tomu došlo díky tomu, že členové a příznivci Muslimského bratrstva kandidovali jako nezávislí a v roce 2005 získali 20% mandátů. Tím se posunulo od původních radikálních pozic a má zájem o začlenění do egyptského politického systému, jejichž volebním heslem bylo „společně pro reformu“⁸², ale dosud se oficiálně nezřeklo svých radikálních cílů.

Následující tabulka ukazuje výsledky parlamentních voleb v roce 2005 v rámci zisku křesel jednotlivých kandidujících formací. Zároveň demonstruje zisky či úbytek jednotlivých kandidujících politických formací oproti volbám z roku 2000. Je zde zřetelné posílení Muslimského bratrstva⁸³:

⁸¹ Čejka, M.: Encyklopedie blízkovýchodního terorismu, 2007, s. 133

⁸² Mezinárodní politika 3/2006, Parlamentné volby v Egyptě, Nataša Kubíková, s. 26

⁸³ http://en.wikipedia.org/wiki/Egyptian_parliamentary_election,_2005, dne 17. 5. 2008

Parties	Votes	%	Seats	Gains	Losses	Net Gain/Loss	Seats %
National Democratic Party (<i>Al' Hizb Al Watani Al Demokrati</i>)			311	0	-93	-93	68.5
New Wafd Party (<i>Hizb al-Wafd-al-Jadid</i>)			6	0	0	0	1.3
Progressive National Unionist Party (<i>Hizb al Tagammo' al Watani al Taqadommi al Wahdwawi</i>)			2	0	-3	-3	0.4
Tomorrow Party (<i>Hizb al-Ghad</i>)			1	0	-1	-1	0.2
Independents (Muslim Brotherhood - <i>al-ikhwān al-muslimūn</i>)			88	71	0	+71	19.4
Independents			24	0	-3	-3	4.6
Still in contest			12				
Non-Elected members			10	0	0	0	2.2
Arab Democratic Nasserist Party or Nasserist Party			0	0	-1	-1	0
Liberal Party (<i>Hizb al-Ahrar</i>)			0	0	-1	-1	
Total (turnout %)			454				

K další fundamentalistické organizaci náleží Gama Islamija⁸⁴, neboli Islámské společenství, která byla založena v sedmdesátých letech 20. století v reakci na Sadatovu politiku otevřených dveří. Cílem této organizace je svržení egyptského sekulárního režimu a následně založení islámského státu, nezávislého na západní společnosti, po vzoru Muslimského bratrstva. Organizace byla založena nejprve studenty, ale následně se rozrostla

⁸⁴ ČEJKA, Marek. *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu*. Praha : Barrister-Principal, 2007, s. 63

o chudinu a od počátku devadesátých let 20. století se zradikalizovala a počala podnikat teroristické útoky proti režimu, zejména proti státním úředníkům a turistům. Na svědomí má dokonce i neúspěšný pokus o atentát na prezidenta Mubaraka. Následně pod vlivem represí ze strany vládního režimu se rozdělila na dvě formace, kdy jedna z nich má úzké vazby na Al-Kajdu. V současné době se Gama Islamijská nalézá na mezinárodním seznamu teroristických organizací.

Další významnou organizací je Egyptský islámský džihád⁸⁵ neboli Svatá válka, který byl inspirován myšlenkami Muslimského bratrstva a byl založen na konci sedmdesátých let 20. století. Nejvýznamnějším činem této teroristické organizace, která bojuje za svržení sekulárního režimu, byl atentát na prezidenta Sadata v roce 1981, který se poté neúspěšně pokoušel vyvolávat nepokoje v Egyptě. Současným vůdcem je Ajmán az-Zawahri, stojící za spoluprací s Al-Kajdou, čehož důsledkem je zařazení této organizace na mezinárodní seznam teroristických organizací.

Radikálové předpokládali, že stěžejní událost, kterou bylo zavraždění prezidenta Sadata, po němž mělo následovat lidové povstání, bude determinovat vzestup fundamentalismu. Tato vize se nenaplnila. Vypukla pouze drobná revolta v oblasti města Asjúť, která byla brzy potlačena. Po Sadatově vraždě nastoupil do funkce prezidenta podle ústavy Husní Mubarak, viceprezident, který si byl vědom dosavadní taktiky vládních činitelů. Ve svých projevech se již zdržel slibů, v nichž jeho předchůdci slibovali rychlé řešení tíživé situace egyptského obyvatelstva. Zároveň ve stopách svého předchůdce zanechal proamerickou orientaci i mírové smlouvy s Izraelem. Jeho cílem se stalo zejména odstranění korupce a v omezené míře i snaha o pozvednutí role islámu v životě země⁸⁶.

První roky Mubarakovi vlády se nesly v duchu zahraničně politických událostí, mezi něž náležela válka v Afganistánu, kdy Egypt, stejně jako Spojené státy americké, podporoval islámské mudžahedíny, čímž podpořily i protirežimní síly, zejména Al-Kajdu.

Další problematickou zahraničně politickou událostí, byla Irácko - Íránská válka, v níž Mubarak podpořil režim Saddáma Husajna, ačkoli mnoho egyptských občanů, kteří pracovali

⁸⁵ ČEJKA, Marek. *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu*. Praha : Barrister-Principal, 2007, s. 55

⁸⁶ Mezinárodní vztahy 3/2002, Islamistické organizace v Egyptě, Tomáš Raděj, s. 101

v oblasti Perského zálivu, byli vystaveni týrání a okrádání⁸⁷ a proto se u mnohých Egyptanů Mubarakova politika nesečkala s podporou. Také z tohoto důvodu se většina egyptských obyvatel, tentokrát paralelně s presidentem Mubarakem, postavila v roce 1991 na stranu Irákem napadeného Kuvajtu. V těchto souvislostech, posilující fundamentalismus, znamená pozvolnou hrozbu režimu, který představuje Mubarak. Jeho předchůdci se islamistickému fundamentalismu stavěli tváří v tvář. Násir islamisty tvrdou represí potlačil a Sadat se dokonce s umírněnými islamisty spojil. Mubarak však ve střetu s výzvami fundamentalistů stojí v pozadí a strategicky vyčkává na další vývoj událostí.

Na egyptskou společnost, kde většina muslimského obyvatelstva dbá náboženských autorit, nebylo možné aplikovat Atatürkův model. Mubarak, který chtěl prosadit svou vůli, musel směřovat svou politiku vůči značné části věřících, což znamenalo zapojit do tohoto procesu část islámské elity. Takto vládnoucí režim, který k prosazení svých cílů využívá náboženských autorit, musí logicky těmto vrstvám ustoupit a v mnohém se shodnout, což může podryvat autoritu sekulárního režimu a jeho představitelů. V osmdesátých letech 20. století se zdálo, že toto soužití je možné a funkční, ač se objevovaly některé znepokojivé signály, jako byla vzpoura policejního sboru v Horním Egyptě. V této poklidné situaci spojené s uvolněnou politickou atmosférou a částečně se zlepšující ekonomikou se rozvíjela infrastruktura a začala se zlepšovat i sociální situace obyvatelstva. V devadesátých letech 20. století se situace v mnohém zhoršila, když Mubarakův režim začíná bojovat s islámským fundamentalismem, k němuž přistupuje se zvyšující se brutalitou. V rámci vnitropolitické situace je nutné vzít na zřetel tři aspekty islamismu:

- bezpečnostně-politický aspekt, kde se odráží veškeré politické dění a násilný boj islámských fundamentalistů,
- sociálně-ekonomický aspekt, kdy značná část chudého obyvatelstva přirozeně inklinuje k islámským fundamentalistům,
- kulturně-intelektuální aspekt, k němuž náleží boj o islámský charakter státu.

⁸⁷ PELETIERRE, S.C.: The Iran-Iraq war: Chaos in Vakuu. S. 49

3.5 Diktatura zárukou stability

Egyptská arabská republika, kde vládne již od roku 1981 autokrat Mubarak není zemí liberální demokracie, k čemuž velmi silně dopomáhají bezpečnostní složky státního aparátu. Prezident Mubarak, který sám vzešel z armády, jako velitel leteckých sil, si je vědom dominantní role armády, pro zachování sekulárního charakteru státu. Armády i policie často využívá, především ke sporným protiteroristickým opatřením a posílení pozic státní moci. Zároveň, pokud je to možné, silně potírá opoziční síly, které charakterizuje jako teroristy, kteří ohrožují nejen Egypt samotný, nýbrž i okolí, a proto je vůči nim možné postupovat s jakoukoli mírou brutality. Zároveň stojí v čele silné státostrany, která má téměř výlučné postavení v rámci parlamentního sboru.

V posledních letech sice tento trend polevuje, což s sebou přináší pozvolné zvyšování podpory fundamentalistickým radikálům, kteří již pravděpodobně reflektovali současný stav a prostředky, odpovídajícími ústavně-právnímu charakteru, projevují snahu o začlenění do politického systému státu. Tím, že se začaly v Egyptě konat volby, které je možné nazvat demokratickými z hlediska volebního systému, nikoli ze stranického systému, se dostává značným možnostem získání reálného politického vlivu extremistům, kteří se jistým způsobem přizpůsobili, ale nezřekli se původních ideálů.

Po zveřejnění výsledků prvního kola voleb v roce 2005, které potvrdily významný úspěch Muslimského bratrstva, kandidujícího pod hlavičkou nezávislých kandidátů, se Mubarakův režim vydal opět cestou represí a násilí⁸⁸. Mezinárodní instituce, dohlížející na průběh voleb, zaznamenaly korupci a podplácení v rámci druhého a třetího kola voleb, zastrásování voličů i další neregulérní jednání ze strany vládnoucí administrativy, kdy se některé skupiny voličů nemohly voleb zúčastnit. Posléze následovalo zatýkání členů i stoupenců opozičních formací, jejichž výsledkem bylo zatčení 1500 občanů hlásících se k Muslimskému bratrstvu⁸⁹.

Mezi opory režimu náleží také částečná cenzura, která panuje zejména od roku 1998, kdy byly po kritice vládních bezpečnostních opatření přijaty určité restriktce vůči sdělovacím prostředkům. Přesto v tisku dominují protizápadně orientované názory, které mají odvést

⁸⁸ Mezinárodní politika 3/2006, Parlamentné volby v Egyptě, Nataša Kubíková, s. 25

⁸⁹ tamtéž

pozornost od skutečných problémů egyptských občanů a snaží se svést vinu za neutěšený stav obyvatelstva na rub západních spojenců. „Chceme - li dosáhnout regionální stability, musí se po prezidentu Mubarakovi chtít, aby donutil státem vlastněný tisk zastavit antiamerický a antiizraelský pokřik a začal se otevírat i jiným hlasům v zemi. Některé z nich budou horší než ty, které slyšíme dnes, ale jiné budou lepší“⁹⁰ uvádí Fareed Zakaria. Jeho slova však zůstávají nevyslyšena i přes to, že byla v poměrně liberálním Kataru spuštěna televizní stanice Al – Jazeera s pokrytím na většinu arabského světa. Ta se často ocitá v situaci hlásné trouby islámských fundamentalistů.

Vzrůstající extremismus je fenoménem, který se šíří celým muslimským světem, avšak má své kořeny především v režimu samotném. Sociální a ekonomické potíže a strádání vedou egyptské občany postupně do područí fundamentalistů, kteří svou taktiku pozvolna mění. Již se neprezentují teroristickými útoky, zejména proti turistům, kdy turistika je jedním ze stěžejních pilířů egyptské ekonomiky⁹¹, ale pozvolna participují na politickém systému a odklonem od radikalismu získávají i vyšší podporu obyvatel.

Mubarak má tedy před sebou nesmírně složitý úkol, jímž je řešení islamismu. Strategicky výhodným tahem tohoto pragmatického a střizlivého politika by výhledově mohlo být plné uznání umírněné části Muslimského bratrstva, které by si držel co nejbližší *u těla*, spojené s kontrolou seshora řízeného stranického systému. Tím, že by tyto umírněné islamisty pověřil vládní mocí, by mohlo přinést nejen posílení prvků demokracie, ale i racionalizaci participujících formací. V případě extremismu jiného křídla Muslimského bratrstva by politicky uznaný proud islamismu nesl alespoň částečnou zodpovědnost za činy radikálů a měl by zájem o zklidnění celkové situace ve státě. Zároveň by tato participace znamenala i politickou zodpovědnost za potřebné reformy, které jsou obyvatelstvem značně antipaticky vnímány, kdy by prosadily a zdůvodnily reformy. Ty jsou pro více než sedmdesáti milionovou Egyptskou arabskou republiku potřebné a vliv umírněných islamistických skupin na sociální smír by mohl být pro Mubaraka způsobem, jak uskutečnit nutné ekonomické reformy, spojené s kulturní modernizací.

Pokud Mubarak neuskuteční obdobné kroky, může být vývoj ve státě pravděpodobně politicky trvale neudržitelný a může dospět k násilnému směru, který může vyvrcholit nastolením teokratické vlády. Vzhledem k tomu, že okolo 40 % Egyptanů žije na nebo pod

⁹⁰ Zakaria, F.: Budoucnost svobody, 2005, s. 188

⁹¹ Zwettler, O.: Lexikon zemí, 2002, s. 107

hranicí bídy a rostoucí ceny potravin sociální napětí ještě více vyhrocují, bude muset Mubarak tyto aktuální problémy řešit primárně. Vojenská převaha režimu je však v současné době nezpochybnitelná⁹². Mubarak, přezdíváný sfinga, má prozatím velmi silnou pozici, kterou může změnit výrazné oslabení státních struktur, jako se tomu stalo v Alžírsku. V současné době sílí spekulace o jeho případném nástupci⁹³ a uvádí se jméno jeho syna Gamála Mubaraka, který by provedl nezbytné reformy. Obdobně se tomu stalo v jiných autokratických režimech, jako v Ázerbájdžánu nebo Sýrii. V případě naplnění násilného scénáře, návratu egyptské společnosti o desítky let zpět, by byl negativně ovlivněn nejen samotný stát, ale měl by nedozírné následky pro Blízký východ a zřetelně by ovlivnil i geopolitickou situaci.

4. Volby zárukou demokracie

4.1 Historická ponaučení

Po této analýze dvou primárních aktérů politického vývoje v okolí Arabského poloostrova, jejich historickému vzniku, funkčnosti státu a poukázání na realitu politického a stranického života můžeme demonstrovat na jiných příkladech možnosti přechodu k demokracii liberálního typu. Existuje však mnoho vážných úskalí, které místo kýžené demokracie, mohou přinést pouze diktaturu teokratického státu a to skrze nediskriminační volební proces. Příkladem, kterým by se egyptská a turecká společnost neměla ubírat, nalézáme právě v historii, ze které by se mělo celosvětové společenství poučit. Zejména na příkladu Výmarské republiky⁹⁴, kde se demokratickými prostředky, volbami, konstituoval systém absolutně nedemokratický, za situace nedostatečného demokratického étosu ve společnosti.

4.1.1 Nastolení teokratického režimu v Íránu

Abychom však obdobný proces, kdy nebezpečí neplyne primárně z voleb, nastínili na

⁹² Mezinárodní vztahy 3/2002, Islamistické organizace v Egyptě, Tomáš Raděj, s. 111

⁹³ Vzhledem k jeho vysokému věku, narozen 4. 5. 1928

⁹⁴ MORAVCOVÁ, D.: *Výmarská republika*. Praha : Karolinum, 2006.

příkladu islámského státu, jednoznačně se nám jako klasický příklad jeví Írán, který po svržení autokrata nastolil teokratickou a fundamentalistickou diktaturu, jež se v posledních letech stává největší hrozbou, nejen bezpečnostně – politickým, pro celý region.

Íránská historie se dělí do 7 etap, přičemž předmětem této kapitoly je poslední etapa vlády dynastie Pahlaví a současná Íránská islámská republika, symbolizovaná zejména ajatolláhem Chomejním. Ten prohlásil, že „Íránský národ musí sloužit jako model pro ostatní národy“⁹⁵

Po skončení první světové války v roce 1919 byla mezi Velkou Británií a Íránem podepsána smlouva, která je charakterizována jako protektorát nad Íránem. Tato smlouva ztratila platnost v roce 1921, kdy Reza chán obsadil s vojskem Teherán. Tak založil novou historii Íránu. V prosinci 1925 se prohlásil Reza chán dědicem koruny a v dubnu 1926 byl korunován jako Reza šáh Pahlaví.

Po nástupu do své funkce zahájil modernizaci země a značně se inspiroval Mustafou Kemalem v sousední Turecké republice. Založil sekulární základní a střední školy a v roce 1935 v Teheránu založil první univerzitu evropského formátu. Jeho reformní kroky⁹⁶ sledovaly restriktci vlivu duchovenstva ve společnosti a nastolení světského práva, čímž duchovenstvo ztratilo i vliv na soudní moc. Duchovenstvo již nadále nemohlo ověřovat úřední listiny. To mohlo nově výlučně státní notářství. Stát intervenoval i do fungování náboženských nadací a učilišť. Byl zaveden občanský zákoník, zákon o účetnictví, který etabloval základní finanční správu a také začal fungovat nový daňový zákon. Byla nařízena povinná školní docházka i pro ženy a v roce 1936 Reza šáh Pahlaví zakázal ženám nošení muslimského závoje.

Vzhledem k upevnění své moci začal pronásledovat oponenty, věznil je a posílal do exilu, cenzuroval tisk a ignoroval parlament. V roce 1936 šáhovo vojsko okupovalo hrobku Imáma Rezi v Mašhadu, které bylo sídlem opozice. Byly vyneseny a vykonány rozsudky smrti, což nezabránilo projevům nespokojenosti, které duchovenstvo umělo mistrně využít k radikalizaci věřících proti sekulárnímu režimu.

Šáh orientoval zahraniční politiku na Německo, které před vypuknutím druhé světové

⁹⁵ The Ministry of National Guidance : Selected Messages and Speeches of Imam Khomeini, Teherán, s. 93

⁹⁶ KRIEGER, J.: Oxfordský slovník světové politiky, Ottovo nakladatelství, 2000, s. 283

války mělo v Íránu největší obchodní podíl. V průběhu druhé světové války však Írán zůstal neutrální, i když šáh odmítl vyhovět žádosti Spojenců o vyhoštění německých občanů ze země. Šáh zároveň neskrýval svůj obdiv k nacistickému Německu. Po vojenské intervenci Velké Británie a Svazu sovětských socialistických republik v roce 1941 do jižního Íránu, šáh odstoupil ve prospěch svého syna Muhammada Rezi šáha Pahlavího.

Nový šáh v lednu 1942 podepsal dohodu s oběma zeměmi, které obsadily jižní část země, V dohodě souhlasil s nevojenskou pomocí Spojencům. Určitým vyvrcholením byla Teheránská konference Spojenců v prosinci 1943, na níž byla potvrzena nezávislost a územní celistvost Íránu s příslibem hospodářské spolupráce. Nejasné vnitropolitické události minimalizovaly vliv Sovětského svazu a v roce 1947 vyústily v podepsání smlouvy o vojenské pomoci se Spojenými státy americkými.

Nazrávalo řešení otázky těžby ropy a v roce 1951 parlament rozhodl o znárodnění ropného průmyslu. Nastalé události vyvrcholily zatčením a odsouzením ministerského předsedy Mosaddeka. V zemi byl vyhlášen výjimečný stav, který trval až do roku 1957. Írán pod vedením reformátora šáha Pahlavího se orientuje na spolupráci s Velkou Británií a Spojenými státy americkými, s nimiž podepisuje v roce 1959 obrannou smlouvu. Írán vstupuje do Bagdádského paktu, později přetransformovaného v CENTO⁹⁷. Zároveň dochází k realizaci řady průmyslových a zemědělských projektů⁹⁸, ale také ke krutému potlačení vnitřní opozice všemi prostředky. Nic nevedlo k úspěchu ani poté, co šáh vytvořil dvě politické strany, vyměnil dva ministerské předsedy, provedl dvoje zfalšované volby. Ani zásahy Spojených států amerických s akcentem na posílení prvků demokracie, neměly adekvátní výsledek.

Nadále narůstaly ekonomické a sociální problémy a vláda se rozhodla vyhlásit agrární reformu, spočívající v rozprodeji velkostatkářské půdy a k realizaci reformy známé jako Bílá revoluce. Ta sledovala i znárodnění lesů a pastvin, odprodej státních továren soukromníkům. Dále bylo cílem reformovat volební právo a osvětu, spočívající v šíření gramotnosti, jejíž nositeli měli být mladí branci, členové vytvořeného sboru.

Reakce ajatolláha Chomejního je charakterizována odporem proti těmto reformám. Výsadekové jednotky v roce 1963 zaútočily na náboženskou školu v Komu a výsledkem této

⁹⁷ Central Treaty Organization, vojenský a politický pakt

⁹⁸ KRIEGER, J.: Oxfordský slovník světové politiky, Ottovo nakladatelství, 2000, s. 283

akce bylo mnoho mrtvých. Chomejní to definoval jako začátek nové éry boje proti šáhovi. Obvinil jeho režim a žádal, aby šáh veřejně nevystupoval, načež byl Chomejní uvězněn. To mělo za následek vypuknutí povstání, které bylo násilím potlačeno a podle odhadů v něm zahynulo asi 15.000 lidí. Došlo k adoraci Chomejního, který se stal na islámské ideologické bázi národním vůdcem boje proti šáhovi a zahraničním agentům.

Společnost se nacházela ve vyhrocené situaci a šáh dal v listopadu 1964 Chomejního deportovat do Turecka a Chomejní posléze v roce 1965 přesídlil do Nadžáfu v Iráku, kde zůstal 13 let. Byly definovány tři požadavky:

- nutnost vytvořit islámský stát
- zajistit vládu fakíha
- realizovat bojový program za vytvoření islámského státu

Uhelným kamenem byla realizace idejí spočívajících v tom, že duchovní a světská moc jsou nedělitelné.

Hospodářská situace se nadále zhoršovala a vládou přijatá opatření neměla efekt. Narůstal odpor a nespokojenost obyvatelstva, ale i mezinárodní kritika za nedodržování občanských svobod.

Léto roku 1978 se vyznačuje demonstracemi, kdy se útočí na symboly režimu. V září téhož roku bylo vyhlášeno stanné právo nejen v Teheránu, ale i v dalších městech. Ozbrojené složky střílí do demonstrantů a dochází k mnoha obětem na životech. Chomejní v říjnu 1978 odchází do Francie, žije poblíž Paříže a jeho místo pobytu se stává centrem odporu. Ani po jeho odchodu do pařížského exilu neustávají demonstrace, které žádají odstranění šáhovy monarchie a etatizaci Islámské republiky. Chomejní apeluje na Íránce, aby se vrátili zpět k islámským kořenům a svá poselství obyvatelům posílá přes magnetofonové pásky, čímž dostatečně zradikalizoval přístup fundamentalistické opozice vůči šáhovu režimu.

Šáh na situaci reagoval výměnou ministerského předsedy, zatčením významných vládních úředníků podezřelých z korupce a propustil tisíce politických vězňů. Přesto žádná z těchto skutečností mu nepomohla. Demonstrace pokračují, nabývají na síle a gradují 16. ledna 1979, kdy je šáh donucen opustit Írán.

Dne 1. února 1979 se vrací Chomejní do Íránu a jmenuje nového ministerského předsedu. K demonstrujícím se připojují ozbrojené složky a již 11. února je šáhův režim svržen. Moc v zemi přechází na revoluční výbory a revoluční soudy začínají soudit a vynášet rozsudky smrti, které jsou neprodleně vykonány. Akcelerovalo i hnutí národnostních menšin Arabů, Turkménů a Kurdů.

S pádem šáhova sekulárního režimu byly znárodněny banky, pojišťovny, některé klíčové továrny a části městské půdy. Zároveň byl nový návrh ústavy předložen obyvatelům ke schválení v celonárodním referendu a poté vešel v platnost. Nově ustavený teokratický režim použil k legalizaci a legitimizaci nového systému prvek přímé demokracie, lidové referendum. V této nové ústavě je zakotveno, že stát je řízen prostřednictvím prezidenta a parlamentu. Vládnoucí moc představuje zákonodárnou, výkonnou a soudní moc.

Nejvyšší autoritou v zemi je náboženský vůdce⁹⁹ disponující významnými pravomocemi, kdy stanovuje politické zaměření republiky po poradě s Radou pro určení zájmů režimu. Dále může vyhlášovat referenda, dohlíží na realizaci veškeré politiky v zemi, je vrchním velitelem vojsk a zároveň vyhláší mobilizaci, válku a mír. Mezi stěžejní pravomoci náleží potvrzení zvoleného prezidenta, vyhlášení amnestie a jmenování nebo odvolávání vysokých státních úředníků. Pozice náboženského vůdce představuje specifickou pozici, která je obdobou papeže z období středověku. Vzhledem k tomu, že řeší spory mezi zákonodárnou, výkonnou a soudní mocí, plní i roli kvaziústavního soudu. Tuto pozici zastával ajatolláh Chomejní, vůdce islámské revoluce, který po vzoru katolického vývoje pochopil, že pro efektivní vládu je třeba dodat islámskému náboženství náboženskou autoritu, která bdí nad vývojem ve vlastní zemi a je mu podřízen i prezident republiky.

Po konstituování Islámské Íránské republiky v daných konsekvencích však zůstavál problém střetu revolučních sil. Na jedné straně existovala islámská levicová organizace¹⁰⁰, která byla po represivní kampani zcela zničena. Druhou formaci představovala Strana islámské republiky, která zaznamenala úspěch. Značnou podporu nově vzniklému režimu představovaly Revoluční gardy s vysokou bojovou morálkou a staly se oporou šíitského

⁹⁹ Titul zní Nejvyšší vůdce

¹⁰⁰ Modžáhedín-e chalq

duchovenstva, k nimž se připojili i mobilizovaní dobrovolníci¹⁰¹. Radikální šíitští duchovní poté rozpoutali represivní kampaň, která trvala 18 měsíců a vedla k jejich vítězství¹⁰². To lze označit jako úplné vítězství teokratické revoluce. Po těchto událostech následovalo zrušení, zejména režimu nepohodlných, politický stran, zavedení práva šaría a další opatření charakteristické pro zavedení teokratického režimu.

Po zavedení islámské teokratické vlády následovala krvavá irácko - iránská válka, která po osmi letech trvání skončila podepsáním příměří bez jasného vítěze. V době Chomejního vlády se Írán stal vzorem k vytvoření novodobého chalífátu, islámského státu. Zároveň podporoval teroristické organizace, kde nejzjevnější byla dlouholetá podpora hnutí Hizballah a Hamasu. Částečně znatelná liberalizace Íránské společnosti nastala až v letech vlády prezidenta Chatámího, který však byl nahrazen v roce 2005 starostou Teheránu Mahmúdem Ahmadínežádem. Ten je představitelem konzervativního křídla a veškeré zaváděné reformy byly zastaveny. Zároveň bylo jeho jméno skloňováno v souvislosti s přepadením americké ambasády v Teheránu v roce 1980. Usiluje o realizaci islámské politické, vědecké a technické vyspělosti lidu. Oproti svým předchůdcům však obhajuje svobodu projevu a shromažďování, čímž de facto uznává vybrané postuláty demokratického systému.

Celkově lze konstatovat, že režim¹⁰³ nastolený po islámské teokratické revoluci ajatolláhem Chomejním, uvrhl iránskou společnost o několik desítek let zpět a znamenal ohrožení bezpečnosti a stability regionu, pomineme – li skutečnost, že je největším vývozcem a podporovatelem terorismu.

4.2 Islámská výjimka

Na příkladě těchto dvou zemí jsem poukázal na historické hledisko, jak lze skrze demokratické prostředky zneužít volby a instalovat systém, který je značně inspirativní pro islámský svět.

Problematiku islámského fundamentalismu však musíme vidět v širším spektru, než jen

¹⁰¹ basídží

¹⁰² GOMBÁR, E. : Dramatický půlměsíc, Karolinum, 2001, s. 123

¹⁰³ GOMBÁR, E. : Dramatický půlměsíc, Karolinum, 2001, s. 121 - 161

čistě komparativním. Jako primární záležitost je třeba pojmut odlišnosti islámu v jednotlivých zemích. Fundamentalismus začal sílit zejména po islámské teokratické revoluci v Íránu a stal se inspirací pro mnohé občany a skupiny, které skrze teokratickou vládu, která svrhne neoblíbený usurpátorský režim, zakotví novou a spravedlivější společnost. Proto je nejvíce rizikovým a nejnebezpečnějším regionem arabský svět na což poukazuje i Fareed Zakaria¹⁰⁴. Právě ten je často synonymem pro terorismus, fundamentalismu, nestabilitu a značné ohrožení regionální stability. To je dozajista pravdou, avšak přímo islám je do značné míry problémem. Islám, který je o poznání mladším náboženstvím než křesťanství, totiž v současnosti prožívá svůj středověk. Tak jako byla Evropa nedemokratická a zvláště nesvobodná, ač sekularizovaná osvícenstvím a reformou církve a následným vzestupem kapitalismu, pozvolna přecházela na nový, do té doby jen utopický sen, jehož heslem bylo *liberte - égalité - fraternité*.

Omezením církevní moci a oslabením její autority, jakož i pozvolným omezováním absolutistických monarchů, vtiskl vývoj evropskému společenství nový směr – rozšiřování individuálních svobod. Tím, jak se rozvíjel obchod, bylo nutné realizovat svobody lidí, kteří svojí aktivní účastí na obchodě rozšířili svobody a zejména materiální zajištění. Tím přispěli ke vzniku demokracie, která se postupně vyvíjela a přetvářela v dnešní podobu liberální demokracie, jako ústavního modelu, která jednotlivé složky moci omezuje, ty si vzájemně konkurují a kontrolují se mezi sebou a tak vylučují usurpaci moci jednou skupinou. Samozřejmě z historického a kulturního hlediska existují značné rozdíly, avšak duch konstitucionalismu je zachován realizací principů právního státu.

V islámském náboženství však na rozdíl od křesťanství nalézáme absenci náboženské autority. V čele křesťanské, respektive katolické církve, nalézáme funkci papeže, jako nejvyšší církevní autority, který je zároveň hlavou státu. V islámském náboženství však takováto nebo obdobná funkce neexistuje a proto občané vyznávající islám v podstatě postrádají autoritu a inklinují k autoritě vládce, který představuje světskou moc, stát, který se vyznačuje především sekularismem. Primární role při sociální determinaci jedinců v arabském světě však náleží mocnému duchovenstvu, zejména kněžím, kteří v mešitách, často svévolně a v rozporu s Koránem, provádějí náboženské rituály a kázání. Na rozdíl od křesťanství, kde existuje náboženská hierarchie, islám silně pociťuje absenci náboženské

¹⁰⁴ ZAKARIA, F.: *Budoucnost svobody*. Praha : Academia, 2005, s. 147 - 199

hierarchie a proto je koherentní výklad místního kanonického práva ústy kněží často zcela irelevantní a regionálně heterogenní. Z těchto důvodů také značná část věřících inklinuje k různým názorovým proudům, kdy silně podporuje státní autority nebo působí ambivalentně.

Blízký východ po získání nezávislosti předurčil svou budoucnost právě směrem k vyspělým západním společnostem, avšak zatížený vlastní minulostí z dob imperialistické nadvlády, chtěl vytvořit modernizované zřízení. V důsledku těchto myšlenek se nejprve vydal cestou panarabismu, socialismu a následně autoritářství, které ve svém důsledku přinesly rozpad novátorských myšlenek, depresi z neutěšeného stavu, zejména v sociální a ekonomické oblasti. Pod tíhou těchto skutečností se lidé, zejména mladí, začali obracet od státu a hledají uspokojení svých idejí jinde. Již neinklinují k modernismu, jako je to běžné ve většině zemí západního světa, ale obracejí svou pozornost k náboženství a tím pozvolna dochází v islámských zemích, zejména však v oblasti Arabského poloostrova, k náboženské renesanci.

V posledních dvaceti letech dochází k populační explozi, která je patrná ve složení obyvatel, kdy lidé mladší 30-ti let představují v některých islámských zemích více jak 50% obyvatel, což ještě neznamená negativum. „Chudoba nebrání rození dětí, ale neprospívá jejich výchově“¹⁰⁵, jak výstižně říkal Adam Smith. Téměř přesně to platí pro zchudlé arabské obyvatelstvo. Vzhledem ke specifickým arabského světa, k nimž náleží bohatství z přírodních zdrojů, tedy z ropy a zemního plynu, nenalézá mladší generace příliš možností k uspokojení vlastních zájmů a potřeb. Zisk, který si člověk utvoří vlastní prací nemá stejnou hodnotu a cenu, jako zisk, který kdesi najde. To platí v životě každého člověka a tím, že v arabských zemích místní vládcí ve snaze eliminovat mocenský spor a v obavě z možné revoluce začali s dělbou bohatství mezi své občany podlomili jejich snahy po sebeuplatnění. Zisky z ropy a její těžby, jakož i z obchodu se zemním plynem, částečně rozdělili mezi obyvatele. Ti bez ohledu na vlastní přičinění nabyli majetku, tedy zcela nepřirozeně, který však pro ně znamená v podstatě rentu za mlčení. Právě zmínění vládcí, zejména v oblasti Perského zálivu, ač v poslední době došlo ke generační a tím i k myšlenkové obměně, začínají hlásat pozvolnou liberalizaci. Tím, že rozdělí zisk z nerostného bohatství mezi obyvatele, na oplátku očekávají neaktivitu a poslušnost, která se však často nedostavuje. Takto ponížený a degradovaný státo-

¹⁰⁵ Smith, A.: Pojednání o podstatě a původu bohatství národů, 2001, str.71

občanský svazek ztrácí na významu. Vládcé tímto způsobem jedná zejména v oblasti s převahou sunnitských muslimů, umlčuje možnou opozici a jako nejliberálnější z občanů pozvolna nastavuje nový systém. Příkladem nám může posloužit Bahrajn, království, nalézající se v Perském zálivu, bylo novým králem prohlášeno v roce 2002 konstituční monarchií a zároveň byl ustaven parlament. Je zde praktikován bikameralismus, kdy horní komoru jmenuje král a je poradním orgánem a dolní komoru, sněmovnu lidu volí občané. Jsou zde, obdobně jako ve většině muslimských zemích, politické strany zakázány, avšak zákon z roku 2005 připravuje podmínky pro jejich postupný vznik. Dnes sice v Bahrajnu nejsou politické strany, ale formují se jednotlivá sociální uskupení. Toto království je považováno za jedno z bohatších, jehož příjmy tvoří z 60% vývoz ropy a hrubý národní produkt na jednoho obyvatele činil v roce 2005 25.300 amerických dolarů¹⁰⁶. V roce 2007 představoval již 34.700 amerických dolarů na osobu¹⁰⁷. Gramotnost obyvatel se blíží 89%. Toto jsou dobré výchozí podmínky pro postupnou liberalizaci hospodářství a demokratizaci. Obdobná situace je znatelná i v okolních státech jako je Katar, kde činil v roce 2007 hrubý národní produkt 75.900 amerických dolarů na osobu¹⁰⁸. V Kataru sice existuje od roku 2005 nová reformní ústava, v níž je zakotven i jednokomorový parlament, který však není volen a politické strany zde také neexistují. Vytváří to však vhodné klima pro postupnou liberalizaci a vznik nových hospodářských odvětví, jejichž zisky nebudou tvořeny výlučně z exportu ropy a zemního plynu. Podle některých autorů je hranicí pro přechod k demokracii částka 7.000 amerických dolarů na osobu¹⁰⁹. Právě stoupající životní úroveň přispívá ke zdárnému přechodu k demokracii, avšak právě bohatství plynoucí z nerostných zdrojů skýtá velký problém nezasloužilosti.

Ostatní státy arabského světa však nemají takovou možnost dosažení bohatství. V zemích, kde není rozvinuté klasické tržní prostředí, které by mohlo zaručit jednotlivým vrstvám obyvatel možnost participovat na zvyšování životní úrovně, je problém. V zemích jako je Sýrie, Egypt nebo Jemen, není zcela rozvinutý obchod, který by mohl zaručit realizaci dalších lidských práv a svobod, v prostředí zvyšující se životní úrovně obyvatel a proto právě zde nalézají živnou půdu radikální fundamentalistické myšlenky a organizace.

Je možné hledat rozdíl mezi islámskými státy ve formě vládního režimu. Stabilnější se

¹⁰⁶ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html>

¹⁰⁷ tamtéž

¹⁰⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qa.html>

¹⁰⁹ ZAKARIA, F.: *Budoucnost svobody*. Praha : Academia, 2005, s. 98

jeví království, respektive monarchie, které nerealizují volby. Dochází v nich také k absenci politických stran. Postupem času se však stávají stále více liberálními, v podmínkách islámského světa. Nelze však tvrdit, že je některý ze států liberální demokracií.

Mezi monarchie náleží Omán, Katar, Bahrajn, Spojené arabské emiráty, Kuvajt, Jordánsko, Saudská Arábie a Maroko. Všechny zmíněné země dosahují nejvyšší úrovně hrubého národního produktu, přičemž zdrojem není jen nerostné bohatství. Zejména Jordánsko a Maroko jím neoplývají jako monarchie z Perského zálivu. Přesto jsou na tom o poznání lépe, než jejich „republikánští“, sousedé, kteří mají obdobné surovinové zásoby. V Maroku hrubý národní produkt na jednoho obyvatele činil 3.800 amerických dolarů¹¹⁰ a v Jordánsku 4.700 amerických dolarů na osobu¹¹¹. Pohlédneme - li na Jemen, který je republikou, zde je 2,400 amerických dolarů na osobu¹¹². Dalším příkladem může být diktatura prezentovaná prezidentem Báširem Asadem, stojící v čele strany Baas¹¹³, kde činí hrubý národní produkt na obyvatele 4,300 amerických dolarů¹¹⁴, avšak Sýrie disponuje značnými zásobami ropy.

Vedle Egyptské arabské republiky, Syrské arabské republiky, Jemenské republiky je zde komparativně zajímavá Arabská libyjská lidová socialistická republika, resp. Libye. Země, která prošla obdobným vývojem jako sousední státy, byla kolonií a následně monarchií. V roce 1969 došlo ke státnímu převratu a k moci se dostal plukovník Muammar Kaddáfí a monarchii zrušil. Následoval příklon k Východnímu bloku a v zemi byla realizována řada socialistických experimentů, nazývaných zelená revoluce¹¹⁵. Ve skutečnosti Kaddáfí nastavil ústavně - právní systém vlády lidového shromáždění, které bylo realizováno jen v prostředí Francouzské revoluce, za vlády Konventu. V osmdesátých let 20. století slábnoucí socialismus přestal být pro Kaddáfího inspirativní a obrátil svou pozornost k islámským fundamentalistům, zejména svou podporou teroristickým organizacím. Stimulem, po němž následovala mezinárodní izolace a letecké bombardování, v němž zahynul i jeho syn, byl útok na Berlínskou diskotéku, kde trávili svůj volný čas američtí vojáci. Vrcholem teroristických tendencí však bylo sestřelení letadla nad Lockerbie. Kaddáfí se za něj nově omluvil, čímž připustil vinu a zaručil odškodnění obětem útoku. Poté, co utrpěl obraz Saddáma Husajna

¹¹⁰ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mo.html>

¹¹¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/jo.html>

¹¹² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ym.html>

¹¹³ Bathská arabská socialistická strana

¹¹⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>

¹¹⁵ Qadhafí, M: The Green Book

jako možného leadera arabského světa, Kaddáfí upřel svou pozornost na sjednocení arabských zemí pod svým vedením. Na důkaz toho v roce 1994 posílil právo šaría na úkor světských zákonů. Jeho jednání však nenašlo pozitivní odezvu. Po útocích z 11. září 2001 se pozornost světa upřela na Kaddáfího Libyi, která byla známá svou podporou mezinárodním teroristům. Libye se však od terorismu distancovala a její značné surovinové zdroje zaručily odpuštění ze strany Západu. Kaddáfí nyní obrací svou pozornost na africký kontinent, který se snaží sjednotit, opět pod svým vedením, nyní však po vzoru Evropské Unie. Vývoj posledních událostí, kdy došlo mj. k propuštění mnoho let vězněných bulharských zdravotníků a nabídkám ke zprostředkování míru, ukazuje na značnou dávku racionality, ze strany vůdce revoluce, který evidentně bude pokračovat v postupné liberalizaci své země, obdobně jako ve vybraných liberálních autokraciích, které mohou pozvolna dospět k demokracii.

Samo státem získané bohatství neznamená spokojenost obyvatel. To lze poukázat i na příkladu Iráku, který Saddám Husajn převzal jako značně hospodářsky, kulturně i vzdělanostně prosperující stát, prosazoval sekularizaci a silně potlačil opozici. Po vzoru Násira, převzal socialistickou myšlenku v arabském prostředí a měl v úmyslu se stát vůdcem arabských národů. Jeho prvním krokem, po odstranění vnitrostranické opozice, ve straně Baas a následném vítězství ve volbách do Iráckého národního shromáždění, bylo vyhlášení války sousední Íránské islámské republice. Byl silně podporován Spojenými státy americkými, finančně, logisticky i materiálně. Byl také podporován ostatními arabskými státy, které jsou povětšinou sunnitské, stejně jako menšina obyvatel v Iráku, která jej ovládla, v čele se Saddámem Husajnem, který vedl zdlouhavou a krvavou válku se šiitským Íránem, vedeným ajatoláhem Chomejním. Vzhledem ke skutečnosti, že Írán i Irák náleží k zemím, které mají rozsáhlé zásoby ropy a zemního plynu, finanční válečný rozpočet je neohrozil. Tento válečný konflikt¹¹⁶ trval osm let a skončil mezinárodní dohodou, garantovanou oběma světovými velmocemi. Saddám Husajn plánoval sjednocení arabského světa, který by ovládal. Irák byl v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století skutečně regionálním leaderem a Husajn byl představitelem nového vůdce. Zlom nastal po pádu bipolárního rozdělení světa a s vpádem Husajnovi armády do Kuvajtu, malého ropného království. Podle výpovědi tehdejší americké velvyslankyně Spojených států amerických v Iráku April Glaspie, Husajn oznámil svůj úmysl dále obsadit Saudskou Arábii. Z toho, že se mu nedostalo odpovědi, pravděpodobně vydedukoval, že je to možné a konal. Zde však silně narazil, pomineme - li mezinárodní

¹¹⁶ KRIEGER, J.: Oxfordský slovník světové politiky, Ottovo nakladatelství, 2000, s. 286 - 287

odsouzení, následnou vojenskou operaci a mezinárodní sankce. Intervence znamenala konec jeho ambicím stát se hegemonek arabského světa.

Po vpádu do Kuvajtu většina sunnitských Arabů, jakož i jejich vlády, odsoudily tuto agresi. Právě na Saddámu Husajnovi, který byl nakonec po dvanácti letech od těchto událostí svržen a zavržen je jasné arabské myšlení, kdy vědomí pýchy a pádu je podstatou arabského problému¹¹⁷, který znemožňuje hospodářský rozvoj a politický pokrok. Husajn svými kroky ve výsledku přivedl Irák, vyspělou zemi Blízkého Východu, na pokraj katastrofy, která znamenala návrat Iráku o desetiletí zpět. Zároveň svou politikou zajistil pád myšlenek navazujících na velikost islámské říše a z toho plynoucí pocit frustrace obyvatel ze ztráty autority.

Důležitou roli ve frustraci obyvatel nese autorita, která je viněna z neduhů společnosti. Vzhledem k islámské mentalitě, která muže, jako hlavu rodiny, pasuje do role kohosi výjimečného, obdobně je díky tomuto prizmatu pojmána i funkce autority, v těchto případech autoritativního vládce. Proto se hněv frustrovaných mas obyvatel obrací zejména na údajné pravé viníky islámské chudoby, které představují zejména Spojené státy americké jako velký satan. Dále je to systém, který představují, jakož i veškeré kroky činěné z pozic vývozce demokracie. Zároveň americká politika podporuje strnulé režimy, které v obavě ze ztráty moci raději nereformují vlastní ekonomický nebo politický řád a snaží se spíše o kompromis s extrémisty, kteří často i za jejich finanční podpory rozšiřují sítě svých příznivců a proklamují návrat k historickým kořenům islámu. Ve většině zemí arabského světa jsou monarchie, kde stěžejní finanční příjem pramení z prodeje ropy a zemního plynu. V podstatě zde panuje stále feudalismus, obdobný pozdní středověké Evropě, která v té době začala prožívat protimonarchistickou národní vlnu revolucí.

4.3 Perspektivy demokratického vývoje islámského světa

Někteří autoři vidí jistou spojitost mezi evropským a arabským vývojem, kdy se Evropa začala demokratizovat až po odstranění feudalismu a vzestupu bohatství jeho národů, na což upozornil Seymour Martin Lipset, který prohlásil že „čím víc se nějakému státu daří, tím větší

¹¹⁷ ZAKARIA, F.: *Budoucnost svobody*. Praha : Academia, 2005, s. 173

má šanci uchovat si demokracii¹¹⁸. To by mohlo být uskutečněno a aplikováno v modifikované podobě na islámský svět, ale existuje zde právě problematika vzniku bohatství národa z nerostných zdrojů. Tím absentuje pocit zaslouženosti a zde nalézá islámský fundamentalismus své pevné kořeny. V mešitách, které jsou v islámském světě jediným místem, kde je zaručena svoboda slova a nelze ji zde omezit, slýchávají o lepším světě, o cestě k pravému islámu a tato náboženská opozice, ať již liberální nebo fundamentalistická, přeměňuje svůj jazyk na jazyk náboženství. Někteří vykladači islámu, který nemá vlastní hierarchii, zdůrazňují, že svrhnout světskou autoritu, většinou autokrata, který jedná v rozporu s koránem, je správné. Proto narůstají počty příznivců fundamentalistických skupin, kteří zde nalézají i krátkodobé sociálně ekonomické uspokojení. Neřeší jejich trvale tíživou životní situaci, jelikož nabízejí pouze sociální služby typu stravy nebo přespání.

V důsledku těchto aktivit se autorita snaží eliminovat a zlikvidovat takovéto skupiny a represivně udržet vlastní moc, místo řešení problémů obyvatel reformami, a umožnit občanům skutečně participovat na moci ve státě, což je běžné v západním světě. Volby jsou proto v islámském světě často fraškou, která má uspokojit zesilující se hlasy nevládních i vládních organizací demokratického světa. V rámci islámského světa, soustředíme - li se zejména na problematiku Arabský poloostrov a jeho nejbližší okolí, volby představují cosi západním světem importovaného.

Volby, které je možné označit za demokratické, pluralitní podle mezinárodních liberálně demokratických standardů, se konají pouze v Turecku, které však již ušlo svou cestu demokratizace, i když neliberálními prostředky. Tím, že Mustafa Kemal zaváděl represivně shora řízenou sekularizaci a orientaci na křesťanskou demokratickou společnost, dostal atribut liberálního autokrata, který skrze hospodářské, ekonomické a sociální reformy nastavuje kurz své vlády a možnost přechodu k demokracii. Turecko snad jako jediné ukázalo možnou cestu islámskému světu. Zároveň je v poslední době i zde znatelný fenomén posilujícího islamismu. Obdobně se po nátlaku především ze strany Spojených států amerických konaly volby na palestinských územích, volby, které je možné označit za regulérní, kde jasně triumfovala teroristická organizace Hamás¹¹⁹, která zemi uvrhla do mezinárodní izolace. Zároveň se tato území stala vnitřně ještě více nestabilní než doposud.

¹¹⁸ Lipset, S.M. : American Political Science Review, Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy, Februar 1959, s. 53

¹¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Palestinian_legislative_election,_2006

Volby, které by se konaly nyní v muslimském světě, by znamenaly návrat o několik desítek let zpět. Jistý prvek reformního směřování je možné dnes vidět na příkladu Maroka a Jordánska. V těchto dvou islámských královstvích vládli dlouhá léta autokratičtí vládci, kteří oproti ostatním regionálním monarchům či prezidentům povolili jistou liberalizaci, zejména v ekonomické oblasti. Po smrti obou monarchů, Hasana v Maroku a Husseina v Jordánsku, nastoupili na jejich místo synové, absolventi západních univerzit a zvyklí západních hodnot, kteří představují moudré monarchy s liberálnějšími názory než vlastní obyvatelstvo. Po svém nástupu na trůn slíbili, že budou postupně umožňovat nástup demokracie a zavedou potřebné reformy. Částečně se to podařilo realizovat, avšak proti těmto reformátorským krokům je v opozici zejména konzervativní duchovenstvo, které tím pozvolna přichází o svou moc. Obdobně se volby konaly v Kuvajtu, kdy proreformně naladěný emír zrealizoval, zejména na mnohá doporučení ze strany Spojených států amerických, volby, jež lze považovat za takové, které splňují demokratické principy. Po těchto volbách, které znamenaly posílení konzervativních islamistů, musel ve snaze o reformu státu omezit parlament na pravomocích a vládně opět ze svého paláce, což je jedinou relevantní zárukou možné postupné demokratizace.

Podle mnohých autorů je téměř nemožné skloubit tradiční, v koránu zakotvený, základ islámu s liberální demokracií. Z hlediska možností demokratického vývoje v islámském světě nalzáme vybrané příklady zemí, které historicky demokracii nepoznaly a omezeně zde fungovalo tržní prostředí. Zejména v zemích, které jsou řazeny k třetí vlně demokracie existuje relevantní možnost inspirace pozvolného přechodu k demokratickému zřízení. V zemích jihovýchodní Asie, kde státním režimem nebyl komunismus, se v průběhu posledních dvaceti let pozvolna dostaly od diktatury přes neliberální demokracii k režimu, který je velmi blízký liberální demokracii. Na jedné přednášce mi Roman Joch vysvětlil tento jev jako zrcadlový přechod k demokracii. Měl tím na mysli, že tak, jak se země střední a východní Evropy transformovaly od diktatury proletariátu v demokracii, tak obdobně se transformovaly země jihovýchodní Asie.

V tomto regionu byl prvním představitelem Lee Kuan-yew. Tento dlouholetý ministerský předseda Singapuru přivedl svou zemi k demokratickému zřízení právě s důrazem na kulturní odlišnosti jednotlivých národů. Ačkoliv je tento městský stát národnostně rozmanitý, hlavním

impulsem k přechodu k demokracii se stala modernizace hospodářství. Po participaci obyvatel Singapur na tomto ekonomickém zázraku se pozvolna začala modernizovat i společnost. Zároveň tím, že občané pocítili zvyšující se životní úroveň země, omezily se i hlasy volající po změně státního zřízení. Současně však zůstala silná centrální moc v rukou premiéra, přičemž je nutné uvést specifický volební systém, jehož postulát nalézáme v podobě stranického systému s predominantní stranou. Stěžejní fakt, mimo zdařilé ekonomické politiky, úspěšného přechodu země od hybridního režimu k demokratičtějšímu režimu náleží jeho zakladateli a dlouholetému vůdci Lee Kuan Yewovi, který „setrval v čele země velmi dlouho, což v očích společnosti spjaté s čínským konfuciánskými tradicemi umocňovalo legitimitu politického systému“¹²⁰. V sázce je zde tedy také faktor náboženství a kultury, přesto se Singapur stal vzorem hodným následování.

To se stalo inspirativní pro mnohé neliberální autokraty, kteří sice chtějí reformovat vlastní společnost, ale nechtějí ztratit své výhradní postavení. Obdobný scénář byl znatelný v Koreji, Indonésii, Čínské republice, Thajsku i Malajsii. Každá z těchto zemí má svá specifika. Zřetelným impulsem, který spustil tuto pozvolnou demokratizaci regionu, můžeme nalézt ve finanční krizi, která propukla v roce 1998. Ta způsobila propad hodnoty měn inkriminovaných zemí, zpomalení ekonomiky a tlak obyvatel na reformy. V Koreji, kde dlouhá léta vládl vojenský nebo autokratický režim, se v roce 1997 dostal přímo z vězení do prezidentského úřadu Kim Tae-jung. Na různých konferencích je srovnáván s Václavem Havlem. Korea však náleží mezi hospodářsky vyspělé státy, kde tento přechod k demokracii byl poměrně snadný. Obdobná situace nastala v roce 2000 v Čínské republice¹²¹, kde Čen Šuej-pien z opoziční Demokratické pokrokové strany porazil kandidáty Kuomintangu. Ten byl monopolně vládnoucí stranou, potlačující opozici od svého založení v roce 1949. Demokratizaci opět značně prospěla vyspělost hospodářství.

Finanční krize se projevila zejména v Indonésii, kde třicet let vládnoucí generál Suharto odstoupil po mohutných protestech a vládu nad čtvrtým nejlidnatějším státem, který právě prožíval značnou recesi, předal svému synovi Jusufu Habibiemu. Ten slíbil liberalizaci ekonomiky a svobodné volby, které se konaly následující rok. Ve volbách zvítězila Megawati Sukarno-Putriová, dcera k socialismu inklinujícího zakladatele státu, který byl svržen právě Suhartem. Následný vývoj Indonésie však nepřinesl řešení trýznivé ekonomicko sociální

¹²⁰ BALÍK, S., KUBÁT, M.: Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů, Dokořán, 2004, s. 156

¹²¹ Na Taiwanu

situace zchudlých občanů a naopak znamenal posílení pozic separatistů, kteří ovlivněni islamistickými organizacemi na Arabském poloostrově, začali podnikat teroristické kroky. Právě posilující islamismus a obava před rozpadem lidnaté Indonésie vynesla v prezidentských volbách do křesla generála Yudhoyona, člena Suhartovy strany Golkar. Situace v Indonésii však není vzorová, jelikož zavedené reformy proběhly velice rychle a neúplně a prospěch z takto nepovedených reforem neměli řadoví občané, především vznikající střední vrstva obyvatel. Vzhledem k odstředivým tendencím islamistů se situace stává pozvolna neudržitelnou a Indonésie je často hodnocena jako země, která se nalézá na pokraji občanské války.

Neúspěšnost přechodu ke stabilní demokracii je způsobena především nízkou životní úrovní, kdy občanům západní změny nepřinesly očekávaný efekt. Z těchto skutečností je zřejmé, že vyšší životní úroveň obyvatel je hnacím motorem k demokratizaci a samotný přechod může iniciovat radikální záležitost nebo liberální autokrat, který pozvolna demokratizuje společnost. „Role modernizujícího autokrata je biblická, může jako Mojžíš svou zemi vést, sám však země zaslíbené dosáhne jen zřídka“¹²².

Právě pojitko mezi liberálním autokratem a možností přechodu k demokracii může být značnou inspirací, ale islámské prostředí je značně odlišné, což vyplývá z výše zmíněného, zejména však odlišnou kulturně - historickou tradicí. Zejména se jedná o fakt absence nejvyšší náboženské autority. Často v mnoha zemích dochází k modifikované formě caesaropapismu, kdy vladař je zároveň nejvyšším představitelem místního náboženství, což ve spojitosti s neuspokojivou sociálně - ekonomickou situací obyvatel způsobuje růst oblíbenosti islámských fundamentalistů. Právě selhání autority je důležitým faktorem způsobujícím možnost změny režimu. Obdobnou situaci můžeme paradoxně demonstrovat na příkladu Íránu. Zde liberální autokrat Šáh Reza Pahlaví projevil snahu a realizoval postupnou liberalizaci společnosti, bez demokratického étosu. To co se zde nepodařilo, přivedlo na scénu nové státní zřízení v rámci islámského světa. Poté co ajatolláh Chomejní uchoopil moc v zemi, byl jmenován Nejvyšším vůdcem Íránu. Zároveň byl nastaven republikánský model. Prezidentem byl zvolen Sajjed alí - Chameneí.

V čele islámského státu se poprvé oddělila světská a církevní moc do dvou funkcí, při

¹²² Zacharia, F.: Budoucnost svobody, 2005, str.108

nastavení teokratického režimu. Tím, že byl vytvořen post Nejvyššího vůdce země, jako nejvyšší státní náboženské autority, je možné srovnání s křesťanstvím, kdy byl v podstatě vytvořen úřad podobný papeži. V současné době mají konzervativní síly převahu, ale íránská společnost pokročila a po revoluci byl nastaven nový hierarchický náboženský a státní systém. Podle Bernarda Lewise je docela dobře možné, že „muslimové, jakmile se nakazili křesťanskou chorobou, budou pro ni hledat i křesťanský lék“¹²³, tedy odluku státu od církve. Írán jako hlavní iniciátor vzestupu fundamentalismu může paradoxně arabský svět vyvézt z tohoto dogma. Írán není demokracií, jak to často tvrdí představitelé státu, v čele s Mahmúdem Ahmadínežádem, jelikož zde silně postrádáme demokratické principy. Jedná se o směs kvazidemokracie a revolučních myšlenek, které pozvolna budou ubývat na síle a demokratizační proces, resp. liberálně laděné reformy budou na pořadu dne. K tomuto procesu by však mohlo dojít z důvodů selhání islámské revoluce. Jejím *ratio decidendi* bylo odstranění chudoby a tíživých životních podmínek obyvatel. To se však doposud nepodařilo a lidé mají jistý pocit odcizení. Právě obava vládnoucích vrstev o ztrátu moci bude velmi pravděpodobně přivádět íránský teokratický režim k zavádění postupných reforem, jelikož zjednodušeně řečeno, islamisté již kromě svádění viny za chudobu na Západní společnost nemají co nabídnout. V dnešním mediálním věku se režim stává zdiskreditovaným. Podle Fareeda Zakaria je možnost demokratizace zemí Blízkého východu a Severní Afriky možná po vzoru Íránu, kdy by se jednotlivé země dostaly k demokracii přes teokratickou vládu, která se zdiskredituje.

To však skýtá mnohá nebezpečí pro celosvětovou stabilitu. Chceme - li dosáhnout demokracie v islámských zemích, je nejprve potřeba přihlédnout ke specifickým jednotlivých zemí. Při možném komparativním pohledu na proces demokratizace, který proběhl v jihovýchodní Asii a ten, který by mohl obdobným způsobem najít své uplatnění také na Blízkém Východě však v mnohém naráží. Zejména současná situace, kdy je znatelný proces náboženské renesance, nedovoluje demokratizaci. Samuel Huntington v této souvislosti uvádí, že „ islámské obrození je svým rozsahem a hloubkou nejpozdější fází procesu, v němž se islámská civilizace pokouší vypořádat se Západem, přičemž řešení nehledá v západních ideologiích, nýbrž v islámu“¹²⁴.

¹²³ Lewis, B.: *Islam and Liberal Democracy: A historical Overview*. 1996, str.62

¹²⁴ HUNTINGTON, Samuel. *Sřet civilizací*. Praha : Rybka Publishers, 2001, s. 121

V pohledu současných událostí se toto tvrzení jeví jako zcela pravdivé, ale při absenci pocitových měřítek a hodnocení musíme zaměřit svou pozornost právě na odlišnosti jednotlivých náboženství a kultur. Jihovýchodní Asie, zejména pak jakýsi vějíř kolem kontinentální Číny je toho jasným příkladem. Podíváme – li se na situaci v té oblasti před sedmdesáti lety, nutně nám to demonstruje jistou obdobu s oblastí Blízkého Východu. Celkově tedy tvrzení o neslučitelnosti islámu a liberální demokracie vidím jako irelevantní.

Do budoucna je však potřeba najít jistý průsečík mezi zvyšující se životní úrovní, mírou vzdělanosti obyvatel a vládou liberálního autokrata. To však neznamená jistotu úspěchu, musíme také přihlídnout k vývoji v zemích, které se pokusily o rychlou demokratizaci země. Bylo by však lepší použít seshora řízenou liberalizaci společenského života, která se ve většině zemích nepodařila. V případě Turecka se však podařilo zreformovat náboženský stát na republiku, označovanou za téměř demokratický stát. Tato demokratizace je však silně ovlivněna rolí armády, která zajišťuje kvazidemokratické principy a zaručuje tak stabilitu regionu. To je však předmětem silné kritiky. Celkově lze demokratizovat islámský svět, avšak ve vzdáleném časovém horizontu, a pouze do té míry, aby se nestalo ohrožením. Lze však také říci, že liberální demokracie není příliš vhodná a ani žádoucí pro islámský svět a v zájmu zachování stability je spíše žádoucí pozvolna liberalizovat ekonomiku a provést potřebné reformy, za asistence silné autority.

ZÁVĚR

Na závěr mé diplomové práce je povinností zodpovědět zejména otázku, která z celého vyplývá, zda jsou islámské společnosti a jejich politické systémy schopny kooperovat při utváření demokratické společnosti liberálního typu. Otázek jsem v rámci této práce položil mnoho a proto se pokusím o jednotnou odpověď v souvislostech a intencích.

Nejprve jsem považovat za nutné, i když ve zkrácené formě, popsat a nastínit genezi demokratického vývoje a realizaci právního státu, který musí být, podle našich západních měřítek, vždy spjat. Avšak jednotlivé odlišnosti zavádají příčinu diverzifikovanému přístupu. Proto zde popisují systém vzniku demokratického systému vládnutí nikoli od poloviny 18. století, ale již od dob antiky, kde byly nastaveny prvotní demokratické možnosti

participace občanů na vývoji vlastní společnosti. Po tomto období, jak je znatelné z této práce, se připojovaly jednotlivé dimenzionální rozměry pojetí demokracie a možností právního států. Rezultát těchto procesů nalézáme ve funkčnosti dnešní západní společnosti a obdobným vývoje procházely nebo procházejí i jiné státy, zejména třetího světa. Nezvratný proces demokratizace je tedy vždy atakován jednotlivými směry, které se v čase proměňují a jako bakterie se modifikují. Zejména znatelné tendence vzestupu islámského fundamentalismu demonstrují na dvou regionálních mocnostech Blízkého Východu, na Egyptě a Turecku.

Poté, co jsem komparativně popsal vznik, vývoj a zejména funkčnost Turecké a Egyptské arabské republiky je možné uvést, že oba zmíněné státy, které jsou regionálními mocnostmi, mají mnohé společné. Zejména je zde přítomná snaha o nastavení prozápadně orientovaného stylu vlády, který však vzhledem ke kulturním a náboženským odlišnostem nelze jednoznačně a univerzálně aplikovat.

Vývojem se ukázalo, že osvíceným autokratem Atatürkem nastavený systém jednoznačně potlačoval snahy opozičních skupin, zejména islamistických a komunistických, o začlenění se do politického života země. Zejména po jeho smrti se však turecká společnost pozvolna ubírala k širší demokratické účasti na výkonu politické moci. Armáda, která chrání laický a sekulární charakter státu již čtyřikrát zasáhla do dění ve státě, vždy však s jasným cílem eliminovat latentní nebezpečí, plynoucí z ohrožení ústavního pořádku ze strany islamistických sil. V prvních třech případech představoval přímý zásah armády uklidnění situace a obnovu kemalistického řádu. Poslední zásah armády byl nepřímý, když sesadila pro-islamistického ministerského předsedu Erbakana. K tomu došlo v roce 1997, tedy téměř dvacet let po vzestupu fundamentalismu v islámských zemích. Turecká ústava a zákonodárná praxe jednoznačně připouští možnost, aby v rámci ochrany charakteru republiky byly zakázány politické strany nebo formace, která se armádě a nejvyšším soudním instancím jeví jako nebezpečné. V současné době je podle těchto institucí znatelné posilování náboženského fundamentalismu v zemi a vládnoucí Straně práva a spravedlnosti hrozí rozpuštění. Předseda strany Recep Erdogan se vyjádřil několikrát pro posilování islámských tendencí ve společnosti, ale ve snaze o posílení vlastní mocenské struktury je i příznivcem reform, které vyžaduje Evropská unie. Otázkou tedy je, kdo je vlastně dnes v Turecku hybatelem demokratizace a modernizace země? Tato otázka je o to důležitější, že Evropská unie potřebuje stabilní a přehlednou politickou situaci v Turecku, aby mohly dále pokračovat asociační procesy.

V Egyptské arabské republice je, jak ukazuje vývoj, situace značně odlišná. Zejména ve dvou záležitostech, zaprvé, že zde byla absence osvíceného autokrata typu Atatürka, a že zde byla vyhlášena republika o téměř třicet let později, za jiných geopolitických souvislostí. Moderní demokratické principy zde nenašly takovou míru uplatnění, zejména v oblasti politických práv, z nichž jsou stále vyřazeny široké vrstvy obyvatel. Ve vládě působí po celou dobu existence republiky pouze jediná dominantní strana, o níž se opírá autoritativní prezidentský systém Mubarakova. Tento systém ve jménu boje s islamistickým ohrožením státu ze strany Muslimského bratrstva rozsáhle potlačuje občanská práva. K absenci demokracie dochází zejména tím, že ve volbách, pokud jsou vůbec připuštěny, získávají politické strany minimální zastoupení a vítězí Národně demokratická strana se ziskem kolem 99 procent hlasů. V posledním období však sílí tlak na egyptskou politickou reprezentaci, aby posílila prvky demokracie a umožnila více politickým stranám participovat na vývoji společnosti. Výsledek posledních voleb ukazuje, že zakázaná islamistická formace využila nového volebního práva a získala dvacetiprocentní zastoupení prostřednictvím tzv. nezávislých kandidátů.

V historické komparaci pak můžeme sledovat, kam se politicky dostane společnost, která postrádá zejména kulturní a ekonomickou připravenost v případě, že dojde k realizaci volebního práva, které je v západních zemích standardem. Zároveň je znatelné, jaký režim bude nastaven v případě vítězství islamistických formací, jako je to zřejmé na příkladu Íránské islámské republiky po teokratické revoluci. Stěžejním faktorem, který představuje negativum přechodu k demokracii, nalézám přímo v převažující mentalitě obyvatel dotyčných zemí. V případě, že se islamisté, kteří se netají despektem vůči základním lidským a občanským právům, ujmou vlády v zemi, kde budou pod zvýšeným mezinárodním tlakem provedeny všeobecné, rovné, přímé, tajné a nediskriminační volby, nastaví systém, který je možný v modifikované podobě nalézt v Íránu nebo v Afganistanu, za vlády hnutí Taliban. V současné době se tak nestalo, jelikož tyto režimy nebyly nastoleny demokratickými prostředky, ale násilnou revolucí nebo válkou, avšak nebezpečí zde existuje a i v historickém kontextu jej nalézáme. Tento stav se zdá být neudržitelný a touha po svobodě a vymoženostech západního světa je značná, ale jedná se skutečně o to, že občané mají zájem na realizaci demokratických principů, nebo se zájem stáčí pouze na západní zboží a životní styl, limitovaný náboženskou tradicí? Podle mnohých autorů, k nimž se přikláním i já, chtějí

to druhé, což samo o sobě není negativem. Kdo v Českých zemích toužil po demokracii před 300 lety? Jedná se tedy o jisté prizma, které je determinováno společností.

Nastolení demokracie západního stylu tedy není možné, nebo velmi obtížné, jak jsem zmínil. Západní země by si měly uvědomit, že vyvážená demokracie je v zásadě dobrá, ale pouze tam, kde je na to společnost připravena. Má smysl zavést liberální demokracii, která po prvních svobodných volbách skončí? Skutečně nemá to smysl, jen se tím přilévá olej do ohně. V současné době jsou podle mého názoru tři relevantní možnosti, jak demokratizovat islámskou společnost. Variantou, která by gradovala v úspěšný přechod k demokracii, nalézám v kombinaci modelů Egyptské arabské republiky, Turecké republiky a Bahrajnu. Představme si, že pokud vládne diktátor tvrdou rukou a po něm nastoupí do úřadu jeho syn, který má západní vzdělání a zvyklosti, stane se reformistou, kterého bychom mohli označit jako liberálního autokrata. Začne postupně zavádět liberální reformy, za silné a znatelné asistence armády a teprve růstem bohatství občanů státu by mohl být nastolen systém, podobný tomu, který je užíván v zemích, jež je možné označit jako demokracie. Cesta k tomuto cíli samozřejmě nebude jednoduchá, ale je to stále lepší varianta, než spustit svobodnou volební mašinerii, která danou zemi vrátí o desetiletí zpět a bude znamenat ohrožení regionální stability. Existuje tedy varianta, jak se může islámský svět dostat k liberální demokracii, cestou zdlouhavou, zato však přirozenou, evoluční.

Použitá literatura:

- ANTOSZEWSKI, A., HERBUT, R.: *Demokracje zachodnieuropejskie. Analiza porównawcza*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997
- ANTOSZEWSKI, A., HERBUT, R.: *Systemy polityczne współczesnego świata*. Gdańsk Archa, 2001
- BALÍK, S., KUBÁT, M.: *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Dokořán, 2004
- BLAHOŽ, Josef : *Soudní kontrola ústavnosti*. Aspi Publishing, 2001
- BLEICKEN, Jochen : *Athénská demokracie*. Praha : Oikoymenth, 2002.
- BROŽ, Ivan : *Arabsko – izraelské války 1948 - 1973*. Praha : Epoque, 2005.
- BURKE, Edmund : *Úvahy o revoluci ve Francii*. Praha : CDK, 1997.
- CABADA L, KUBÁT M.: *Úvod do studia politické vědy*. Eurolex Bohemia, 2004
- CORNELIUS, Tacius Publius : *Z dějin císařského říma*. Praha : Svoboda, 1976.
- CROFTER, Warren : *Velká kniha islámu*. Praha : BVD, 2006.
- CRONIN, Thomas E.: *Direct democracy. The Politics of Initiative, Referendum and Recall*. Harvard University Press, 1989
- CVRKAL, Zdeněk : *Írán*. Praha : Libri, 2007.
- ČEJKA, Marek : *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu*. Praha : Barrister-Principal, 2007.
- DAHL, Robert : *O demokracii*. Praha : nakladatelství Portál, 2001
- DVOŘÁKOVÁ, V. a kolektiv : *Komparace politických systémů I.*. Praha : VŠE, 2003.
- FRIŠ, E.: *XX sjazd KSSS*. Slovenské vydavateľstvo politickém literatury Bratislava, 1956
- GADDIS, John Lewis. *Studená válka*. Praha : Slovart, 2006.
- GOMBÁR, Eduard : *Dramatický půlměsíc*. Praha : Karolinum, 2001.
- GOMBÁR, Eduard : *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha : Karolinum, 1999.
- HEYWOOD, Andrew : *Politické ideologie*. Praha : Victoria Publishing, 1994.
- HOBBS, Thomas : *Výbor z díla*. Praha : Svoboda, 1988.
- HOLLAND, Tom : *Rubikon: triumf a tragédie římské republiky*. Praha : Dokořán, 2005.
- HONZÁK, F., PEČENKA, M.: *Státy a jejich představitelé*. Libri, 1999
- HUNTINGTON, Samuel : *Střet civilizací*. Praha : Rybka Publishers, 2001.
- HÝBL, František : *Římské dějiny II. Římská říše od r. 200 př. N. l. až do konce republiky, r. 30 př. N. l.* Praha : Vilímek, 1915.
- JOHNSON, Paul. *Nepřátelé společnosti*. Praha : Nakladatelství Rozmluvy, 1999.
- KEPEL, Gilles : *Válka v srdci islámu*. Praha : Karolinum, 2006.

- KISSINGER, Henry : *Krize*. Praha : Academia, 2006.
- KISSINGER, Henry : *Umění diplomacie*. Praha : Prostor, 1999
- KLÍMA, Michal : *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha : Radix, 2003.
- KLOKOČKA, V. , WAGNEROVÁ, E.: *Ústavy států Evropské unie – 1.díl*.Linde Praha, 2004
- KLOKOČKA, Vladimír : *Ústavní systémy evropských států*. Praha : Linde, 2006.
- KREJČÍ, Oskar : *Nová kniha o volbách*. Praha : Profesional Publishing, 2006.
- KRIEGER, Joel : *Oxfordský slovník světové politiky*. Ottovo nakladatelství, 2000
- LEWIS, Bernard : *Dějiny Blízkého východu*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- LEWIS, Bernard : *Islam and Liberal Democracy: A historical Overview*. 1996.
- LIPSET, Seymon : *American Political Science Review, Some Social Requisites of Democracy:Economic Development and Political Legitimacy*, Februar 1959
- LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. Praha : Svoboda, 1992.
- LUŇÁK, Petr : *Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Praha : Libri, 1997.
- LUNDE, Paul : *Islám – víra, kultura, historie*. Praha : Knižní klub, 2004.
- MANNHEIM, Karl : *Ideologie a utopie*. Bratislava : Archa, 1991.
- Montesquieu, Ch.: *O duchu zákonů*, V. Linhart, Praha, 1947
- MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika*. Praha : Karolinum, 2006.
- NOLTE, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. Praha : Argo, 1999.
- NOVÁK, M., LEBEDA, T.: *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Aleš Čeněk, 2004
- NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997.
- AUGUSTA, P. a kolektiv. *Dějiny starověkého Řecka a Říma*. Praha : SPL, 1999.
- PELETIERRE, S.C.: *The Iran-Iraq war:Chaos in Vakuum*.
- PRAVEC, Karel. *Portréty – Kemal Atatürk*. Praha : Svoboda, 1967.
- Qadhafi, M: *The Green Book*
- RÁTZ, Juraj. *Íránský čas premis*. Bratislava : Pravda, 1979.
- ŘÍCHOVÁ, B. a kolektiv. *Komparace politických systémů II.*. Praha : VŠE, 1999.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha : Portál, 2000.
- SARTORI, Giovanni, *Srovnávací ústavní inženýrství*, Praha : nakladatelství Slon, 2001
- SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha : Dokořán, 2005.
- SCHULZE, Reinhard, *Dějiny islámského světa ve 20.století*, Brno : Atlantis, 2007
- SMITH, Adam. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha : LI, 2001.
- TAUBMAN, William : *Chruščov – člověk a jeho doba*. Praha : BB/art, 2005.

TAUER, Felix. *Svět islámu*. Praha : Vyšehrad, 2006.

The Ministry of National Guidance : *Selected Messages and Speeches of Imam Khomeini*, Teherán,

ULFOKETTE, Udo. *Hrozba terorismu*. Praha : Ikar, 2003.

VACHALA, Břetislav. *Egypt – stručná historie států*. Praha : Libri, 2003.

VEČEŘA, M.: *Sociální stát. Východiska a přístupy*. Praha: SLON

Všeobecná deklaráce lidských práv a svobod

VYKOUKAL, P. a kolektiv. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku*. Praha : Libri, 2000.

ZAKARIA, Fareed. *Budoucnost svobody*. Praha : Academia, 2005.

ZWETTLER, Otto, *Lexikon zemí*, Praha : Fortuna print, 2002

Komunistický manifest

Kronika 20. století, Praha : Fortuna Libri, 2007

Mezinárodní politika 6/2000, Problémy současného Egypta, Pavla Jazairová, s.29

Mezinárodní politika 3/2006, Parlamentné volby v Egyptě, Nataša Kubíková, s.25

Mezinárodní vztahy 3/2002, Islamistické organizace v Egyptě, Tomáš Raděj, s.98

Další zdroje:

Ústava České republiky

Všeobecná deklaráce lidských práv a svobod

http://en.wikipedia.org/wiki/Palestinian_legislative_election,_2006

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/>

<http://home.graffiti.net/budoucnost-evropy:graffiti.net/souhrnne.html>

<http://granosalis.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=7449&mode=thread&order=0&thold=0>

http://en.wikipedia.org/wiki/Egyptian_parliamentary_election

http://en.wikipedia.org/wiki/Egyptian_presidential_election

http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_general_election%2C